

Yükseköğretime Bakış

2019

İZLEME VE DEĞERLENDİRME RAPORU

YÜKSEKÖĞRETİME BAKIŞ 2019
İZLEME ve DEĞERLENDİRME RAPORU

Eğitim-Bir-Sen Yayınları: 96

Eğitim-Bir-Sen Adına Sahibi

Ali YALÇIN / Genel Başkan

Genel Yayın Yönetmeni

Şükrü KOLUKISA / Genel Başkan Yardımcısı

Proje Yöneticisi

Atilla OIÇUM / Genel Başkan Yardımcısı

Yayın Kurulu

Ali YALÇIN
Latif SELVİ
Ramazan ÇAKIRCI
Mithat SEVİN
Şükrü KOLUKISA
Hasan Yalçın YAYLA
Atilla OIÇUM

Grafik Tasarımı

Caner KAÇAMAK

baskı. semih ofset. 0312 341 40 75

baskı adedi. 3.500

baskı tarihi. 1. Baskı Haziran 2019

ISBN. 978-975-6153-94-9

Eğitim-Bir-Sen Genel Merkezi

Zübeyde Hanım Mahallesi Sebze Bahçeleri Caddesi No:86 Kat: 14-15-16 Altındağ/ANKARA

Tel: (0312) 231 23 06 - Faks: (0312) 230 65 28

www.ebs.org.tr - e-posta: ebs@ebs.org.tr

Atıf için:

Gür, B.S., Çelik, Z. ve Yurdakul, S. (2019). *Yükseköğretime bakış 2019: İzleme ve değerlendirme raporu*. Ankara: Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi.

YÜKSEKÖĞRETİME BAKIŞ 2019

İZLEME ve DEĞERLENDİRME RAPORU

Bekir S. GÜR
Zafer ÇELİK
Serkan YURDAKUL

TAKDİM

Eğitim-Bir-Sen sendikal m¼cadelesini masada yetkisi, sahada eylemlilikleri ile ortaya koymanın yanı sıra, eğitimi çok ynl¼ bir Şekilde mercek altına alarak durum tespitleri ve z¼m nerileri sunmayı sendikal kimliğinin bir gerekliliği olarak addetmektedir. Bizler, eğitim çalışanlarının haklarını ve meşru taleplerini karşılamak için m¼cadele ettiğimiz gibi ¼lkemizin geleceğini belirleyecek olan eğitim sisteminin iyileştirilmesi için gerekli araştırma ve geliştirme çalışmalarını gerçekleştirmeyi hayati bir mesele olarak görmekteyiz. Bu bağlamada sendikaların akademik ¼retim yapmalarına nc¼l¼k etmenin ve ¼lkemizde d¼ne kadar ideolojik mengelenere sıkışmış zihinlerle yapılan sendikal geleneği temize çekmenin haklı gururunu yaşıyoruz. Yanı sıra, sendikaların, çalışma hayatının yeniden d¼zenlenmesinden, insana yaraşır işlerin artırılmasına, sosyal diyalog mekanizmalarının önemli bir paydaşı olmaktan, ¼lkelerin çalışma hayatının d¼zenlenmesine kadar her alanda önemli aktörler olduğunun bilinciyle çalışıyoruz.

Sendikal duruşumuzda yerele olduğu kadar evrenselde dair vukufiyetimizle de sahada ve teoride y¼r¼tt¼đ¼m¼z çabaları derinleştirerek söz¼m¼z¼ b¼y¼tmenin kaygısını taşıdık, taşıyoruz. Araştırma ve geliştirme faaliyetlerindeki amacımız, T¼rkiye'deki ve d¼nyadaki değişim ve dn¼ř¼mleri eğilimleri takip etmek, sorunları doğru tespit etmek ve dolayısıyla veriye dayalı olarak z¼m nerileri geliştirmektir. Verileri ve d¼nyadaki gelişmeleri iskalayarak yapılacak tekliflerin, söylenecek sözlerin, geleceğin ufkunda kad¼k kalacağını bilmekte ve bu anlayışın bir yansıması olarak, eğitime ilişkin odak analizler, araştırmalar, raporlar hazırlamakta ve projeler y¼r¼tmekteyiz.

Eğitim sistemimizin verimliliğinin ve etkinliğinin izlenmesi ve sorunlarımızın sağlıklı bir zeminde konuşulabilmesi için 2016 yılından itibaren eğitime ilişkin izleme ve değerlendirme raporları yayınıyoruz. Bu kapsamda, *Eğitim Bakış 2016*, *Eğitime Bakış 2017* ve *Eğitime Bakış 2018*, izleme ve değerlendirme raporlarımız yayınlanmıştır. Ardından, bu kapsamlı analiz hedefini y¼ksekđretime taşımış ve *Y¼ksekđretime Bakış 2017* ve *Y¼ksekđretime Bakış 2018* raporlarını yayınlamıştık. Etkin, verimli ve kaliteli bir y¼ksekđretim sisteminin tesis edilmesine yardımcı olmak gayesi ile her yıl yapılmasını hedeflediğimiz bu çalışmanın bir devamı olarak *Y¼ksekđretime Bakış 2019: İzleme ve Değerlendirme Raporu*'nu ilginize sunuyoruz.

Bu raporun, y¼ksekđretim ve bilim çevrelerine; başta Milli Eğitim Bakanlığı, Y¼ksekđretim Kurulu, Y¼ksekđretim Kalite Kurulu ve Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı olmak ¼zere ilgili taraflarına, bu konuda kafa yoran herkese ve her kesime ve de eğitimin b¼t¼n taraflarına faydalı olacağına inanıyorum. Bu kıymetli çalışmanın v¼cuda gelmesinde emek sarf eden genel yönetim kurulumuza, raporu hazırlayan Doç. Dr. Bekir S. G¼r, Doç. Dr. Zafer elik ve Serkan Yurdakul'a, teknik hazırlığında katkısı olan t¼m arkadaşlarımıza teřekk¼r ediyorum.

Ali YALÇIN

Eğitim-Bir-Sen ve Memur-Sen
Genel Başkanı

ÖNSÖZ

Değişen durum ve gerçeklere göre bilgiyi sürekli yenilemek, hayatın sonsuz devinim ve dönüşümü içinde var olmak, var kalmak için, mecburiyettir. Yeni algı ve kavrama biçimleri geliştiremeyen anlayışlar ağırlaşır, hantallaşır, hayatın gerisinde kalır; eski bilgi ve veriler, yenisidünyayı kavrama ve karşılamada yetersiz olur. Alanı, yolu, yöntemi, içeriği ile niteliği değişen bilgi, yeni yüksek eğitim anlayış ve ekollerinin ortaya çıkmasını sağlar. Üniversitelerin en öncelikli misyonlarından biri bilginin farklı yol ve yöntemlerini bulup ortaya çıkarmaktır. Üniversiteler bilimsel merakın yerelden evrensele doğru hayatı açması, aşmasıdır. Bu anlamda bilgi ve dinamizm merkezleri olarak üniversiteler, hayatın ve toplumun belirleyici dinamiğidirler. Yükseköğretim, en etkin ve yüksek seviyede ürettiği bilgi sayesinde hızla değişen dünyanın ihtiyaçlarını, sanayi sektöründen akademiye, farklı alanlarda talepleri karşılayarak topluma dinamizm katmaktadır.

Ülkemizin kalkınması için artık üniversitelerin önemini değil üniversiteden beklentilerimizi konuşmalıyız. Ülke ve millet olarak başarılı üniversitelerimizle güçlü olmak durumundaysak üniversitelerimizi misyon ve vizyonlarına uygun verimlilikle güçlü kılmak zorundayız. Güçlü Türkiye genel anlamda güçlü eğitimle, özel alanıyla da güçlü üniversiteyle mümkündür. Türkiye'nin en büyük sendikası Eğitim-Bir-Sen olarak bu gerçeklerle birlikte temsil ettiğimiz entelektüel birikimden hareketle, Türkiye'deki eğitim çalışanlarının koşullarını ve eğitim sistemini iyileştirmek amacına dönük çalışmalara özel önem veriyoruz. Bu anlayışla sürdürdüğümüz faaliyetlerimiz, bir takım kalıp yargılar veya ezberlere değil, "akademik sendikacılık" ilkemiz gereği bilimsel araştırmalara dayanmaktadır. Bu çerçevede, gerek eğitim çalışanlarının talep ve isteklerini gerek eğitim sisteminde yapılması gerekenleri tespit ederken, mevcut durumu en sağlam verilerle ve yöntemlerle araştırıp raporlamak, öncelikle sağlıklı veri kaynağı özelliği ile önemlidir.

Bilimsel ve pedagojik hassasiyeti ön planda tutarak hazırladığımız *Yükseköğretime Bakış* serisi, Türkiye'de yükseköğretim sistemini yıllık periyotlarla izleyen ve değerlendiren tek bağımsız çalışmadır. Bağımsız izleme ve değerlendirme çalışmalarının önemi, hızla büyüyen ve muhtelif alanlarda çokça karar alan bir yükseköğretim sistemi için her geçen gün daha fazla anlaşılmaktadır. Geçtiğimiz iki yıl da yayınladığımız *Yükseköğretime Bakış 2017* ve *Yükseköğretime Bakış 2018* raporlarının çok ses getirmesinin sebebi de, bağımsız izleme ve değerlendirme çalışmalarımızın hem karar alıcılar hem de araştırmacılar için oldukça faydalı veri ve inovatif analizler içermesidir.

Elinizdeki *Yükseköğretime Bakış 2019: İzleme ve Değerlendirme Raporu* hazırlanırken, hem ulusal hem de uluslararası birçok veri kaynağı kullanılmıştır. Böylece rapor eğitimin mevcut durumunu incelerken, hem ulusal bir perspektifle yıllar içerisindeki değişimler ile iller, bölgeler ve kurumlar arasındaki farklılaşmaları hem de uluslararası bir perspektifle ülkeler arasındaki farklılıklara odaklanmıştır. Bu haliyle elinizdeki rapor serisi, Türkiye yükseköğretimine ilişkin şu ana kadar hazırlanmış en kapsamlı ve özgün izleme raporudur.

Türkiye yükseköğretim sistemini inceleyen bu raporun, yükseköğretim sisteminin iyileşmesine, gelişmesine, sorunlarının çözümüne ve daha etkin ve verimli bilim politikalarının üretilmesine katkı sunmasını temenni ediyoruz.

Atilla OLÇUM

Eğitim-Bir-Sen

Genel Başkan Yardımcısı

İçindekiler

Takdim	5
Önsöz	7
İçindekiler	9
Şekil, Tablo ve Harita Listesi	11
Kısaltmalar Listesi	17
Giriş	19
Yönetici Özeti	23
BÖLÜM A YÜKSEKÖĞRETİME ERİŞİM VE KATILIM	30
Gösterge A1 Yeni kayıt öğrenci sayısı kaçtır?	32
Gösterge A2 Yükseköğretim net okullaşma oranı kaçtır?	35
Gösterge A3 Yükseköğretim öğrenci sayısı kaçtır?	36
Gösterge A4 Açık ve uzaktan öğretim programlarındaki öğrenci sayısı kaçtır?	40
Gösterge A5 Yükseköğretime katılımında cinsiyet paritesi endeksi kaçtır?	43
Gösterge A6 Yükseköğretimde yaş dağılımı nasıldır?	45
Gösterge A7 Yükseköğretimde engelli öğrenci sayısı kaçtır?	47
Gösterge A8 Türkiye’de uluslararası öğrenci sayısı kaçtır?	48
Bölüm A Sonuç ve öneriler	51
BÖLÜM B EĞİTİMİN ÇIKTILARI	54
Gösterge B1 Nüfusun eğitimi ne düzeydedir?	56
Gösterge B2 Yükseköğretim mezun sayıları nasıl değişmiştir?	60
Gösterge B3 Yükseköğretim mezunlarının işsizlik ve istihdam oranları ne düzeydedir?	66
Gösterge B4 Yükseköğretime yatırımın finansal getirisi ne kadardır?	70
Bölüm B Sonuç ve öneriler	73
BÖLÜM C ÖĞRETİM ELEMANLARI	76
Gösterge C1 Öğretim elemanı sayısı kaçtır?	78
Gösterge C2 Türkiye’de uluslararası öğretim elemanı sayısı kaçtır?	84
Gösterge C3 MEB aracılığıyla yurtdışında burslu lisansüstü eğitim alıp göreve başlayan kaç kişi vardır?	86
Bölüm C Sonuç ve öneriler	88

BÖLÜM D	EĞİTİM ORTAMLARI	90
Gösterge D1	Türkiye'deki yükseköğretim kurumu sayısı kaçtır?	92
Gösterge D2	Kurum başına düşen öğrenci ve öğretim üyesi sayısı kaçtır?	95
Gösterge D3	Öğretim elemanı ve üyesi başına düşen öğrenci sayısı kaçtır?	97
Gösterge D4	Üniversitelerde öğrenci başına düşen alan büyüklüğü ne kadardır?	104
Bölüm D	Sonuç ve öneriler	109
BÖLÜM E	YÜKSEKÖĞRETİMİN FİNANSMANI	112
Gösterge E1	Bütçenin ve GSYH'nin ne kadarı yükseköğretim harcamalarına ayrılmaktadır?	114
Gösterge E2	Öğrenci başına ne kadar harcama yapılmaktadır?	119
Gösterge E3	Ekonomik sınıflandırmaya göre yükseköğretim ve AR-GE bütçe dağılımı nasıldır?	124
Gösterge E4	Öğrenciler ne tür kamu desteği almaktadır?	127
Bölüm E	Sonuç ve öneriler	129
BÖLÜM F	ÜNİVERSİTELERİN AKADEMİK VE YENİLİKÇİLİK PERFORMANSI	132
Gösterge F1	Türkiye'nin uluslararası akademik yayın performansı nasıldır?	134
Gösterge F2	Türkiye adresli bilimsel dergilerin uluslararası sıralaması ne durumdadır?	136
Gösterge F3	Türkiye'nin dünya üniversiteleri sıralamalarındaki durumu nasıldır?	139
Gösterge F4	Türkiye'nin AR-GE insan kaynağı ne durumdadır?	141
Gösterge F5	Türkiye'nin patent performansı ne durumdadır?	143
Bölüm F	Sonuç ve öneriler	146

Şekil, Tablo ve Harita Listesi

- Şekil A.1.1** Öğrenim düzeyine göre yeni kayıt yaptıran öğrenci sayılarında yaşanan değişim (2008-2017)
- Şekil A.1.2** Öğrenim türüne göre yeni kayıt yaptıran öğrenci sayılarında yaşanan değişim (2014-2018)
- Tablo A.1.3** Öğrenim düzeyine göre ikinci öğretime yeni kayıt yaptıran öğrenci sayılarında yaşanan değişim (2014-2018)
- Tablo A.1.4** Eğitim ve öğretim alanları sınıflamasına göre önlisans ve lisans düzeyinde yeni kayıt yaptıran öğrenci oranları (%) (2017 ve 2018)
- Şekil A.2.1** Cinsiyete göre yükseköğretimde net okullaşma oranlarında (%) yaşanan değişim (2013-2017)
- Şekil A.3.1** Öğrenim düzeyine göre toplam öğrenci sayılarında yaşanan değişim (2008, 2012 ve 2018)
- Şekil A.3.2** Yükseköğretim kurum türüne göre toplam öğrenci sayılarında yaşanan değişim (2001-2018)
- Tablo A.3.3** Yükseköğretim kurum türü ve öğrenim düzeyine göre öğrenci paylarında (%) yaşanan değişim (2008, 2013 ve 2018)
- Harita A.3.4** Devlet yükseköğretim kurumlarında illere göre 1.000 kişi başına düşen öğrenci sayıları (2018)
- Şekil A.3.5** Vakıf yükseköğretim kurumlarındaki öğrencilerin illere göre oransal (%) dağılımı (2018)
- Tablo A.3.6** Öğrenim düzeyine göre devlet yükseköğretim kurumlarında yatay geçiş yapan öğrenci sayıları (2014-2018)
- Tablo A.3.7** Öğretim türüne göre devlet yükseköğretim kurumlarına DGS ile yerleşen öğrenci sayıları (2018)
- Şekil A.4.1** Öğrenim düzeyine göre açıköğretim öğrenci sayılarında yaşanan değişim (2014-2018)
- Şekil A.4.2** Toplam önlisans ve lisans öğrenci sayıları içinde açıköğretim öğrenci oranlarında (%) yaşanan değişim (2014-2018)
- Tablo A.4.3** Açıköğretim programı uygulayan üniversitelerde öğrenim düzeyine göre öğrenci sayıları (2018)
- Tablo A.4.4** Üniversite ve kayıt yenileme durumuna göre açıköğretim programlarındaki öğrenci sayıları (2018)
- Tablo A.4.5** Yükseköğretim kurum türü ve öğrenim düzeyine göre uzaktan öğretim öğrenci sayıları (2018)
- Şekil A.5.1** Yeni kayıt yaptıran ve mevcut önlisans ve lisans öğrencilerinin cinsiyet paritesi endeksinde yaşanan değişim (2014-2018)
- Şekil A.5.2** Yeni kayıt yaptıran ve mevcut lisansüstü öğrencilerinin cinsiyet paritesi endeksinde yaşanan değişim (2014-2018)
- Şekil A.6.1** Lisans düzeyindeki öğrencilerin yaşlarına göre frekans dağılımı (2018)
- Şekil A.6.2** Yüksek lisans düzeyindeki öğrencilerin yaşlarına göre frekans dağılımı (2018)

- Şekil A.6.3** Doktora düzeyindeki öğrencilerin yaşlarına göre frekans dağılımı (2018)
- Tablo A.7.1** Yükseköğretim kurum türüne ve cinsiyete göre engelli öğrenci sayıları (2018)
- Şekil A.8.1** Türkiye'deki uluslararası öğrenci sayısında yaşanan değişim (2014-2018)
- Tablo A.8.2** İllere ve cinsiyete göre toplam uluslararası öğrenci sayıları (2018)
- Harita A.8.3** İllere göre uluslararası öğrenci oranı (%) (2018)
- Tablo A.8.4** Geldikleri ülkelere göre Türkiye'deki uluslararası öğrenci sayıları (2018)
- Şekil B.1.1** Cinsiyete göre 25+ ve 25-34 yaş gruplarında yükseköğretim mezunu olanların oranında (%) yaşanan değişim (2013-2017)
- Şekil B.1.2** Bölgelere ve cinsiyete göre 25+ ve 25-34 yaş gruplarında yükseköğretim mezun oranları (%) (2017)
- Şekil B.1.3** OECD ülkelerinde 25-64 yaş arası nüfus içindeki yükseköğretim mezunu oranı (%) (2017)
- Tablo B.1.4** OECD ülkelerinde cinsiyete göre 25-34 yaş arası yükseköğretim mezunu oranında (%) yaşanan değişim (2007, 2017)
- Şekil B.1.5** OECD ülkelerinde cinsiyete göre 18-24 yaş arasında ne işte ne okulda olmayanların oranı (%) (2017)
- Şekil B.2.1** OECD ülkelerinde 25-64 yaş arası yükseköğretim mezunlarının öğretim alanlarına göre dağılımı (%) (2016)
- Şekil B.2.2** En büyük on ekonomiye sahip ülkeler ile Türkiye'nin toplam yükseköğretim mezunu sayıları (2007, 2016)
- Şekil B.2.3** Öğrenim düzeyine göre yükseköğretim mezunlarının cinsiyet paritesi endeksinde yaşanan değişim (2008, 2013 ve 2018)
- Şekil B.2.4** Öğretim türüne göre yükseköğretim mezunu oranlarında (%) yaşanan değişim (2008, 2013 ve 2018)
- Şekil B.2.5** Lisans düzeyinden mezun olanların yaşlara göre frekans dağılımı (2018)
- Şekil B.2.6** Açıköğretim lisans düzeyinden mezun olanların yaşlara göre frekans dağılımı (2018)
- Şekil B.2.7** Öğrenim düzeyine göre lisansüstü mezun sayılarında yaşanan değişim (2014-2018)
- Şekil B.2.8** En büyük 10 ekonomiye sahip ülkeler ile Türkiye'nin yüksek lisans mezunu sayıları (2016)
- Şekil B.2.9** En büyük 10 ekonomiye sahip ülkeler ile Türkiye'nin doktora mezunu sayıları (2016)
- Tablo B.2.10** En çok yüksek lisans ve doktora mezunu veren ilk 10 üniversite (2017, 2018)

- Şekil B.3.1** 15 yaş üstü yükseköğretim mezunlarının işsizlik ve istihdam oranlarında (%) yaşanan değişim (2014-2018)
- Şekil B.3.2** Cinsiyete göre 15 yaş üstü yükseköğretim mezunlarının işsizlik ve istihdam oranlarında (%) yaşanan değişim (2014-2018)
- Şekil B.3.3** OECD ülkelerinde 25-34 yaş arası yükseköğretim mezunlarının istihdam oranında (%) yaşanan değişim (2007, 2017)
- Tablo B.3.4** OECD ülkelerinde öğrenim düzeylerine göre 25-64 yaş arası yükseköğretim mezunlarının istihdam oranı (%) (2017)
- Şekil B.3.5** OECD ülkelerinde 25-34 yaş arası yükseköğretim mezunlarının işsizlik oranı (%) (2017)
- Şekil B.4.1** OECD ülkelerinde yükseköğretime katılımın kadın ve erkekler için özel net finansal getiri (\$) (2015)
- Şekil B.4.2** Yükseköğretim mezunu bir kadın veya erkek için eğitimin özel maliyetleri ve yararları (\$) (2015)
- Şekil B.4.3** Yükseköğretim mezunu bir kadın veya erkek için eğitimin kamusal maliyetleri ve yararları (\$) (2015)
- Şekil C.1.1** Öğretim elemanı sayısında yaşanan değişim (2014-2018)
- Şekil C.1.2** En büyük on ekonomiye sahip ülkelerde (Çin hariç) öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayıları (2016)
- Şekil C.1.3** Yükseköğretim kurum türüne göre öğretim üyesi ve elemanı sayılarında yaşanan değişim (2014-2018)
- Şekil C.1.4** Yükseköğretim kurum türüne ve akademik unvana göre öğretim üyesi sayılarında yaşanan değişim (2008, 2013 ve 2018)
- Şekil C.1.5** Yükseköğretim kurum türüne göre görev yapan öğretim üyesi ve öğretim elemanları içinde kadın öğretim üyesi ve öğretim elemanı oranında (%) yaşanan değişim (2014-2018)
- Şekil C.1.6** OECD ülkelerinde öğretim elemanı içinde kadın öğretim elemanı oranı (%) (2016)
- Şekil C.1.7** Devlet yükseköğretim kurumlarında görev yapan öğretim üyelerinin bölgelere göre oransal dağılımı (%) (2018)
- Şekil C.1.8** Vakıf yükseköğretim kurumlarında görev yapan öğretim elemanlarının bölgelere göre oransal dağılımı (%) (2018)
- Tablo C.1.9** En çok öğretim üyesinin görev yaptığı devlet ve vakıf yükseköğretim kurumlarında cinsiyete göre öğretim üyesi sayıları (2018)
- Şekil C.2.1** Unvanlarına göre uluslararası öğretim elemanı sayısında yaşanan değişim (2014-2018)
- Tablo C.2.2** Türkiye’de 15 ve üzerinde uluslararası öğretim üyesi çalıştıran üniversiteler (Mayıs 2019)
- Tablo C.2.3** Türkiye’de görev yapan uluslararası öğretim elemanlarının ülkelerine göre dağılımı (2018)
- Şekil C.3.1** YLSY kapsamında öğrenimini tamamlayıp görev talep eden ve mecburi hizmetine başlayanların öğrenim düzeyine göre sayıları (2014-2018)

- Şekil C.3.2** Öğrenim düzeyine göre YLSY kapsamında yurtdışında öğrenim gören bursiyer sayıları (2013-2018)
- Şekil D.1.1** Yıllara göre yükseköğretim kurum sayılarında yaşanan değişim (1980-2018)
- Şekil D.1.2** Türkiye’de devlet üniversitelerinin kurulma dalgalarına göre sayıları (2019)
- Tablo D.1.3** İllere göre yükseköğretim kurum sayıları (2019)
- Şekil D.1.4** Yükseköğretim kurum türüne göre birim sayıları (2019)
- Şekil D.2.1** Devlet ve vakıf yükseköğretim kurumları başına düşen ortalama öğrenci sayılarında yaşanan değişim (2014-2018)
- Şekil D.2.2** Devlet ve vakıf yükseköğretim kurumları başına düşen öğretim üyesi sayısında yaşanan değişim (2014-2018)
- Şekil D.3.1** Öğretim elemanı ve üyesi başına düşen öğrenci sayılarında yaşanan değişim (2014-2018)
- Şekil D.3.2** Öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısının birinci ve ikinci dalgada kurulan devlet üniversitelerindeki dağılımı (2018)
- Şekil D.3.3** Öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısının üçüncü dalgada ve bölünme sonucunda kurulan devlet üniversitelerindeki dağılımı (2018)
- Şekil D.3.4** Öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısının vakıf üniversitelerindeki dağılımı (2018)
- Tablo D.4.1** Öğrenci başına düşen açık alana göre devlet üniversiteleri sıralamaları (2018)
- Tablo D.4.2** Öğrenci başına düşen kapalı alana göre devlet üniversiteleri sıralamaları (2018)
- Tablo D.4.3** Öğrenci başına düşen yeşil alana göre devlet üniversiteleri sıralaması (2018)
- Şekil E.1.1** Yükseköğretim bütçesinin GSYH’ye ve merkezi yönetim bütçesine oranında (%) yaşanan değişim (2015-2019)
- Şekil E.1.2** Kamunun yükseköğretim harcamalarında (milyon ₺) yaşanan değişim (2014-2018)
- Şekil E.1.3** Finans kaynağına göre yükseköğretime yapılan harcamalarda (milyon ₺) yaşanan değişim (2013-2017)
- Şekil E.1.4** OECD ülkelerinde kamu, özel ve uluslararası yükseköğretim harcamalarının GSYH içindeki oranı (%) (2015)
- Tablo E.1.5** OECD ülkelerinde toplam yükseköğretim harcamaları içinde kamu, özel (hanehalkı ve diğer özel harcamalar) ve uluslararası harcamaların oranı (%) (2015)
- Şekil E.2.1** Yükseköğretimde öğrenci sayılarında ve öğrenci başına yapılan harcamada (₺) yaşanan değişim (2014-2018)
- Şekil E.2.2** OECD ülkelerinde hizmet türüne göre yükseköğretimde öğrenci başına yapılan toplam harcama (\$) (2015)
- Şekil E.2.3** Birinci ve ikinci dalgada kurulan üniversitelere göre öğrenci başına yapılan harcama (₺) (2018)

- Şekil E.2.4** Üçüncü dalgada ve bölünme sonucunda kurulan üniversitelere göre öğrenci başına yapılan harcama (₺) (2018)
- Şekil E.3.1** Yükseköğretim bütçesinin ekonomik sınıflandırmaya göre dağılımında yaşanan değişim (%) (2015-2019)
- Şekil E.3.2** Yükseköğretim yatırım ödeneğinde ve merkezi bütçe yatırımlarından yükseköğretim yatırımlarına ayrılan payda yaşanan değişim (2015-2019)
- Şekil E.3.3** Sektöre göre gayrisafi yurtiçi AR-GE harcaması ve GSYH'ye oranında yaşanan değişim (2013-2017)
- Şekil E.3.4** OECD ülkelerinde GSYH içinde AR-GE harcamalarına ayrılan pay (%) (2017)
- Şekil E.4.1** Bazı OECD ülkelerinde ulusal öğrencilerin kamu üniversitelerinde lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyindeki harç miktarları (\$) (2015)
- Şekil E.4.2** KYK'dan öğrenim kredisi ve burs alan öğrenci sayılarında yaşanan değişim (2008, 2013 ve 2018)
- Tablo F.1.1** Scopus verilerine göre Türkiye adresli uluslararası yayın sayıları (2008-2017)
- Tablo F.1.2** Web of Science verilerine göre Türkiye adresli uluslararası yayın sayıları (2008-2017)
- Tablo F.1.3** Scopus verilerine göre ülkelerin toplam yayın sayıları sıralamaları (2016, 2017)
- Tablo F.2.1** Yayın ve atıf sayıları ile etki ortalamasına göre Web of Science atıf endekslerinde (SCI, SSCI ve AHCI) yer alan Türkiye adresli bilimsel dergiler (2019)
- Tablo F.2.2** Scopus veri tabanına göre Türkiye adresli bilimsel dergilere ait veriler ve dünya sıralamaları (2017)
- Tablo F.3.1** Times Higher Education dünya üniversiteleri sıralaması (2019)
- Tablo F.3.2** ARWU dünya üniversiteleri sıralaması (2018)
- Tablo F.3.3** URAP dünya üniversiteleri sıralaması (2018-2019)
- Şekil F.4.1** Türkiye'de sektöre göre AR-GE personeli sayılarında yaşanan değişim (2008-2017)
- Şekil F.4.2** Seçilmiş bazı ülkelerde milyon kişi başına düşen AR-GE personeli sayısı (2016)
- Tablo F.5.1** Toplam patent başvuru sayısına göre ülke sıralamaları (2016 ve 2017)
- Tablo F.5.2** Menşesine göre PCT uluslararası patent başvuru sayıları (2017 ve 2018)
- Tablo F.5.3** PCT uluslararası patent başvuru sayısına göre kurumların dünya sıralaması (2017 ve 2018)
- Tablo F.5.4** Üçlü patent ailesi kayıt sayısına göre Türkiye'nin G-7 ülkeleriyle karşılaştırılması (2012-2016)

Kısaltmalar Listesi

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AHCI	Arts and Humanities Citation Index
AR-GE	Araştırma ve Geliştirme
ARWU	Dünya Üniversiteleri Sıralaması <i>Academic Ranking of World Universities</i>
bk.	Bakınız
BÜMKO	Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü <i>Academic Ranking of World Universities</i>
CABİM	Cahit Arf Bilgi Merkezi
DGS	Dikey Geçiş Sınavı
GSB	Gençlik ve Spor Bakanlığı
GSYH	Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla
İTÜ	İstanbul Teknik Üniversitesi
krş.	Karşılaştırınız
KTÜ	Karadeniz Teknik Üniversitesi
KYK	Kredi ve Yurtlar Kurumu
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MYO	Meslek Yüksekokulu
ODTÜ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü <i>Organisation for Economic Co-operation and Development</i>
ÖSYM	Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi
PCT	Patent İşbirliği Antlaşması <i>Patent Cooperation Treaty</i>
SCI	Science Citation Index
SJR	Scientific Journal Rankings
SSCI	Social Sciences Citation Index
THE	Times Higher Education
TOBB ETÜ	TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü <i>United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization</i>
URAP	Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü <i>World Intellectual Property Organization</i>
WIPO	Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü <i>World Intellectual Property Organization</i>
YLSY	Yurt Dışına Lisansüstü Öğrenim Görmek Üzere Gönderilecek Adayları Seçme ve Yerleştirme
YÖK	Yükseköğretim Kurulu

GİRİŞ

Türkiye yükseköğretim sistemi, özellikle 2008 yılı sonrasında hızla büyümüştür. Türkiye, bir yandan büyümenin getirdiği zorluklarla baş etmeye çalışırken, öte yandan artan uluslararası yarış ortamında diğer ülkelerle rekabet etmeye çalışmaktadır. Başka türlü ifade etmek gerekirse, Türkiye aynı anda hem erişimi artırarak daha çok kişinin yükseköğretimden faydalanmasını sağlamaya hem de kaliteyi artırarak rekabet gücünü artırmaya çalışmaktadır. Türkiye'nin bu çabalarının çok ciddi zorluklar içerdiği ve yükseköğretim politikalarında gelgitler ve/veya kararsızlıklar yaşadığı görülmektedir. Yükseköğretim politikalarının sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesi için, yükseköğretime ilişkin verilerin bağımsız bir şekilde izlenmesi oldukça önemlidir. Yükseköğretime Bakış rapor serisinin üçüncüsü olarak hazırlanan *Yükseköğretime Bakış 2019: İzleme ve Değerlendirme Raporu*, başta karar alıcılar olmak üzere araştırmacılar, basın mensupları ve genel okuyucular için mevcut yükseköğretim sistemin göstergelerini kapsamlı bir şekilde inceleyerek, sistemin durumunu, eğilimlerini ve olası müdahale ve iyileştirme alanlarını görmelerine yardımcı olacaktır.

Amaç ve Kapsam

Yıllık periyotlarla yayımlanan Yükseköğretime Bakış rapor serisi, Türkiye yükseköğretim sisteminin mevcut durumu ve eğilimlerini, uluslararası karşılaştırmalarla birlikte bütüncül ve kapsamlı bir şekilde veriye dayalı olarak inceleme ve değerlendirme amacındadır. *Yükseköğretime Bakış 2019: İzleme ve Değerlendirme Raporu* altı bölümden oluşmaktadır: Yükseköğretime erişim ve katılım; eğitimin çıktıları; öğretim elemanları; eğitim ortamları; yükseköğretimin finansmanı ile üniversitelerin akademik ve yenilikçilik performansı. Her bölümde çeşitli sorulara cevap olacak göstergelere yer verilmiştir. Her bir gösterge ise ilgili veriler esas alınarak şekil, tablo veya haritalarla desteklenmiştir. *Yükseköğretime Bakış 2017* ve *Yükseköğretime Bakış 2018* raporlarının tecrübeleri ve toplanan verilerin özelliği de dikkate alınarak, 2019 yılı raporunda bazı göstergeler bölünmüş, bazı göstergeler çıkartılmış, bazı göstergeler ise eklenmiştir. Yükseköğretime erişim ve katılım bölümünde öğrenci sayıları ve okullaşma oranları göstergesi ikiye ayrılmış, yükseköğretimde yaş dağılımı ve engeli öğrenci sayısına ilişkin göstergeler eklenmiştir. Eğitimin çıktıları bölümüne yatırımın finansal getirisi göstergesi eklenmiştir. Eğitim ortamları bölümünden barınmaya ilişkin; yükseköğretimin finansmanı bölümünden de yükseköğretimin finansman kaynağına ilişkin göstergeler çıkartılmıştır. Buna ilaveten, her bir bölümün sonundaki öneriler kısmı, sonuç ve öneriler şeklinde değiştirilerek içeriğe uygun olarak yeniden revize edilmiştir.

Yöntem

Bu rapor, nicel araştırma yöntemlerinden olan betimsel araştırma özelliğine sahiptir. Mevcut veriler ile eklenen veriler, stratejik olarak Türkiye'de yükseköğretim politikalarının oluşturulması ve geliştirilmesi sürecine katkı sağlama potansiyeli yüksek olanlar arasından belirlenmiştir. Araştırma geçmişten günümüze meydana gelen eğilimleri de incelediğinden hem kesitsel hem de boylamsal araştırma niteliğindedir. Veri analizinde tablolarla birlikte şekil ve haritalar da kullanılmıştır. Kullanılan teknikler arasında başlıca oran istatistikleri, sıklık ve yüzde dağılımları, merkezi eğilim ölçü-

leri, kategoriler arası karşılaştırmalar için çapraz tablo analizi bulunmaktadır. Ayrıca, tüm tablo ve şekillerde, bir standart olması için öğretim yılının başlangıç yılı referans olarak alınmıştır. Örneğin, 2018-2019 öğretim yılına ait veriler, tablo ve şekillerde 2018 olarak gösterilmiştir. Mezuniyete ilişkin verilerde ise öğretim yılının son yılı referans olarak alınmıştır. Yani 2017-2018 öğretim yılı sonunda mezun olanlar 2018 olarak gösterilmiştir.

Yükseköğretime Bakış 2017'de göstergelere ilişkin verilerin analizi gerçekleştirilirken, ulaşılabilen en eski veriye kadar gidilmeye çalışılırken, *Yükseköğretime Bakış 2018*'de göstergelerdeki veriler son 10 yılı/öğretim yılını kapsayacak şekilde ele alınmıştır. Bu yıl *Yükseköğretime Bakış 2019*'da ise göstergelerdeki veriler ağırlıklı olarak son beş yılı/öğretim yılını kapsayacak şekilde oluşturulmuştur. Bazı göstergelerde ise beşer yıllık periyotlar halinde üç tarih ele alınarak devam edilmiştir (2008, 2013 ve 2018). Önceki raporlarda, üniversiteler kuruluş yıllarına göre üç dalgaya ayrılarak ifade edilmiş ve bu raporda da bölünme sonucu yeni kurulan üniversitelerde dâhil edilerek; 1992 yılından önce kurulmuş olan devlet üniversiteleri birinci dalga (28 üniversite), 1992-1994 yılları arasında kurulmuş olanlar ikinci dalga (25 üniversite), 2006 ve sonrasında kurulmuş olanlar ise üçüncü dalga (76 üniversite) üniversiteler şeklinde tanımlanarak, tablo ve şekillerde bu ayırım kullanılmaya devam edilmiştir. 2018 yılında bazı büyük üniversitelerin bölünmesi sonucu yeni kurulan üniversiteler yine 3. dalgada yer almıştır. Bununla beraber, bazı üniversiteler kuruluşlarının üzerinden henüz iki yıl bile geçmediği için, bazı göstergelerde yorumlama kolaylığı açısından 3. dalga içinde "bölünme sonucu kurulan" olarak ifade edilmiştir. Bu kapsamda verilerin analizi iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada mevcut göstergelerde son durumun ortaya konması açısından veriler son beş yılı kapsayacak şekilde ve/veya beşer yıllık periyotlar (2008, 2013 ve 2018) halinde güncellenmiştir. Daha sonra, güncellenen göstergelerle ilgili mevcut veriler derlenmiş veya ilgili kurum ve kuruluşların yayınlanmış raporlarından ve web sitelerinden toplanmıştır. Bu süreçte kurum ve kuruluşlar ile çok çeşitli kaynaklardan veriler derlenmiş ve analize hazır hale getirilmiştir. İkinci aşamada ise, bu göstergelerin değerlendirilmesine uygun olan verilerin sunum ve analiz teknikleri güncellenerek seçilmiştir. Verilerin derlenmesinde ve analizinde ortaya çıkabilecek maddi hataların önlenmesi için araştırma ekibi tarafından analizlerin ve verilerin kontrol edilmesi sağlanmıştır. Araştırma ekibi tarafından analiz/yorumlama aşamasında tutarsız gözükten veriler tespit edilip yeniden gözden geçirilmiştir. Yine, metnin iç tutarlılığını sağlamak için son okuma ve tashih sürecinde tablo/şekil/haritalar ile ana metin karşılaştırılmıştır.

Temel Veri Kaynakları

Önceki raporlarda da olduğu gibi bu raporda da kullanılan ve güncellenen veriler çok çeşitli kaynaklardan elde edilmiştir. Temel veri kaynağını; 1997-2012 yılları arası Ölçme Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM)'nin her yıl yayımladığı Yükseköğretim İstatistikleri Kitabı verileri ile Yükseköğretim Kurulu (YÖK)'nin web sitesindeki Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sisteminden derlenen veriler oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra Milli Eğitim Bakanlığı (MEB, 2018) tarafından yıllık olarak yayımlanan *Milli Eğitim İstatistikleri*, Gençlik ve Spor Bakanlığı (GSB) Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu (KYK) Genel Müdürlüğünden elde edilen veriler, Maliye Bakanlığı web sitesinden elde edilen veriler, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) web sitesinden ve Faaliyet Raporlarından elde edilen resmi veriler ile *Yükseköğretime Bakış 2018* raporundaki diğer veriler güncellenerek birçok göstergede kullanılmıştır. Ayrıca Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nin veri tabanı kullanılarak işsizlik ve istihdam istatistikleri, eğitim harcamaları istatistikleri, yaş grupları ve bölgelere göre eğitim istatistikleri ve araş-

tırma-geliştirme faaliyetleri istatistiklerine erişilmiştir. Açıköğretim kapsamındaki veriler, Türkiye'de açıköğretim hizmeti sunan Anadolu Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi ve Atatürk Üniversitesi tarafından sağlanmıştır. Devlet üniversitelerinden açık alan, kapalı alan, yeşil alan vb. veriler sağlanmıştır. Ulusal verilerin derlenmesi sürecinde üniversitelerin çoğunluğu, kendilerinden istenen özel verilere cevap vermişlerdir. Üniversitelerden istenen veriler haricindeki tüm veriler çeşitli açık kaynaklardan derlenmiştir.

Uluslararası karşılaştırmalarda kullanılan başlıca veri kaynakları, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD, 2018)'nin her yıl düzenli olarak yayımladığı *Bir Bakışta Eğitim* ile Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO, 2019)'nun İstatistik Enstitüsü web sitesi olmuştur. Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO) patent başvuru istatistikleri; SCIMAGO ve ULAKBİM veritabanları/verileri ülkelerin ve üniversitelerin akademik ve yenilikçilik performansını ortaya koymak üzere yararlanılan başlıca veri kaynakları arasında yer almıştır. Ayrıca, Times Higher Education (THE) dünya üniversiteleri sıralamaları, Academic Ranking of World Universities (ARWU), ODTÜ Enformatik Enstitüsü (URAP) Laboratuvarı dünya ve Türkiye üniversiteleri sıralamaları verileri kullanılmıştır.

Kaynaklar

- Gür, B. S., Çelik, Z., Kurt, T., & Yurdakul, S. (2017). *Yükseköğretime bakış 2017: İzleme ve değerlendirme raporu*. Ankara: Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Gür, B. S., Çelik, Z., & Yurdakul, S. (2018). *Yükseköğretime bakış 2018: İzleme ve değerlendirme raporu*. Ankara: Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- MEB. (2018). *Millî eğitim istatistikleri: Örgün eğitim 2018-2019*. Ankara: MEB.
- OECD. (2018). *Education at a glance 2018: OECD indicators*. Paris: Organisation for Economic Cooperation and Development.
- UNESCO. (2019). UNESCO Institute for Statistics. <http://data.uis.unesco.org/>

YÖNETİCİ ÖZETİ

BÖLÜM A: Yükseköğretime Erişim ve Katılım

Türkiye yükseköğretim sisteminde 2007-2013 yılları arasında yaşanan hızlı büyümenin ardından, son beş yılda açıköğretim dahil yeni kayıt yaptıran öğrenci sayısı 1,3-1,4 milyon bandında neredeyse durağanlaşmıştır. Ayrıca 2014-2018 yılları için yüzyüze eğitim sunan programlardaki toplam yeni kayıt sayısı artmamıştır. 2015 yılında 827 bin olan yüzyüze yeni kayıt sayısı, 2018 yılına gelindiğinde 810 bin olmuştur. Bununla birlikte, okullaşma oranlarındaki iyileşmeler devam etmiştir. 2013-2017 yılları arasında 18-22 yaş arası net okullaşma oranı %40'tan %46'ya yükselmiştir. Söz konusu yıllarda kadınların net okullaşma oranları erkeklerin net okullaşma oranlarından daha yüksektir.

Türkiye'de 2008 yılında 2 milyon 877 bin olan toplam öğrenci sayısı, 2013 yılında 5 milyon 473 bine, 2018 yılında ise 7 milyon 741 bine yükselmiştir. Bu artışta açıköğretimin çok önemli bir payı vardır. 2014 yılında toplam 2,8 milyon olan açıköğretim öğrenci sayısı 2018 yılında 3,9 milyona yükselmiştir. Bu öğrencilerin 3 milyon 335 bini Anadolu Üniversitesi, 326 bini Atatürk Üniversitesi, 220 bini ise İstanbul Üniversitesine kayıtlıdır. Anadolu Üniversitesi açıköğretim programlarına kayıtlı toplam öğrenci sayısı Türkiye'nin en büyük üniversitesi olan Marmara Üniversitesinin öğrenci sayısının yaklaşık 44 katıdır. 2014-2018 yılları arasında açıköğretim öğrenci sayısı 1 milyon artmışken, aynı süreçte devlet üniversitesindeki öğrenci sayısı yaklaşık 440 bin, vakıf yükseköğretim kurumlarındaki öğrenci sayısı ise 170 bin artmıştır. Daha da önemlisi, son on yılda devlet (yüzyüze) öğrenci sayılarında -2017 yılı hariç (55 bin artış)- her yıl 100 bin-275 bin arası artış gerçekleşirken 2018 yılında bir önceki yıla göre 124 bin azalma gerçekleşmiştir Başka türlü ifade edersek, 2008-2018 yılları arasında tüm düzeylerde devlet yükseköğretim kurumlarındaki yüzyüze eğitimin payı azalırken açıköğretim ve vakıf yükseköğretim kurumlarının payı ise artmıştır. 2014 yılında önlisans ve lisans düzeyinde yükseköğretim sistemi içerisinde açıköğretimin payı %49,7 iken bu oran 2018 yılında %53,5'e yükselmiştir. Burada en dikkat çekici veri, açıköğretimde önlisans öğrenci payındaki artıştır. 2008'de %36 olan bu oran, 2018'de %65'e yükselmiştir. Artık, önlisans programlarındaki her üç öğrenciden ikisi açıköğretim programlarına kayıtlıdır.

Cinsiyet bakımından mevcut önlisans ve lisans öğrencileri arasında kadınlar aleyhine bir durum varken 2017 ve 2018 yılı yeni kayıtlarda ise artık kadınların lehine bir değişim söz konusudur. 2018-2019 öğretim yılı verilerine göre yükseköğretimde lisans öğrencilerinin yaş ortalaması 22,5; yüksek lisans öğrencilerinin yaş ortalaması 29,9; doktora öğrencilerinin yaş ortalaması ise 34,2'dir.

2018-2019 öğretim yılı verilerine göre yükseköğretimde erkek engelli öğrenci sayısı kadın engelli öğrenci sayısının iki katından fazladır. Bu durum, engelli kadın öğrencilerin çifte dezavantajlı durumda olduklarını göstermektedir. Öte yandan, toplam 48 bin engelli öğrencinin 47 bini devlet, bine yakını ise vakıf yükseköğretim kurumlarına kayıtlıdır.

2014'te 72 bin olan uluslararası öğrenci sayısı 2018'de 155 bine ulaşmıştır. Toplam uluslararası öğrenci sayısı sadece beş yıl içerisinde iki katına çıkmıştır. Suriye, Azerbaycan, Türkmenistan, Irak ve İran; Türkiye'deki uluslararası öğrencilere en çok kaynaklık eden ülkelerdir. Suriyeli (27 bin) ve Azerbaycanlı (19 bin) öğrenci sayısı, Türkiye'deki toplam öğrenci sayısının (155 bin) yaklaşık %30'una tekabül etmektedir. Türkiye ağırlıklı olarak komşu ve yakın ülkelerden öğrenci çekmektedir.

BÖLÜM B: Eğitimin Çıktıları

2013-2017 yılları arasında Türkiye'de 25-34 yaş arası yükseköğretim mezunu oranı hızlı bir şekilde artmıştır. 2013-2017 yılları arasında bu oran erkeklerde %21,3'ten %29,5'e, kadınlarda %20'den %29,5'e, toplamda ise %20,7'den %29,5'e yükselmiştir. Bu gelişmelere rağmen, 2017 yılında OECD ülkelerinde 25-64 yaş arası yükseköğretim mezun oranı ortalaması %38 iken Türkiye'de bu oran %20'dir.

Tüm OECD ülkeleri arasında 18-24 yaş arasında ne işte ne okulda olmayanların oranı en yüksek olan ülke Türkiye'dir. Türkiye'de erkeklerin %19'u, kadınların %43,5'i ne işte ne okulda değilken OECD ülkeleri ortalamasında bu oran erkeklerde %13,5 kadınlarda ise %15,5'tir. Türkiye'de 18-24 yaş arası kadınların ne işte ne okulda olmama oranları hem OECD ülkeleri ortalamasından hem de erkeklerin oranından oldukça yüksektir.

2008'de 107.515 olan yükseköğretimden mezun sayısı 2018'de 316.465'e, lisans düzeyinde ise 205.774'ten 454.995'e yükselmiştir. Bir önceki yıl ile kıyaslandığında önlisans mezunu 20 bin, lisans mezunu sayısı ise 800 kişi artmıştır. Başka bir ifade ile son beş yıldaki yükseköğretimden mezun olan kişi sayısı, önceki beş yıla göre daha yavaş artış göstermiştir.

Önlisans programlarında kadın mezun sayısı ilk defa 2018 yılında erkek mezun sayısını geçmiştir. Lisans programlarında ise kadınların erkeklere göre mezun olma sayısı artmaya devam etmiştir.

2018 yılında açıköğretim ve uzaktan öğretim hariç lisans düzeyinde kadınların mezuniyet yaş ortalaması erkeklerden daha düşüktür. Kadınlar ortalama 23 yaşında mezun olurken erkekler 23,9 yaşında mezun olmaktadır. Kadınlar en çok 22 yaşında, erkekler ise 23 yaşında mezun olmaktadır.

2014-2018 yılları arasında yüksek lisans mezun sayısı 41.842'den 67.067'ye, doktora mezun sayısı ise 4.516'dan 7.332'ye yükselmiştir. Türkiye'de 2016 yılında 43.290 yüksek lisans mezunu varken Hindistan'da 1.622.686, ABD'de 899.530 ve Çin'de 629.892 kişi yüksek lisanstan mezun olmuştur. Türkiye'de 2016 yılında 6.052 kişi doktoradan mezun olurken, ABD'de 69.525, Çin'de 55.151, Almanya'da ise 29.303 kişi doktoradan mezun olmuştur. Türkiye mevcut doktora mezun sayısı ile ilk on büyük ekonomiye sahip ülkelerle rekabet edebilmekten oldukça uzak olduğu görülmektedir.

2014-2018 yılları arasında yükseköğretim mezunu işsizlik oranı %10'dan %12,4'e yükselmiş; istihdam oranı ise %70,7'den %69,6'ya düşmüştür. 2017 yılı 25-64 yaş arası OECD ülkelerinde istihdam ortalaması toplam yükseköğretim mezunları için %85, önlisans mezunları için %81, lisans mezunları

için %84, yüksek lisans mezunları için %88, doktora mezunları için ise %92'dir. Türkiye'de istihdam oranı toplam yükseköğretim mezunları için %75, önlisans mezunları için %66, lisans mezunları için %77, yüksek lisans mezunları için %85, doktora mezunlarının için ise %93'tür. 2017 yılı 25-34 yaş arası yükseköğretim mezunu işsizlik oranı OECD ülkeleri ortalaması %5,8 iken, Türkiye'de %13,1'dir.

Türkiye'de yükseköğretimin özel net finansal getirisi, OECD ortalamasının altındadır. Öte yandan, Türkiye hem kadınlar hem de erkekler için yükseköğretime yönelik özel maliyetin en düşük olduğu ülkedir.

BÖLÜM C: Öğretim Elemanları

2014-2018 yılları arasında toplam öğretim elemanı sayısı 148 binden 166 bine; öğretim üyesi sayısı 68 binden 81 bine; öğretim görevlisi sayısı 35 binden 36 bine; araştırma görevlisi sayısı ise 45 binden 48 bine yükselmiştir. Türkiye'de kronik bir öğretim üyesi açığı vardır. Türkiye'nin yükseköğretim sisteminde en büyük on ekonomiye sahip ülkelerin ortalaması standartlarında bir eğitim verebilmesi için, en az 91 bin öğretim elemanına ihtiyacı vardır. Bir başka ifadeyle, Türkiye'de öğretim elemanı başına 15 öğrencinin düşebilmesi için, açıköğretim hariç Türkiye'deki mevcut öğrenci sayısı baz alındığında, toplam 166 bin öğretim elemanı sayısının 257 bine çıkarılması gereklidir.

Yükseköğretim kurumlarında 2014 yılında %42 olan kadın öğretim elemanı oranı, 2018 yılında %43'e; kadın öğretim üyesi oranı ise %35'ten 2018 yılında %38'e yükselmiştir. Zaman içinde kadınlar lehine bir iyileşme görülmesine rağmen devlet yükseköğretim kurumlarında yaşanan iyileşme, vakıf yükseköğretim kurumlarının oldukça gerisindedir. OECD ülkeleri ortalamasına benzer bir şekilde Türkiye'deki kadın öğretim elemanı oranı %43'tür.

2014 yılında 2.944 olan uluslararası öğretim elemanı sayısı 2018 yılında 3.203'e yükselmiştir.

YLSY programı kapsamında 2014 yılında 116 yüksek lisans, 100 doktoralı bursiyer öğrenimlerini tamamlayıp Türkiye'de göreve başlamıştır. 2018 yılına gelindiğinde ise 119 yüksek lisans, 182 doktoralı bursiyer yurtdışında eğitimini tamamlayıp Türkiye'de göreve başlamıştır. Temmuz 2018 tarihinde YLSY kapsamında yurtdışında 1.031 yüksek lisans ve 1.307 doktora düzeyinde bursiyer öğrenim görmektedir. Türkiye yükseköğretiminde öğretim üyesi ihtiyacının çok cüzi bir kısmı MEB'in mevcut YLYS programı kapsamında karşılanabilmektedir. Türkiye'nin öğretim üyesi ihtiyacını karşılamaya yönelik kapsamlı adımlar atılmasına acil ihtiyaç duyulmaktadır.

BÖLÜM D: Eğitim Ortamları

1980'de 19 olan devlet yükseköğretim kurum sayısı 1985'te 27'ye, 1995'te 53'e, 2006 yılı ve sonrası artışlarla birlikte 2017 yılında 113'e ulaşmıştır. Mayıs 2018'de 16 devlet ve 4 vakıf üniversitesi kurulmuştur. 2019 yılında 129'u devlet yükseköğretim kurumu, 77'si vakıf yükseköğretim kurumu olmak üzere Türkiye'de toplamda 206 yükseköğretim kurumu bulunmaktadır.

2017 ve 2018 yılları arasında sırasıyla devlet yükseköğretim kurumlarında, kurum başına düşen ortalama öğrenci sayısı 30.200'den 25.400'e; vakıf yükseköğretim kurumlarında kurum başına düşen ortalama öğrenci sayısı ise 8.200'den 7.900'e düşmüştür. Devlet yükseköğretim kurumlarında kurum başına düşen öğretim üyesi sayısı 2014-2017 yılları arasında 550-570 bandındayken 2018 yılında bu sayı 527 şeklinde gerçekleşmiştir.

2018 yılında yükseköğretim kurumlarında öğretim üyesi başına 47, öğretim elemanı başına ise 33 öğrenci düşmektedir. Birinci dalgada kurulan üniversitelerde öğretim üyesi başına ortalama 42, ikinci dalgada kurulan üniversitelerde 55, üçüncü dalgada kurulan üniversitelerde 46, bölünme sonucunda kurulan üniversitelerde ise 61 öğrenci düşmektedir. Vakıf üniversitelerinde ise öğretim üyesi başına ortalama 42 öğrenci düşmektedir.

Öğrenci başına düşen açık alanı en fazla olan üniversiteler sırasıyla Van Yüzüncü Yıl (3.155 m²), Orta Doğu Teknik (2.565 m²), Hakkâri (1.471 m²), Erzurum Teknik (968 m²) ve Dicle (968 m²) üniversiteleridir. Toplam alan bakımından devlet üniversiteleri arasında çok büyük farklılaşma söz konusudur. Hem eski üniversitelerin hem de yeni kurulan üniversitelerin öğrenci başına düşen kapalı alan açısından da kendi içlerinde büyük farklılaşma söz konusudur. 500 dönümün üzerinde kapalı alana sahip 17 devlet yükseköğretim kurumunun hepsi birinci dalgada kurulan üniversitelerdir. 500 dönüm üzerinde toplam kapalı alana sahip tek vakıf üniversitesi, İ.D. Bilkent Üniversitesi'dir (515 dönüm). Orta Doğu Teknik (1.142 m²), Hakkâri (882 m²), Kafkas (291 m²) ve Hacettepe (116 m²) üniversiteleri öğrenci başına düşen en çok yeşil alana sahip üniversitelerdir.

BÖLÜM E: Yükseköğretimin Finansmanı

2015-2019 yılları arasında yükseköğretim bütçesinin merkezi yönetim bütçesine oranı %4,24'ten %3,44'e inmiştir. GSYH içinde yükseköğretime ayrılan bütçe ise 2015-2019 yılları arasında %0,92'den %0,74'e gerilemiştir. Nominal yükseköğretim harcamaları ise 2014-2018 yılları arasında 18,66 milyar TL'den 31,62 milyar TL'ye yükselmiştir. Ancak 2018 yılı sabit fiyatları üzerinden bir değerlendirme yapıldığında 2014'te 32,09 milyar TL olan harcama miktarı 2018 yılında son beş yılın en düşük miktarı olarak gerçekleşmiş ve 31,62 milyar TL olmuştur.

2017 yılında 3.377.687 olan yüzyüze öğrenci sayısı 2018 yılında 3.253.743'e inerken öğrenci başına yapılan harcama da 10.730 TL'den 9.719 TL'ye düşmüştür. Burada dikkati çeken husus, öğrenci sayısının azalmasına rağmen öğrenci başına yapılan harcama miktarının da düşmesidir. Türkiye öğrenci başına yaptığı harcama (8.901\$) ile OECD ülkeleri ortalamasının (15.556\$) yarısına yakın harcama yaparak OECD ülkeleri arasında son sıralarda yer almaktadır. Daha önemlisi ise öğrenci başına yapılan harcamalar üniversitelere göre ciddi ölçüde farklılaşmaktadır. Bir tarafta öğrenci başına 5 bin TL'den daha az harcama yapılan üniversiteler varken diğer tarafta 20 bin TL'den fazla harcama yapılan üniversiteler vardır.

2013-2017 yılları arasında AR-GE harcamalarının GSYH'ye oranı 0,82'den 0,96'ya; toplam AR-GE harcamaları ise yaklaşık iki kat büyüyerek 15 milyar TL'den 30 milyar TL'ye yükselmiştir. Bu süreçte ticari (özel) AR-GE harcamaları kamu ve yükseköğretim AR-GE harcamalarından daha hızlı büyümüştür. GSYH içinde AR-GE harcamalarına ayrılan payın OECD toplamı %2,37'dir.

BÖLÜM F: Üniversitelerin Akademik ve Yenilikçilik Performansı

2016 yılına göre 2017 yılında Türkiye adresli uluslararası yayın sayıları azalmış, buna bağlı olarak yayınların dünya içerisindeki payı da 1,58'den 1,44'e düşmüştür. Web of Science verilerine göre 2016'dan 2017'ye Türkiye adresli uluslararası doküman sayısı 43 binden 39 bine, makale sayısı ise 30 binden 28 bine düşmüştür. Scopus verilerine göre 2016 yılında dünyada toplam yayın sayısı itibarıyla 17. olan Türkiye, 2017 yılında 19. sıraya gerilemiştir.

Türkiye adresli bilimsel dergilerin dünya sıralaması ve SJR puanları genel olarak oldukça düşüktür. Web of Science ve Scopus verileri birlikte değerlendirildiğinde, Türkiye'deki nitelikli dergi sayısının sınırlı olduğu, bu dergilere yönelik atıfların oldukça düşük olduğu görülmektedir.

THE dünya üniversiteleri sıralaması 2019'a göre, Türkiye'den hiçbir üniversite ilk 350'ye girememiştir. ARWU dünya üniversiteleri ilk 500 sıralamasına Türkiye'den sadece İstanbul Üniversitesi girmiştir. URAP dünya üniversiteleri ilk 500 sıralamasına ise Türkiye'den hiçbir üniversite girememiştir.

2008-2017 yılları arasında Türkiye, AR-GE personeli sayısını %128 artırmıştır. 2017 yılı itibarıyla toplam 154 bin AR-GE personelinin 88 bini ticari kuruluşlarda, 54 bini yükseköğretim kurumlarında, geriye kalan 11 bini ise kamu kurumlarında çalışmaktadır. Her ne kadar Türkiye'nin AR-GE personel sayısı artış eğiliminde olsa da, Türkiye'nin nüfusu dikkate alınarak yapılan uluslararası kıyaslamalar, Türkiye'deki AR-GE personel sayısının nispeten hâlâ düşük olduğunu göstermektedir.

2017 yılında en çok patent başvurusunu sırasıyla Çin, ABD, Japonya, Güney Kore ve Almanya yapmıştır. 2016 yılında toplam 6.548 patent başvurusu yapan Türkiye, 2017 yılında ise 8.196 patent başvurusu yapmıştır. Türkiye, patent başvurusu sayısı itibarıyla dünyada 14. sırada yer almıştır. Türkiye menşei PCT başvurusu da 2017-2018 arasında 1.251'den 1.578'e yükselmiştir. Ancak, bu sayıyla Türkiye, kendisinden daha küçük olan İsviçre, İsveç, Hollanda, Kanada ve Finlandiya gibi ülkelerin gerisindedir. Türkiye'de 2017'de sadece iki üniversite, 2018'de ise sadece bir üniversite 10 ve üzeri PCT başvurusu yapmıştır. Ayrıca Türkiye kökenli buluşçuların kayıtlı üçlü patent ailesi sayıları, G-7 ülkelerinin oldukça gerisindedir.

Sonuç ve Öneriler

- Türkiye yükseköğretim sistemi içerisinde açıköğretim, adeta esas yaklaşıma dönmüş, yüzyüze eğitim ise öğrenci sayısı itibarıyla ikinci konuma düşmüştür. Açıköğretimin mevcut sistem içerisindeki misyonu yeniden tanımlanmalı, saygın ve verimli bir sistem inşa etmek için çalışmalar başlatılmalıdır. Türkiye yükseköğretim sisteminin daha nitelikli büyümesi için, önce açıköğretimin, ardından ikinci öğretim payının azaltılmasına yönelik politikalar takip edilmelidir.
- Türkiye’de her ne kadar son yıllarda net okullaşma oranlarında artış yönünde olumlu bir gelişme olsa da, gerek uluslararası kıyaslamalar gerekse de yüksek eğitilmiş insan kaynağına sahip ülkeler dikkate alındığında, Türkiye’nin genç nüfusuna yeterli düzeyde yükseköğretime erişim sunduğunu söylemek mümkün değildir. Türkiye’de yüzyüze öğretim programlarındaki kontenjanların artırılması ve daha verimli kullanılması için daha etkin politikalara ihtiyaç vardır.
- Yatay geçiş oranları yüzyüze programlardaki toplam öğrenci sayısının %1’inden daha azdır. Türkiye’de yükseköğretim mezun oranlarını artırmaya yönelik politikalar geliştirilmelidir. Türkiye’nin yükseköğretim mezun oranları, 25-34 yaş grubunda hızlı bir artış göstermesine rağmen, halen OECD ülkeleri ortalamasından düşüktür. En büyük on ekonomiye sahip ülkelerle kıyaslandığında Türkiye’deki yüksek lisans ve doktora mezun sayılarının oldukça az olduğu görülmektedir. Bundan dolayı, lisansüstü öğrencileri desteklemeye yönelik daha etkin politikalar geliştirilmelidir.
- OECD ülkeleri ile kıyaslandığında Türkiye’deki istihdam oranı oldukça düşük, işsizlik oranı ise yüksektir. Hatta 25-34 yaş grubunda işsizlik oranı Türkiye’de çok daha yüksektir. Özellikle genç işsizliği azaltmaya ve istihdamı artırmaya yönelik etkin politikalar geliştirilmelidir. Ayrıca ne işte ne okulda olmayanların oranı bakımından OECD ülkeleri arasında öne çıkan Türkiye’nin, bu gençleri yükseköğretime katma konusunda daha etkin politikalar geliştirmesi gerekmektedir.
- Türkiye yükseköğretim sisteminin belki de en önemli ihtiyacı olan doktoralı öğretim üyesi açığını kapatmak için daha etkin programlar geliştirilmelidir. OECD ülkeleri arasında benzer ya da daha düşük öğrenci sayısına sahip ülkelerle kıyaslandığında Türkiye’deki öğretim elemanı eksikliği önemli bir sorun olarak öne çıkmaktadır. Doktoralı öğretim üyesi sayısını artırmaya yönelik ulusal ve uluslararası programlar, mevcut ihtiyacı karşılamaktan uzaktır. Mevcut öğretim üyesi ihtiyacının karşılanması için, kapsamlı ulusal programlar başlatılmalıdır.
- Türkiye’nin 91 bin öğretim elemanı açığını kapatması için, acil bir seferberlik başlatması gereklidir. Daha kaliteli ve rekabetçi bir yükseköğretim sistemi için hem Türkiye’nin öğretim üyesi sayısı hem de Türkiye’deki uluslararası öğretim elemanı sayısı artırılmalıdır.

- Nüfus eğilimleri, liseden mezun olan öğrenci sayısı, yükseköğretime olan talep, talep görmeyen kontenjanlar, iş piyasasının beklentileri de dikkate alınarak yükseköğretime erişimi ve eğitim kalitesini artırma gibi hedefler birlikte gözetilerek yükseköğretim sistemi büyütülmelidir.
- Yükseköğretime ayrılan bütçede son yılda önemli bir azalma olduğu görülmektedir. Türkiye yükseköğretim sisteminin büyüme eğiliminde olduğu dikkate alındığında, yükseköğretime ayrılan bütçenin artırılması gerekmektedir. Yükseköğretim ve AR-GE'ye yapılan yatırımların ekonomik büyüme, refah ve güvenlik üzerine doğrudan etkileri olduğu dikkate alındığında, hükümetin yükseköğretim ve AR-GE'ye ayırdığı bütçeyi artırması önem arz etmektedir.
- Üniversitelere göre öğrenci başına yapılan harcamada daha eşitlikçi bir bütçe sistemi kurulmalıdır. Kamu kaynaklarının üniversiteler arasında daha eşit ve adil bir bölüşümü için, öğrenci başına daha az harcama yapan üniversitelere daha fazla kaynak ayrılmalıdır.
- 2016 yılına göre 2017 yılında Türkiye'nin toplam uluslararası yayın sayısı düşmüştür; ülke bazlı yayın sıralamasında ise 17. sıradan 19. sıraya gerilemiştir. Türkiye'nin yayın sayısını artırmak için TÜBİTAK teşvikleri yeniden kurgulanmalıdır. Ayrıca, üniversitelerin akademik atama ve yükseltme ölçütlerinde uluslararası yayınların ve bu yayınlara yapılan atıfların rolü yeniden değerlendirilmelidir.
- Ülkelerin AR-GE kapasitelerinin, iyi yetişmiş insan kaynağıyla artırılabilceği dikkate alındığında, Türkiye'nin araştırmacı sayısını artırmaya yönelik desteklerini geliştirmesi gerekmektedir. Bu çerçevede, özellikle doktoralı araştırmacı ve akademisyen sayıları artırılmalıdır. Ayrıca, kaliteli uluslararası araştırmacı ve akademisyenlerin Türkiye'ye çekilebilmesi için çalışma koşulları daha cazip hale getirilmelidir.
- Üniversitelerin akademik performanslarının yönetim modelleriyle yakından ilgili olduğu ve 1980'lerde ortaya çıkan mevcut yükseköğretim sisteminin Türkiye'nin toplumsal ve bilimsel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlandığı dikkate alındığında, yükseköğretim sistemi reformu yeniden gündeme alınmalıdır.

BÖLÜM

YÜKSEKÖĞRETİME ERİŞİM ve KATILIM

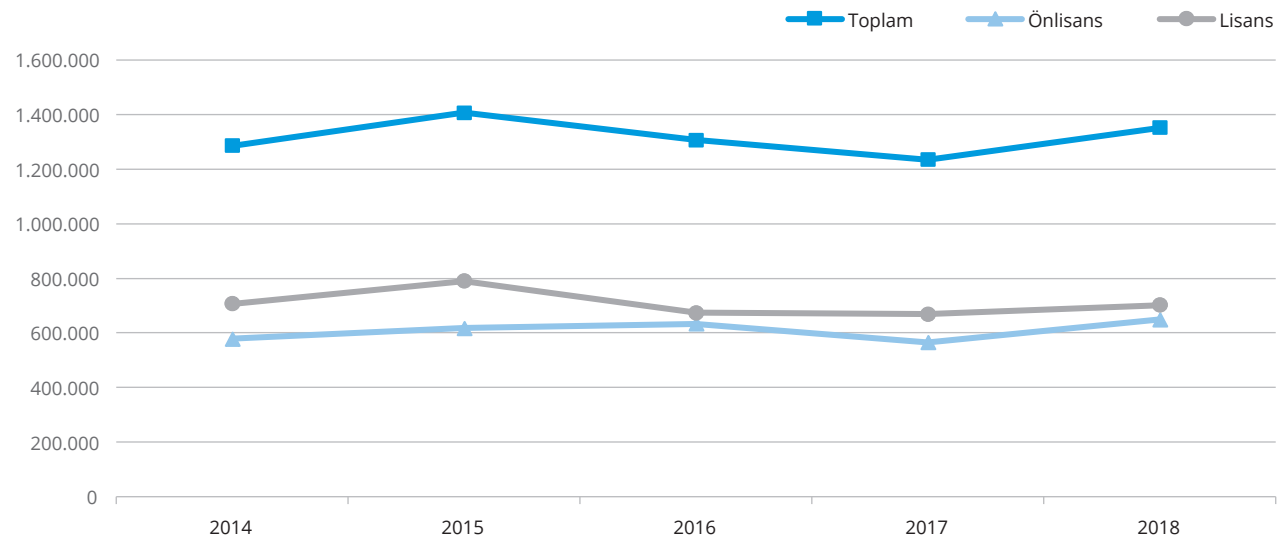
- GÖSTERGE **A1** Yeni kayıt öğrenci sayısı kaçtır?
- GÖSTERGE **A2** Yükseköğretim net okullaşma oranı kaçtır?
- GÖSTERGE **A3** Yükseköğretimde öğrenci sayısı kaçtır?
- GÖSTERGE **A4** Açık ve uzaktan öğretim programlarındaki öğrenci sayısı kaçtır?
- GÖSTERGE **A5** Yükseköğretime katılımında cinsiyet paritesi endeksi kaçtır?
- GÖSTERGE **A6** Yükseköğretimde yaş dağılımı nasıldır?
- GÖSTERGE **A7** Yükseköğretimde engelli öğrenci sayısı kaçtır?
- GÖSTERGE **A8** Türkiye'de uluslararası öğrenci sayısı kaçtır?
- BÖLÜM **A** Sonuç ve öneriler

Bu bölümde, öğrenci sayısındaki değişimler ayrıntılı bir şekilde incelenecektir. Bu kapsamda, cinsiyete, yükseköğretim kurum türüne (devlet, vakıf ve vakıf MYO), öğrenim düzeylerine (önlisans, lisans, lisansüstü) ve öğretim türlerine (yüzyüze öğretim, ikinci öğretim, açık ve uzaktan öğretim) göre yeni kayıt yaptıran ve öğrenim gören öğrenci sayıları ele alınacaktır. Ayrıca, okullaşma oranları, yatay ve dikey geçiş sayıları, engelli ve uluslararası öğrenci sayıları incelenecektir.

Bu gösterge altında, yükseköğretime yeni kayıt yaptıran öğrenci sayıları öğretim türüne, öğrenim düzeyine, eğitim ve öğretim alanları sınıflamasına göre

incelenmiştir. Buna ilaveten öğrenim düzeyine göre ikinci öğretime yeni kayıt yaptıran öğrenci sayıları ele alınmıştır.

Şekil A.1.1 Öğrenim düzeyine göre yeni kayıt yaptıran öğrenci sayılarında yaşanan değişim (2014-2018)

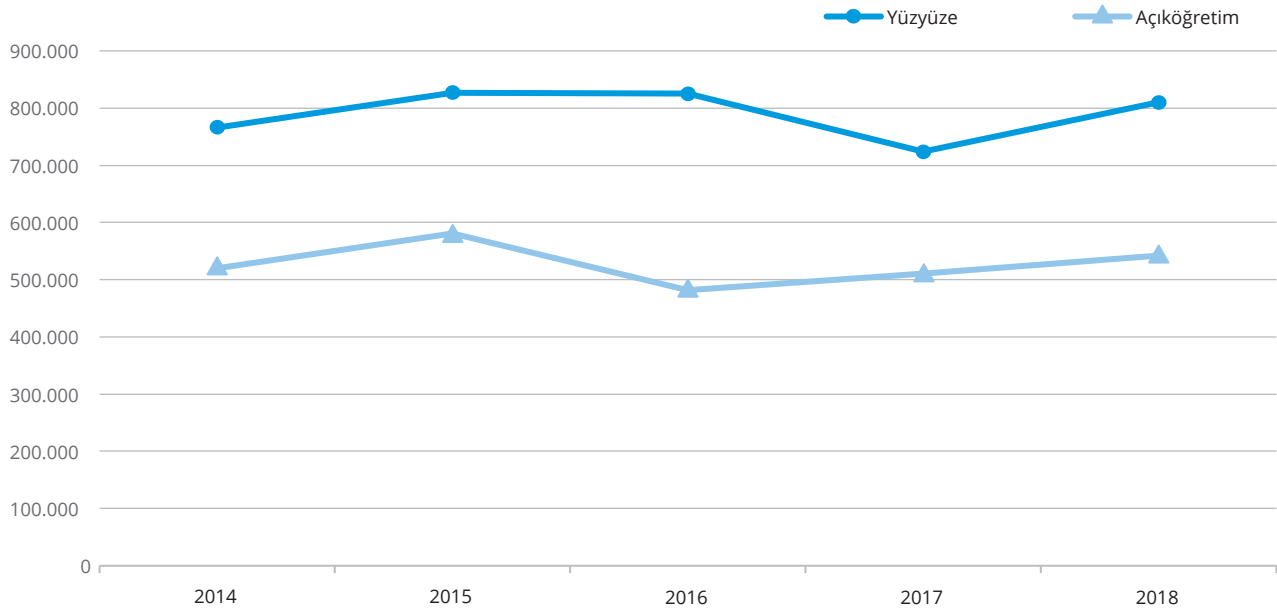
Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi ve ÖSYM verileri kullanılarak hazırlanan ve Yükseköğretime Bakış 2018'de yer alan şekil tarafımızca güncellenmiştir.

Not: Açıköğretim öğrenci sayıları dâhildir.

2014-2018 yılları için öğrenim düzeyine göre yeni kayıt yaptıran öğrenci sayılarında yaşanan değişim, Şekil A.1.1'de gösterilmiştir. Buna göre, Türkiye yükseköğretim sisteminde 2007-2013 yılları arasında yaşanan hızlı büyümenin (Çetinsaya, 2014; Günay & Günay, 2011) ardından, son beş yılda yeni kayıt yaptıran öğrenci sayısının 1,3-1,4 milyon bandında neredeyse durağanlaştığı görülmektedir. Dahası, Şekil A.1.2'de gösterilen 2014-2018 yılları için öğretim türüne göre yeni kayıt yaptıran öğrenci sayılarında yaşanan değişime bakıldığında, yüzyüze eğitim sunan

programlardaki toplam yeni kayıt sayısının artırılmadığı görülmektedir. 2015 yılında 827 bin olan yüzyüze yeni kayıt sayısı, 2018 yılına gelindiğinde 810 bin olmuştur. Öte yandan, zaten Türkiye yükseköğretim sistemi içerisinde çok yüksek bir payı olan açıköğretim yeni kayıt sayısında ciddi bir azalış söz konusu olmamıştır. Bir başka ifadeyle, Türkiye yükseköğretim sisteminin imajı ve eğitim kalitesinin artırılması için açıköğretim payının azaltılmasına yönelik çağrılara rağmen, açıköğretim yeni kayıt sayısı 2018 yılı itibarıyla 540 bin bandında devam etmektedir.

Şekil A.1.2 Öğretim türüne göre yeni kayıt yaptıran öğrenci sayılarında yaşanan değişim (2014-2018)

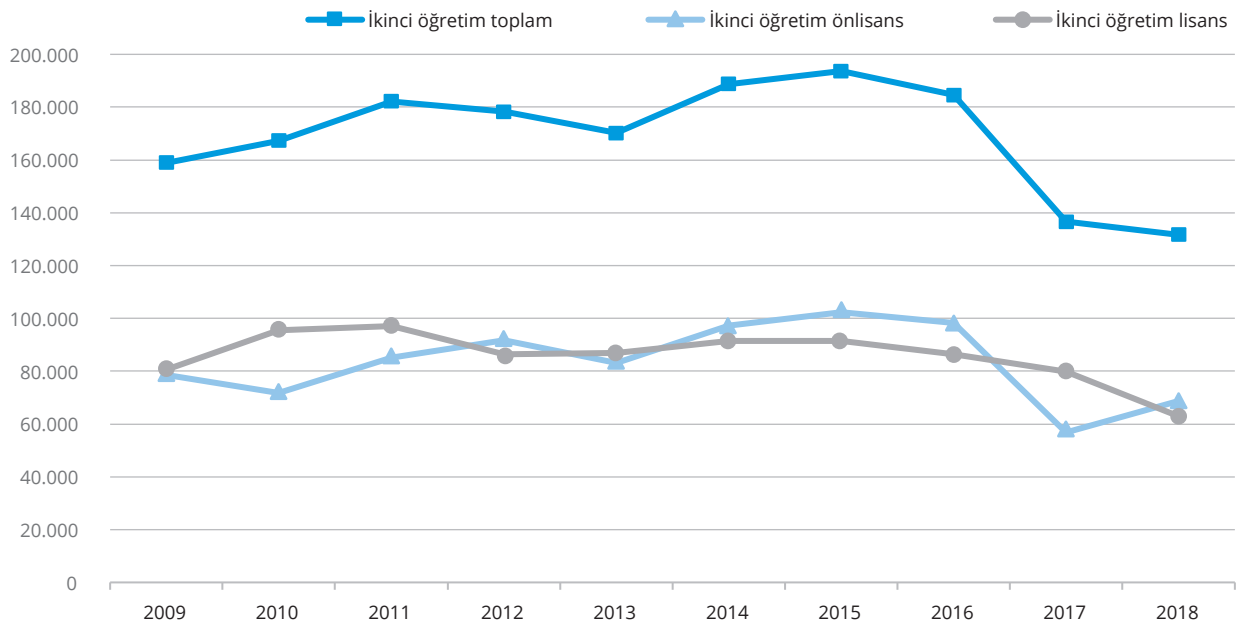

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi ve ÖSYM verileri kullanılarak hazırlanan ve Yükseköğretime Bakış 2018'de yer alan şekil tarafımızca güncellenmiştir.

Tablo A.1.3'te 2014-2018 yılları için öğretim düzeyine göre ikinci öğretime yeni kayıt yaptıran öğrenci sayılarında yaşanan değişim gösterilmiştir. 2014 yılında toplam 189 bin olan yeni kayıt sayısının 132 bine düştüğü görülmektedir. Özellikle ikinci öğretim lisans programlarına yeni kayıta

ciddi bir azalma yaşanmıştır. 2014-2018 yılları arasında ikinci öğretim lisans programlarına yeni kayıt sayısı 95 binden 63 bine inmiştir. İkinci öğretim önlisans programlarına yeni kayıt sayısında 2014-2018 yılları arasında kısmi bir azalma yaşanmış ve 81 binden 69 bine inmiştir.

Şekil A.1.3 Öğrenim düzeyine göre ikinci öğretime yeni kayıt yaptıran öğrenci sayılarında yaşanan değişim (2014-2018)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Tablo A.1.4'te 2017 ve 2018 yılları için eğitim ve öğretim alanları sınıflamasına göre önlisans ve lisans düzeyine yeni kayıt yaptıran öğrenci oranları verilmiştir. Tablo da ilk dikkati çeken husus, yeni kayıt yaptıran öğrencilerin alanlara göre dağılımının önceki yıla göre önemli değişiklikler içermesidir. Örneğin, lisans düzeyinde eğitim alanının payı %8,7'den %14,2'ye yükselmiştir; öte yandan, lisans düzeyinde sosyal bilimler, gazetecilik

ve enformasyon alanlarının payı %15'ten %11,5'e düşmüştür. Bu durum, yeni kayıtlara yönelik taleplerin değişmesinden kaynaklanmış olabileceği gibi, programların kontenjanlarıyla da doğrudan ilgili görünmektedir. Sözgelimi, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesinde ikinci üniversite kapsamında 2018'de açılan Çocuk Gelişimi Bölümüne 35 bin civarında yeni kayıt yapılmıştır.

Tablo A.1.4 Eğitim ve öğretim alanları sınıflamasına göre önlisans ve lisans düzeyinde yeni kayıt yaptıran öğrenci oranları (%) (2017 ve 2018)

Eğitim ve öğretim alanları sınıflaması	2017		2018	
	Önlisans	Lisans	Önlisans	Lisans
İş, yönetim ve hukuk	38,5	26,9	37,3	23,9
Sağlık ve refah	16,4	9,1	16,9	9,9
Hizmetler	13,4	3,7	13,0	3,4
Sanat ve beşeri bilimler	11,1	15,9	9,2	16,6
Mühendislik, imalat ve inşaat	6,3	15,8	8,4	15,3
Eğitim	6,9	8,7	6,2	14,2
Tarım, ormancılık, balıkçılık ve veterinerlik	3,5	1,3	4,1	1,3
Bilişim ve iletişim teknolojileri	2,9	0,3	3,6	0,3
Sosyal bilimler, gazetecilik ve enformasyon	0,6	15,0	0,7	11,5
Doğa bilimleri, matematik ve istatistik	0,5	3,5	0,5	3,5

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Not: Açıköğretim öğrenci sayıları dâhildir.

Bu göstergedeki veriler genel olarak değerlendirildiğinde, yükseköğretim programlarına yeni kayıt sayısında son beş yıllık süreçte çok az bir artışın olduğu görülmek-

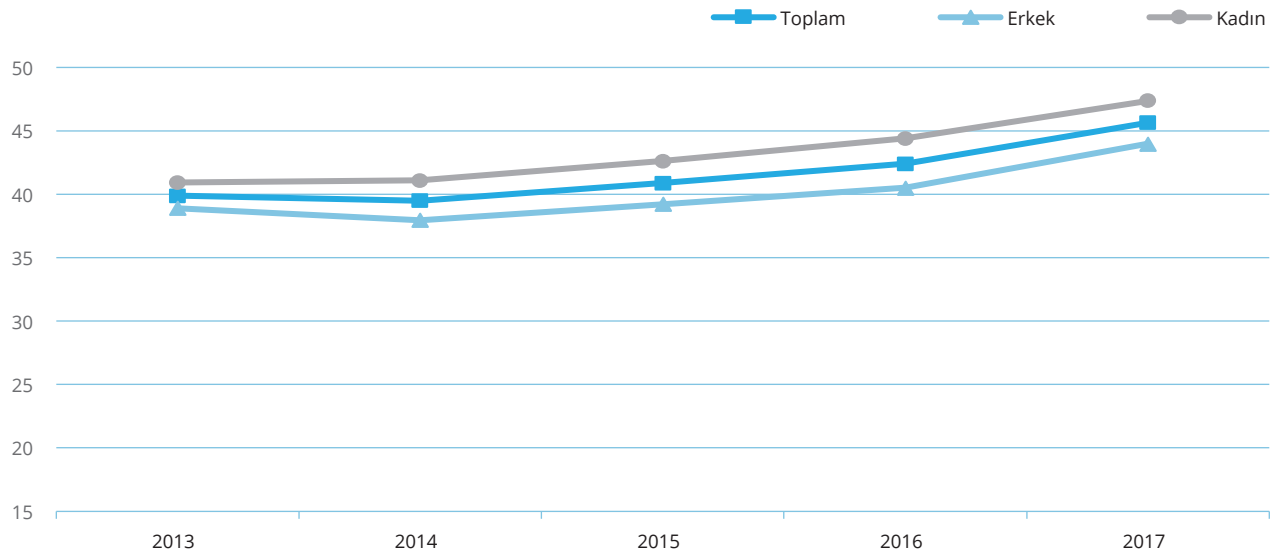
tedir. Bu veriler 2007 sonrasında başlayan yükseköğretim sistemindeki hızlı büyüme eğiliminin bir kesintiye uğradığını göstermektedir.

Bu gösterge altında, yükseköğretim net okullaşma oranlarında yaşanan değişim cinsiyete göre ele alınmıştır. Bilindiği üzere, yükseköğretim net okullaşma oranı, 18-22 yaş grubundaki yükseköğretimdeki öğrenci sayısının, aynı yaş grubundaki çağ nüfusuna bölünüp 100'le çarpılmasıyla elde edilmektedir (Gür, Çelik, Kurt, & Yurdakul, 2017; MEB, 2017). Bu oranın yıllar içerisinde artması, ilgili yaş grubundaki (18-22 yaş) gençlerin artan oranlarda yükseköğretimden faydalandığını göstermesi açısından önemlidir. Teorik olarak net okullaşma oranının maksimum değeri %100'dür ve ilgili çağ nüfusundaki gençlerin tamamının yükseköğretimden faydalandığını gösterir.

Şekil A.2.1'de 2013-2017 yılları arasında cinsiyete göre yükseköğretimde net okullaşma oranlarında yaşanan de-

ğişim gösterilmiştir. Buna göre, 18-22 yaş aralığı için net okullaşma oranı %40'tan %46'ya yükselmiştir. Dahası, söz konusu yıllarda kadınlar için net okullaşma oranlarının erkekler için net okullaşma oranlarının üzerinde olduğu görülmektedir. Daha önceki raporlarımızda vurguladığımız üzere, yükseköğretim sistemindeki genişlemeden genç kadınların daha fazla faydalandığı görülmektedir (Gür, Çelik, & Yurdakul, 2018). Bununla birlikte, Türkiye'nin net okullaşma oranlarıyla Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ülkeleri ortalamasını doğrudan karşılaştırmamızı sağlayacak veri Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) veritabanında maalesef yoktur. Ancak, genç nüfusun yükseköğretimden mezuniyet oranlarına bakıldığında, Türkiye'nin oranlarının oldukça düşük olduğu görülmektedir (bk. Tablo B.1.2).

Şekil A.2.1 Cinsiyete göre yükseköğretimde net okullaşma oranlarında (%) yaşanan değişim (2013-2017)

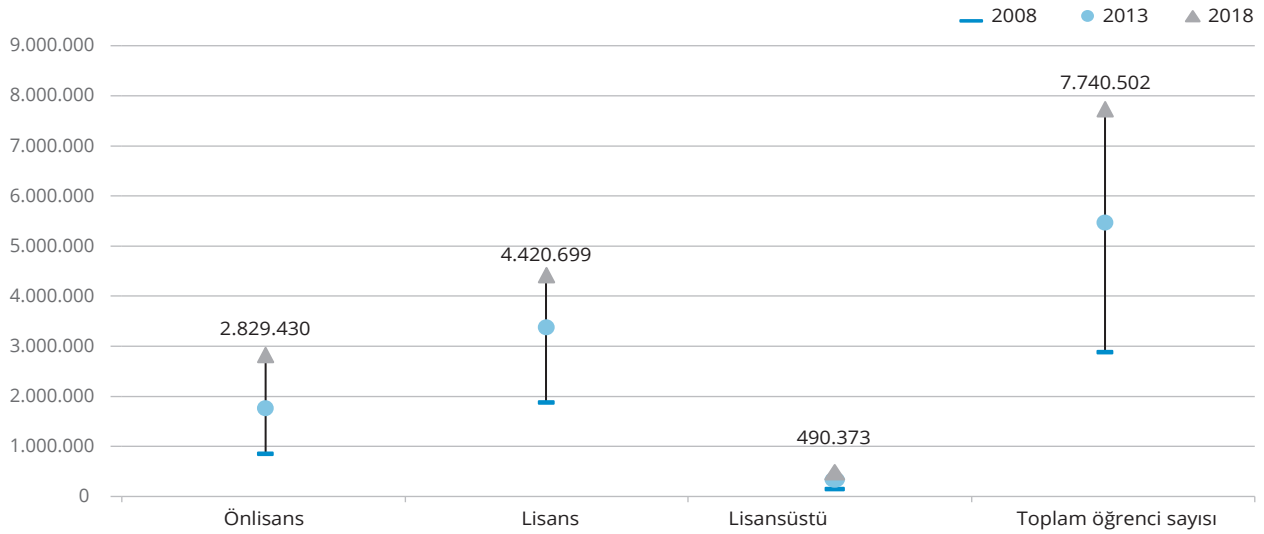
Kaynak: Muhtelif yıllarda yayınlanan MEB istatistikleri kullanılarak hazırlanan ve Yükseköğretime Bakış 2018'de yer alan şekil tarafımızca güncellenmiştir.

Bu göstergede, Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarına kayıtlı yükseköğretim öğrenci sayıları incelenmiştir.

Şekil A.3.1'de 2008, 2013 ve 2018 yılları için öğrenim düzeyine göre toplam öğrenci sayılarında yaşanan değişim gösterilmiştir. Buna göre, Türkiye'de önlisans,

lisans ve lisansüstü düzeylerin tamamında toplam öğrenci sayısı artmıştır. Böylece, 2008 yılında 2 milyon 877 bin olan toplam öğrenci sayısı, 2013 yılında 5 milyon 473 bine, 2018 yılında ise 7 milyon 741 bine yükselmiştir.

Şekil A.3.1 Öğrenim düzeyine göre toplam öğrenci sayılarında yaşanan değişim (2008, 2013 ve 2018)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi ve ÖSYM verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Not: Açıköğretim öğrenci sayıları dâhildir.

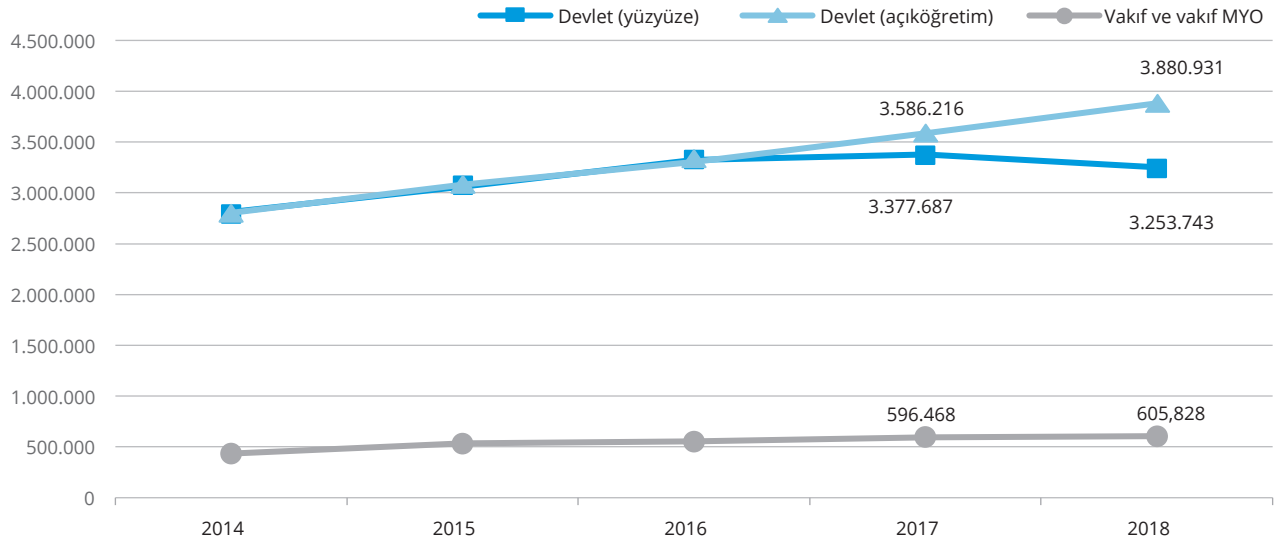
2014-2018 yılları arasında kurum türüne göre öğrenci sayılarında yaşanan değişim Şekil A.3.2'de gösterilmiştir. Buna göre, toplam öğrenci sayısındaki yükselişte açıköğretimin çok önemli bir payı vardır. 2014-2018 yılları arasında açıköğretimdeki öğrenci sayısı 1 milyondan fazla artmıştır. Aynı süreçte devlet üniversitelerindeki öğrenci sayısı yaklaşık 440 bin vakıf yükseköğretim kurumlarında ise 170 bin öğrenci artmıştır. Burada dikkati çeken en önemli husus, ilk defa 2013 yılında açıköğretimdeki öğrenci sayısı devlet üniversitesindeki öğrenci sayısını 46 bin farkla geçmiştir, daha sonra 2015 yılında 19 bin, 2017

yılında 209 bin ve 2018 yılında da 627 bin farkla geçmiştir. Burada devlet (yüzyüze) öğrenci sayılarına lisansüstü öğrenci sayılarının da dâhil olduğu gözden kaçırılmamalıdır. 2018 yılında tüm önlisans ve lisans düzeyindeki öğrenciler içerisinde açıköğretim öğrenci payı %54 iken sadece devlet yükseköğretim kurumlarındaki önlisans ve lisans düzeyindeki öğrenciler içerisinde açıköğretim payı ise %58'dir. Bu ise devlet yükseköğretim kurumlarındaki önlisans ve lisans düzeyindeki her 5 öğrenciden 3'ünün açıköğretimde olduğunu göstermektedir. Daha önemlisi, son on yılda devlet (yüzyüze) öğrenci sayıla-

rında -2017 yılı hariç (55 bin artış)- her yıl 100 bin-275 bin arası artış gerçekleşirken 2018 yılında bir önceki yıla göre 124 bin azalma gerçekleşmiştir (krş. Gür vd., 2017, bk. Şekil A.4.1 ve Şekil A.4.2). Bu ise son yıllarda takip edilen yükseköğretim sistemindeki büyüme eğiliminin artık durduğunu göstermektedir. Devlet (yüzyüze) yük-

seköğretim kurumlarının öğrenci sayılarında son yılda yaşanan düşüş, yükseköğretimde kontenjanların artırılmaması ve bazı kontenjanların boş kalmasıyla ilişkilidir. Diğer taraftan vakıf yükseköğretim kurumlarına bakıldığında ise öğrenci sayıları son beş yılda çok az artışlarla neredeyse durağan bir seyir izlemiştir.

Şekil A.3.2 Yükseköğretim kurum türüne göre toplam öğrenci sayılarında yaşanan değişim (2014-2018)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Tablo A.3.3'te 2008, 2013 ve 2018 yılları için yükseköğretim kurum türü ve öğrenim düzeyine göre öğrenci paylarında yaşanan değişim verilmiştir. 2008-2018 arasında tüm düzeylerde devlet yükseköğretim kurumlarındaki yüzyüze eğitimin payının küçüldüğü, buna mukabil dev-

let yükseköğretim kurumlarındaki açıköğretimin ve vakıf yükseköğretim kurumlarının payının arttığı görülmektedir. Burada en dikkat çekici veri, açıköğretim önlisans öğrenci payındaki artıştır. 2008'de %36 olan bu oran, 2018'de %65 olmuştur.

Tablo A.3.3 Yükseköğretim kurum türü ve öğrenim düzeyine göre öğrenci paylarında (%) yaşanan değişim (2008, 2013 ve 2018)

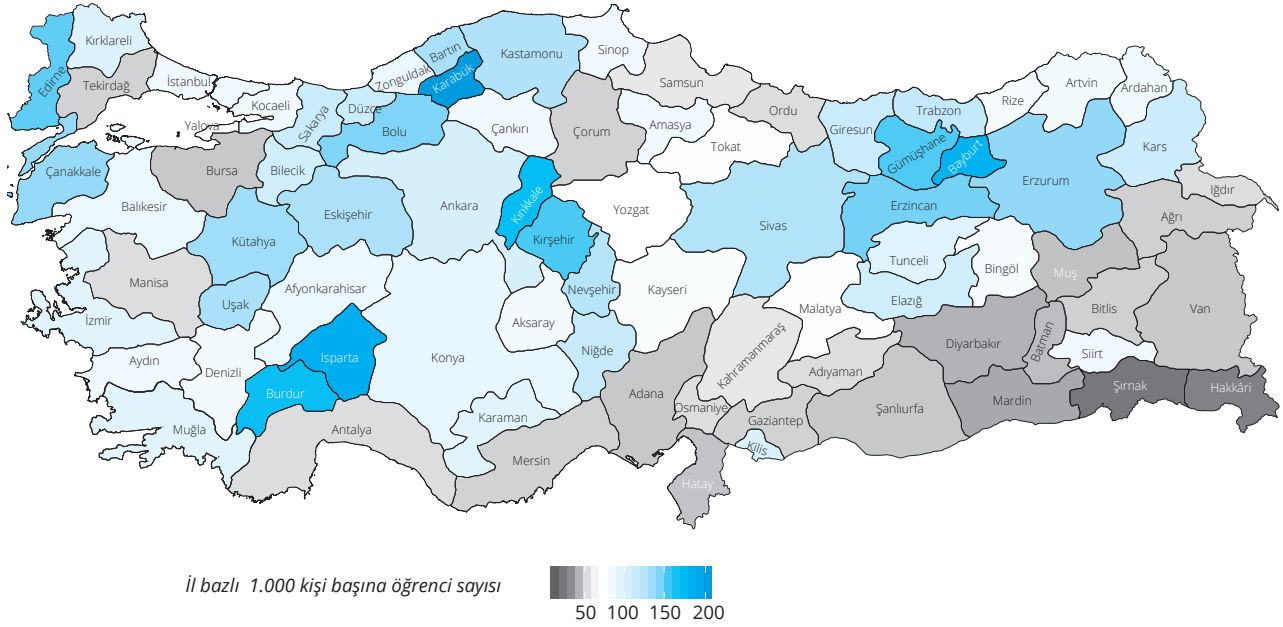
	Devlet (yüzyüze)			Devlet (açıköğretim)			Vakıf ve vakıf MYO		
	2008	2013	2018	2008	2013	2018	2008	2013	2018
Önlisans	60,4	42,9	29,7	35,9	51,9	65,2	3,7	5,2	5,1
Lisans	49,3	44,7	45,4	44,5	47,3	46,1	6,2	7,9	8,6
Yüksek lisans	85,2	78,4	81,4	-	-	-	14,8	21,6	18,6
Doktora	95,5	91,3	89,7	-	-	-	4,5	8,7	10,3

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi ve ÖSYM verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Harita A.3.4'te 2018 yılı illere göre 1.000 kişi başına düşen yükseköğretim kurumlarındaki öğrenci sayısı verilmiştir. Buna göre, 1.000 kişi başına düşen yükseköğretim kurumlarındaki öğrenci sayısı açısından Türkiye ortalaması 46 iken, bu ortalamanın en yüksek olduğu iller sırasıyla Karabük (201), Isparta (180) ve Bayburt (136); bu ortalamanın en düşük olduğu iller ise sırasıyla Şırnak (5), Hakkari (7)

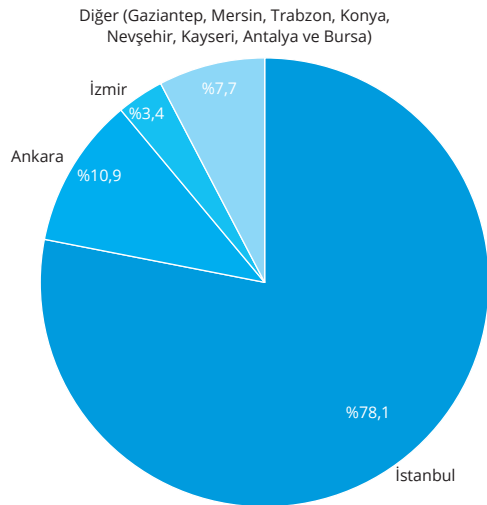
ve Şanlıurfa (13)'dir. Genel olarak değerlendirildiğinde, ülkenin Ege sahili, Akdeniz sahili ve Güneydoğu illerindeki öğrenci yoğunluğunun ülkenin kuzey ve iç bölgelerindeki illere göre oldukça düşük olduğu görülmektedir. Nüfusun yoğun olduğu Şanlıurfa, Diyarbakır, Mersin, Adana, Antalya, İzmir, Bursa ve Balıkesir gibi illerde nüfusa oranla az sayıda öğrenci yaşadığı dikkat çekmektedir.

Harita A.3.4 Yükseköğretim kurumlarında illere göre 1.000 kişi başına düşen öğrenci sayıları (2018)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil A.3.5 Vakıf yükseköğretim kurumlarındaki öğrencilerin illere göre oransal % dağılımı (2018)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil A.3.5'te 2018 yılı vakıf yükseköğretim kurumlarındaki öğrencilerin illere göre oransal dağılımı verilmiştir. Buna göre, vakıf yükseköğretim kurumlarına kayıtlı öğrencilerin %78'i İstanbul'daki bir yükseköğretim kurumuna kayıtlıdır. 2018 yılı verilerine göre Türkiye'nin nüfusunun yaklaşık %18'inin İstanbul'da yaşadığı dikkate alındığında (TÜİK, 2019), vakıf yükseköğretim kurumlarının İstanbul'daki ağırlıkları dikkat çekicidir. Vakıf yükseköğretim kurumlarının %11'i Ankara, %3'ü İzmir ve %8'i diğer bazı şehirlerde (Gaziantep, Mersin, Trabzon, Konya, Nevşehir, Kayseri, Antalya ve Bursa) yer almaktadır. Bütün bu veriler vakıf yükseköğretim kurumlarının ülke sathında dengeli bir dağılım göstermediğini ifade etmektedir.

Tablo A.3.6'da 2014-2018 yılları arasında öğrenim düzeyine göre devlet yükseköğretim kurumlarında yatay geçiş yapan öğrenci sayıları verilmiştir. Buna göre, (yaklaşık 80 devlet üniversitesinde) 2014'te 17 bin yatay geçiş yapan öğrenci sayısı 2016-2017'de 24 binlere kadar yükselip 2018 yılında 22 bin seviyesine indiği görülmektedir. Devlet yükseköğretim kurumlarındaki toplam önlisans ve lisans yüzyüze öğrenci sayısının 3 milyon civarında olduğu dikkate alındığında yatay geçiş yapan öğrenci sayısının %1'in altında olduğu görülmektedir.

Tablo A.3.7'de 2018 yılında öğretim türüne göre devlet yükseköğretim kurumlarında Dikey Geçiş Sınavı (DGS) ile yerleşen öğrenci sayıları gösterilmiştir. Buna göre DGS ile yüzyüze öğretim türünde 5.707 program için 21.842 kontenjan, ikinci öğretim türünde 810 program için ise 4.062 kontenjan ayrılmıştır. Önlisans mezunları için DGS ile dört yıllık bir fakülte/bölüme geçiş için toplamda 25.900 kontenjan ayrılmıştır. Yüzyüze ve ikinci öğretim önlisans programlarına yerleşen öğrencilerin %10'undan daha azı için dört yıllık bir fakülte/bölüme geçiş imkânı vardır. Bu imkân az olduğu için, öğrenci/

Tablo A.3.6 Öğrenim düzeyine göre devlet yükseköğretim kurumlarında yatay geçiş yapan öğrenci sayıları (2014-2018)

	Önlisans	Lisans	Toplam
2014	2.889	13.837	16.726
2015	4.279	19.281	23.560
2016	4.720	19.669	24.389
2017	5.202	19.148	24.350
2018	5.626	16.744	22.370

Kaynak: Devlet üniversiteleri.

Not: 2018 yılı 82, 2014 ile 2017 yılları arası ise 79 devlet üniversitesinden gelen verileri kapsamaktadır.

mezunlar yeniden üniversite giriş sınavına girmeye mecbur hissetmektedir.

Bu göstergedeki veriler genel olarak değerlendirildiğinde, son yıllarda yükseköğretimde öğrenci sayısında artışın devam ettiği görülmektedir. Ancak, artışın kaynağı yüzyüze eğitimden ziyade açıköğretim sisteminin aşırı hormonlu büyümesidir. Devlet üniversitelerinde yüzyüze eğitim alan öğrenci sayısında ise ilk kez 1983 yılından beri 2018 yılında bir azalma yaşanmıştır. Yüzyüze öğrenci sayısının azalması üzerinde dikkatle durulması gereken oldukça önemli bir konudur.

Tablo A.3.7 Öğretim türüne göre devlet yükseköğretim kurumlarında DGS ile yerleşen öğrenci sayıları (2018)

Öğretim türü	DGS yerleştirme sonuçları			
	Program sayısı	Kontenjan	Yerleşen aday sayısı	Boş kalan kontenjan
Yüzyüze	5.707	21.842	20.086	1.756
İkinci öğretim	810	4.062	4.047	15
Toplam	6.517	25.904	24.133	1.771

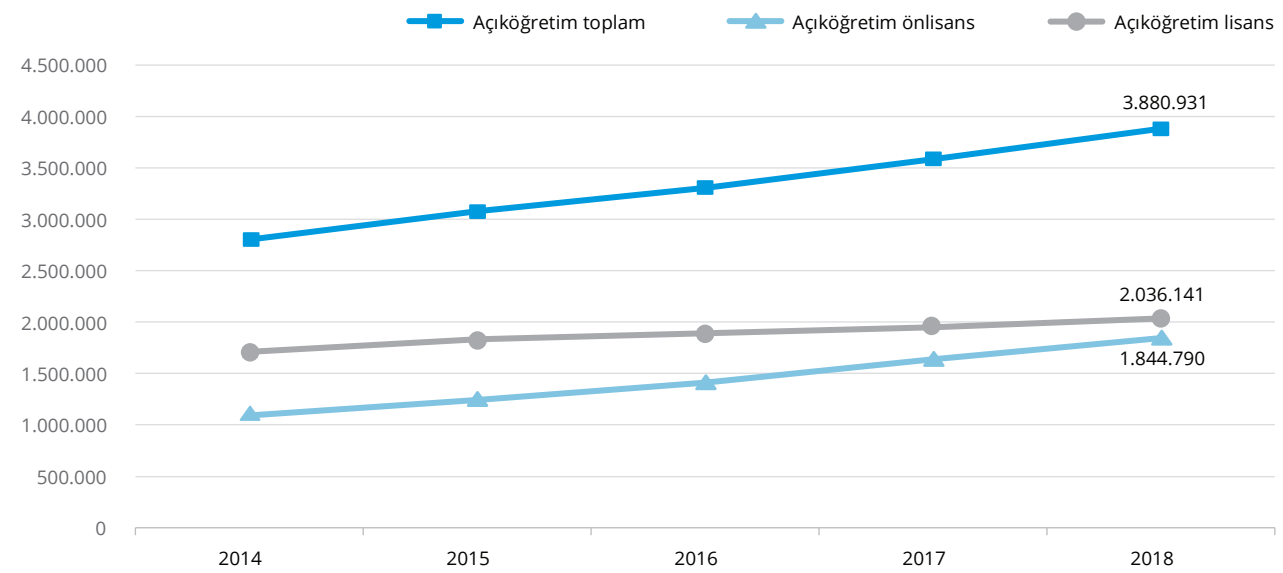
Kaynak: ÖSYM 2018 DGS sayısal bilgiler.

AÇIK VE UZAKTAN ÖĞRETİM PROGRAMLARINDAKİ ÖĞRENCİ SAYISI KAÇIR?

2018-2019 öğretim yılı itibarıyla Anadolu Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi olmak üzere üç üniversitede açıköğretim fakültesi bulunmaktadır. Bununla birlikte Anadolu Üniversitesi bünyesinde İktisat ve İşletme Fakülteleri de açıköğretim programları sunmaktadır. Bu fakülteler ayrıca, yükseköğretim

kurumundan mezun veya hâlen yükseköğretim kurumlarında öğrenci olanlara sınavsız şekilde bir açıköğretim programına kayıt imkânı (sınavsız ikinci üniversite) sunmaktadır. Bu gösterge altında açıköğretim öğrenci sayıları ve uzaktan öğretim öğrenci sayıları ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

Şekil A.4.1 Öğrenim düzeyine göre açıköğretim öğrenci sayılarında yaşanan değişim (2014-2018)

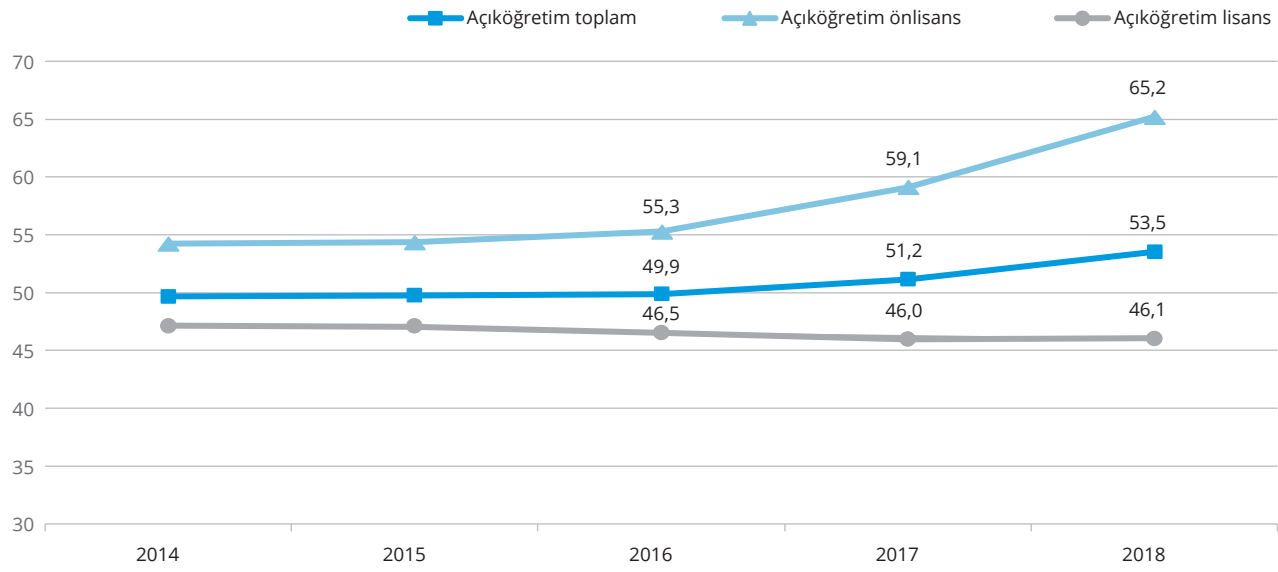

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi ve ÖSYM verileri kullanılarak hazırlanan ve Yükseköğretime Bakış 2018'de yer alan şekil tarafımızca güncellenmiştir.

Şekil A.4.1'de 2014-2018 yılları arası öğrenim düzeyine göre açıköğretim öğrenci sayılarında yaşanan değişim verilmiştir. 2014 yılında toplam 2,8 milyon olan açıköğretim öğrenci sayısı 2018 yılında 3,9 milyona yükselmiştir. Burada dikkati çeken husus, 2006 sonrası yeni üniversitelerin kurulmasının ve dolayısıyla yeni kapasite oluşturulmasının ardından normal şartlarda yükseköğretim sistemi içerisindeki payını düşürmeye yönelik politikaların izlenmesi beklenirken (Çetinsaya, 2014; Gür, 2016a, 2016b), beklentilerin aksine sistem içerisindeki ağırlığının artırılmış olmasıdır. Öyle ki, 2014-2018 yılları arasında toplam önlisans ve lisans

öğrenci sayıları içinde açıköğretim öğrenci oranlarında yaşanan değişimin gösterildiği Şekil A.4.2'den de net olarak görüleceği üzere, 2014 yılında önlisans ve lisans düzeyinde yükseköğretim sistemi içerisinde açıköğretimin payı %49,7 iken bu oran 2018 yılında %53,5'e yükselmiştir. Daha dramatik olan ise açıköğretim önlisans programlarındaki öğrenci oranıdır. 2014-2018 yılları arasında önlisans programları içindeki açıköğretim önlisans programına kayıtlı öğrenci oranı %54,2'den %65,2'ye yükselmiştir. Daha açık ifadeyle artık, önlisans programlarındaki her üç öğrenciden ikisi açıköğretim programlarına kayıtlıdır.

Şekil A.4.2 Toplam önlisans ve lisans öğrenci sayıları içinde açıköğretim öğrenci oranlarında (%) yaşanan değişim (2014-2018)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi ve ÖSYM verileri kullanılarak hazırlanan ve Yükseköğretime Bakış 2018'de yer alan şekil tarafımızca güncellenmiştir.

Tablo A.4.3'te 2018 yılı itibarıyla açıköğretim programı uygulayan üniversitelerde öğrenim düzeyine göre öğrenci sayıları verilmiştir. Buna göre, açıköğretimde kayıtlı 3 milyon 881 bin öğrencinin 3 milyon 335 bini Anadolu Üniversitesi, 326 bini Atatürk Üniversitesi, 220 bini ise İstanbul Üniversitesine kayıtlıdır. Toplam öğrenci sayısı itibarıyla erkek öğrenci sayısının kadın öğrenci sayısından biraz fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca, toplam lisans öğrenci sayısı önlisans öğrenci sayısından biraz fazladır. Söz konusu öğrenci sayıları

oldukça yüksektir. Halen yüzyüze öğrenci sayısı itibarıyla Türkiye'nin en büyük üniversitesi olan Marmara Üniversitesinde 75 bin öğrenci kayıtlıdır. Sadece Anadolu Üniversitesi açıköğretim programlarına kayıtlı toplam öğrenci sayısı, Marmara Üniversitesine kayıtlı toplam öğrenci sayısının 44 katıdır. Buna ilaveten, Anadolu Üniversitesi açıköğretim programlarındaki öğrenci sayısı, Türkiye'deki tüm devlet üniversitelerindeki yüzyüze önlisans ve lisans programlarındaki öğrenci sayısından daha fazladır.

Tablo A.4.3 Açıköğretim programı uygulayan üniversitelerde öğrenim düzeyine göre öğrenci sayıları (2018)

Üniversite / fakülte	Önlisans			Lisans			Toplam		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Anadolu Üniversitesi - Açıköğretim Fakültesi	699.365	811.867	1.511.232	152.769	188.949	341.718	852.134	1.000.816	1.852.950
Anadolu Üniversitesi - İşletme Fakültesi	-	-	-	441.547	283.794	725.341	441.547	283.794	725.341
Anadolu Üniversitesi - İktisat Fakültesi	-	-	-	479.731	276.788	756.519	479.731	276.788	756.519
Atatürk Üniversitesi - Açıköğretim Fakültesi	113.787	152.112	265.899	27.897	32.122	60.019	141.684	184.234	325.918
İstanbul Üniversitesi - Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi	26.627	41.032	67.659	56.288	96.163	152.451	82.915	137.195	220.110
Toplam	839.779	1.005.011	1.844.790	1.158.232	877.816	2.036.048	1.998.011	1.882.827	3.880.838

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Tablo A.4.4'te 2018-2019 öğretim yılı güz dönemi verileri esas alınarak üniversite ve kayıt yenileme durumuna göre açıköğretim programlarında öğrenci sayıları verilmiştir. Buna göre, Anadolu ve Atatürk Üniversitelerinde toplam kayıtlı 3 milyon 661 bin öğrencinin 1 milyon 915 bini ilgili dönem itibarıyla kayıt yenilememiştir. Bu, açıköğretime kayıtlı öğrencilerin yarısından fazlasının ilgili dönemde kaydını yenilemediğini göstermektedir.

Dahası, açıköğretim programlarından mezun sayısı kayıtlı öğrenci sayısının çok altındadır. 2018 yılında açıköğretim önlisans düzeyinden 91 bin, lisans düzeyinden ise 96 bin kişi mezun olmuştur. Buna ilaveten açıköğretimin öğrenci sayısı ve yükseköğretim sistemi içindeki payı artarken, mezun olma oranı ise azalma eğilimindedir (bk. Şekil B.2.4). Bu durum, açıköğretim programlarının verimsiz çalıştığını göstermektedir.

Tablo A.4.4 Üniversite ve kayıt yenileme durumuna göre açıköğretim programlarındaki öğrenci sayıları (2018)

	Kayıt yenileyen			Kayıt yenilemeyen			Toplam		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Anadolu Üniversitesi	615.121	507.574	1.122.695	1.158.291	1.053.824	2.212.115	1.773.412	1.561.398	3.334.810
Atatürk Üniversitesi	64.223	98.097	162.320	77.461	86.137	163.598	141.684	184.234	325.918
İstanbul Üniversitesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	679.344	605.671	1.285.015	1.235.752	1.139.961	2.375.713	1.915.096	1.745.632	3.660.728

Kaynak: Anadolu ve Atatürk Üniversitelerinden elde edilen veriler ile Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır. *Not:* İstanbul Üniversitesinden veri talebine karşılık tutarlı bir veri gelmediğinden dolayı tabloda gösterilmemiştir.

Tablo A.4.5'te 2018 verileri esas alınarak yükseköğretim kurum türü ve öğrenim düzeyine göre uzaktan öğretim öğrenci sayıları verilmiştir. Buna göre, önlisans düzeyinde 30 bin, lisans düzeyinde 36 bin ve yüksek lisans düzeyinde 17 bin öğrenci uzaktan eğitim programlarına kayıtlıdır. Vakıf yükseköğretim kurumlarının yüksek lisans düzeyindeki uzaktan eğitim

programları içerisindeki payının, önlisans ve lisans düzeylerindeki paylarından yüksek olduğu görülmektedir. Açıköğretim öğrenci sayıları ile kıyaslandığı zaman uzaktan öğretim öğrenci sayılarının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Dahası, önlisans ve yüksek lisans düzeyinde öğrenci sayıları geçen yıla göre bir düşüş yaşamıştır.

Tablo A.4.5 Yükseköğretim kurum türü ve öğrenim düzeyine göre uzaktan öğretim öğrenci sayıları (2018)

	Önlisans	Lisans	Yüksek lisans
Devlet	27.467	35.784	9.757
Vakıf ve vakıf MYO	2.092	239	7.118
Toplam	29.559	36.023	16.875

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

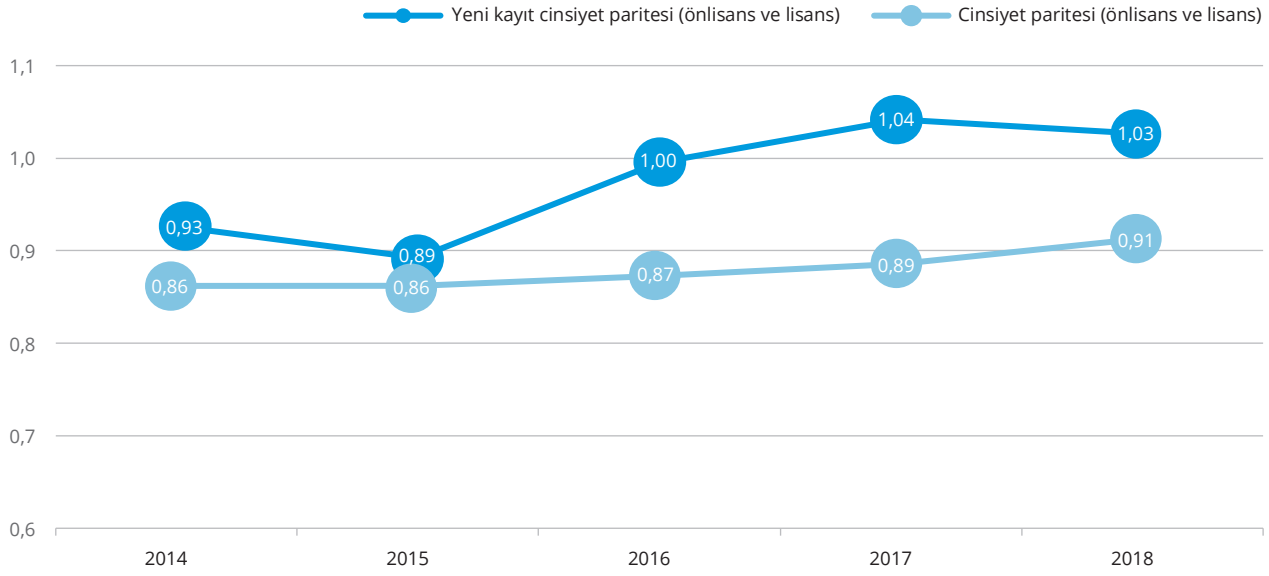
Genel olarak değerlendirildiğinde, bu bölümde en öne çıkan husus, yüzyüze eğitim olanaklarının artırılmasında son yıllarda bir ivme kaybı yaşanırken, açıköğretim programları sürekli büyümeye devam etmiştir. Açıköğretim sistemi, Türkiye yükseköğretim sistemi içindeki esas sistem haline, yüzyüze eğitim ise tali bir sisteme haline geleceğe başlamıştır. Dahası, açıköğretim sistemi içinde-

ki kayıt yenileme oranının yüksekliği ve mezuniyet oranlarının düşüklüğü dikkate alındığında, açıköğretim sistemi de son derece verimsiz çalışmaktadır. Açıkçası, açıköğretim sisteminin devasa bir yapıya bürünmesi ve verimsiz çalışması dikkate alındığında, sistemin etkinliği ve verimliliğini artırmak için acil önlemler alınması artık bir zorunluluk haline gelmiştir.

Bu gösterge altında yükseköğretimdeki öğrencilerin yükseköğretim kurum ve öğretim türü ile öğrenim düzeylerine göre cinsiyet paritesi endeksindeki değişim ele alınmıştır. UNESCO'nun tanımıyla cinsiyet paritesi endeksi, herhangi bir göstergede kadın oranının erkek oranına

bölümüyle elde edilmektedir (UNESCO, 2017). Dolayısıyla endeksin 1 olması, ilgili göstergede kadın ve erkeğin eşit sayıda olduğunu göstermektedir. Endeksin 1'den küçük olması erkekler lehine bir durumu, 1'den büyük olması ise kadınlar lehine bir durumu göstermektedir.

Şekil A.5.1 Yeni kayıt yaptıran ve mevcut önlisans ve lisans öğrencilerinin cinsiyet paritesi endeksinde yaşanan değişim (2014-2018)

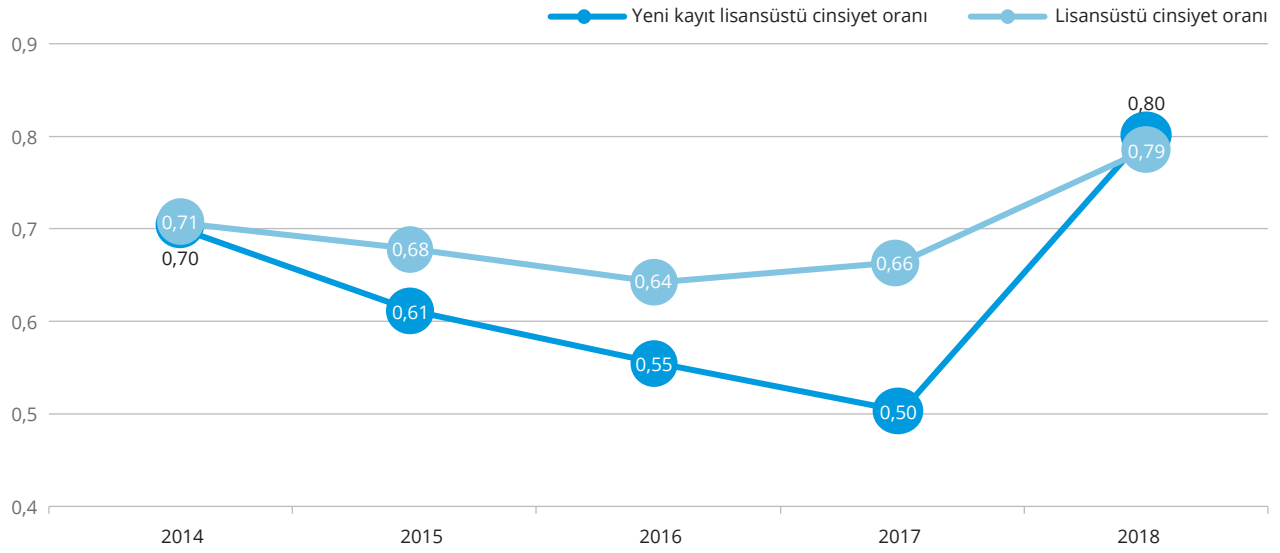

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.
Not: Açıköğretim dâhildir.

Şekil A.5.1'de 2014-2018 yılları arasında yeni kayıt yaptıran ve mevcut önlisans ve lisans öğrencilerinin cinsiyet paritesi endeksinde yaşanan değişim verilmiştir. Buna göre, mevcut önlisans ve lisans öğrencileri esas alındığında kadınlar aleyhine bir durum varken, yeni kayıtlarda 2017 ve 2018 yıllarında artık kadınlar lehine bir durum söz konusudur. Şekil A.5.2'de ise 2014-2018 yılları arasında yeni kayıt yaptıran ve mevcut lisansüstü öğrencilerinin cinsiyet paritesi endeksinde yaşanan değişim verilmiştir. Hem yeni kayıt hem de mevcut lisansüs-

tü öğrenciler dikkate alındığında kadınlar aleyhine bir durum mevcuttur. Ancak, 2017-2018 arasında kadınlar lehine, erkekler aleyhine keskin bir değişim görülmektedir. Bu durumun en muhtemel sebebi, erkek öğrencilerin bir kısmının askerlik hizmetini ertelemek için yüksek lisans programlarına başvurmaları ve öte yandan 2017 yılından itibaren bedelli askerlik beklentilerinin artmasına paralel olarak yüksek lisans yönelimlerinin azalmasıdır (Bu beklentilerin sonucu olarak, 2018 yılında bedelli askerliğe ilişkin bir düzenleme yasalaşmıştır).

Şekil A.5.2 Yeni kayıt yaptıran ve mevcut lisansüstü öğrencilerinin cinsiyet paritesi endeksinde yaşanan değişim (2014-2018)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi ve ÖSYM verileri kullanılarak hazırlanan ve Yükseköğretime Bakış 2018'de yer alan şekil tarafımızca güncellenmiştir.

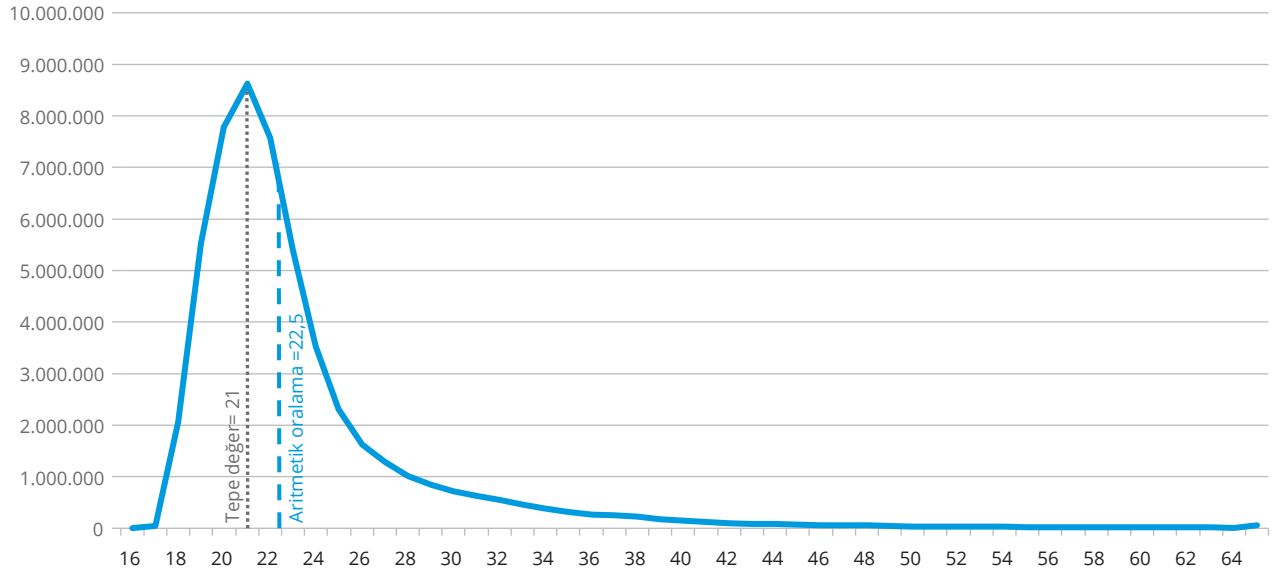
Özet olarak söylesek, yükseköğretime katılım payının 2017-2018 yılları arasında arttığı görülmektedir. hem lisans hem de lisansüstü düzeyde kadınların

Bu göstergede, öğrenim düzeylerine göre yükseköğretim öğrencilerinin yaş dağılımları verilmiştir.

2018-2019 öğretim yılı verilerine göre lisans düzeyindeki öğrencilerin yaşlarına göre frekans dağılımı Şekil A.6.1'de sunulmuştur. Buna göre, yükseköğretim lisans öğrencile-

rinin yaş ortalamasının 22,5, tepe değerinin ise 21 olduğu görülmektedir. Kadınların ortalama yaşlarının erkeklerden yaklaşık bir yaş küçük olduğunu not etmekte fayda vardır. Bunun temel nedeni, son yıllarda liseden yeni mezunların yani özellikle 18-22 yaş aralığındaki kadınların yükseköğretimden daha çok faydalanmaya başlamasıdır.

Şekil A.6.1 Lisans düzeyindeki öğrencilerin yaşlarına göre frekans dağılımı (2018)

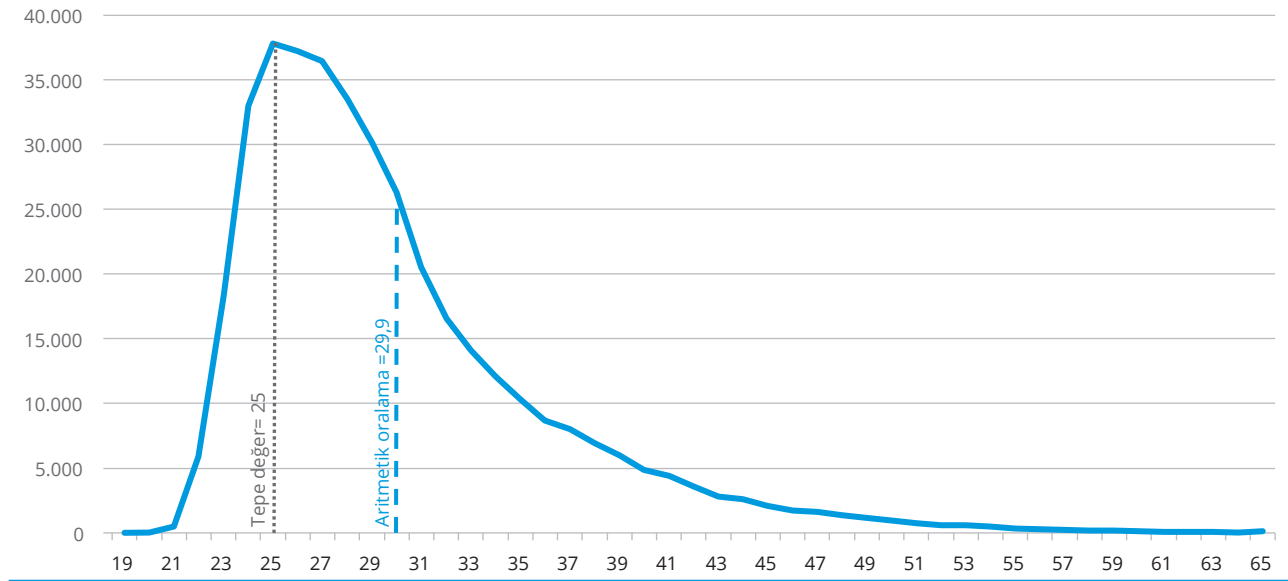
Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Not: Açıköğretim ve uzaktan öğretim öğrenci sayıları hariçtir.

Şekil A.6.2'de 2018 yılı verileri esas alınarak yüksek lisans düzeyindeki öğrencilerin yaşlarına göre frekans dağılımı verilmiştir. Buna göre, yüksek lisans öğrencilerinin yaşlarının aritmetik ortalaması 29,9, tepe değeri ise 25'tir. Şekil A.6.3'te ise 2018 yılı verileri esas alınarak doktora düzeyindeki öğrencilerin yaşlarına göre frekans dağılımı

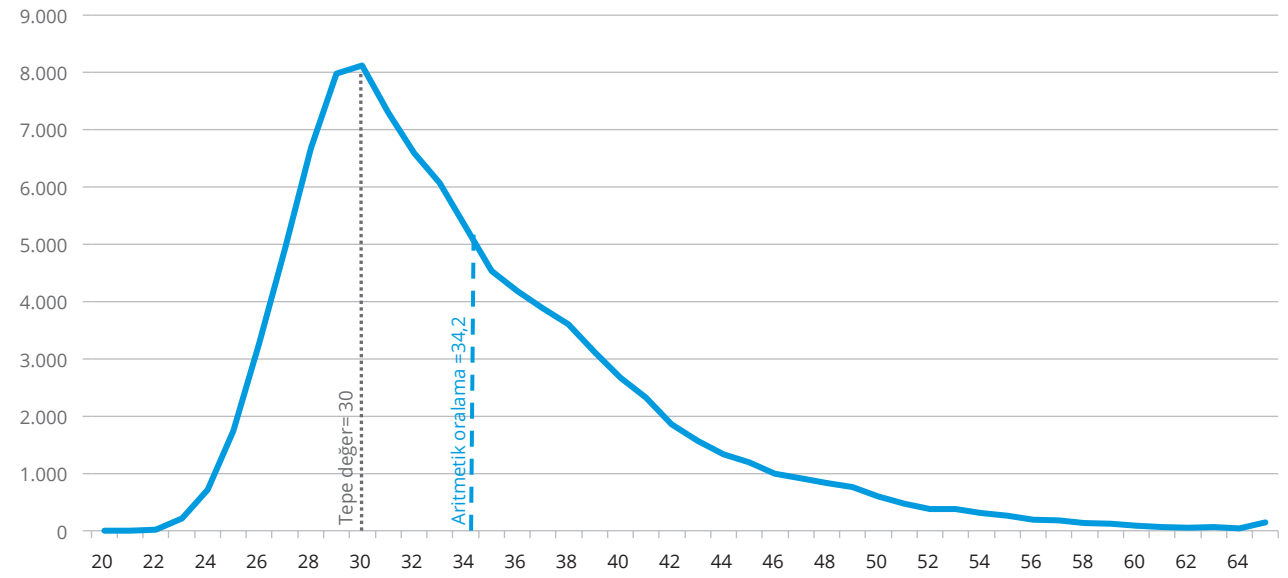
verilmiştir. Doktora öğrencilerinin yaşlarının aritmetik ortalaması (34,2), beklediği üzere, yüksek lisans öğrencilerinin yaş ortalamasından (29,9) yüksektir. Benzer şekilde, doktora düzeyindeki öğrencilerin yaşlarının tepe değeri (30), yüksek lisans düzeyindeki tepe değerden (25) yüksektir.

Şekil A.6.2 Yüksek lisans düzeyindeki öğrencilerin yaşlarına göre frekans dağılımı (2018)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil A.6.3 Doktora düzeyindeki öğrencilerin yaşlarına göre frekans dağılımı (2018)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Genel olarak söyleyecek olursak, lisans öğrencilerinin yaş ortalaması 22,5; yüksek lisans öğrencilerinin yaş or-

talaması 29,9; doktora öğrencilerinin yaş ortalaması ise 34,2'dir.

Bu gösterge altında, 2018-2019 öğretim yılında devlet ve vakıf yükseköğretim kurumlarındaki engelli öğrenci sayıları cinsiyete ve yükseköğretim kurum türüne göre incelenmiştir.

Tablo A.7.1 Yükseköğretim kurum türüne ve cinsiyete göre engelli öğrenci sayıları (2018)

	Erkek	Kadın	Toplam
Devlet	32.408	14.362	46.770
Vakıf ve Vakıf MYO	536	445	981
Toplam	32.944	14.807	47.751

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Tablo A.7.1'de 2018-2019 öğretim yılı verilerine göre yükseköğretim kurum türüne ve cinsiyete göre engelli öğrenci sayıları verilmiştir. Buna göre, erkek engelli öğrenci sayısı kadın engelli öğrenci sayısının iki katından fazladır. Bu durum, hem kadın hem de engelli olmanın çifte dezavantaj doğurduğunu teyit etmektedir. Öte yandan, toplam 48 bin engelli öğrencinin 47 bini devlet, bine yakını ise vakıf

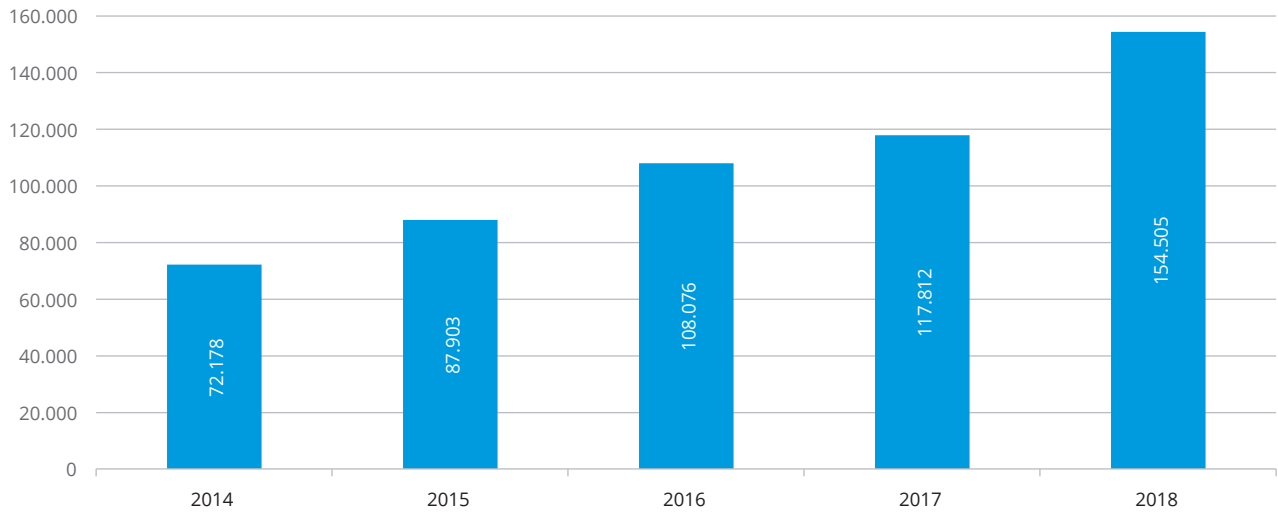
yükseköğretim kurumlarında kayıtlıdır. Buna göre, engelli öğrencilerin sadece %2'si vakıf yükseköğretim kurumlarına devam etmektedir. Açıköğretim dâhil yükseköğretim öğrencilerinin %6'sının vakıf yükseköğretim kurumlarına devam ettikleri (bk. Gösterge A.3) dikkate alındığında, vakıf yükseköğretim kurumlarının engelli öğrenci oranlarındaki payının düşük olduğu anlaşılmaktadır.

Bu göstergede, Türkiye'deki uluslararası öğrenci sayısının yıllara göre değişimine değinildikten sonra uluslararası öğrencilerin illere ve uyruklarına göre dağılımları ele alınmıştır.

Şekil A.8.1'de 2014-2018 yılları arasında Türkiye'deki uluslararası öğrenci sayısında yaşanan değişim verilmiş-

tir. Buna göre, 2014 yılında 72 bin olan öğrenci sayısı beş yıl içerisinde 155 bine ulaşmıştır. Bir başka ifadeyle, toplam uluslararası öğrenci sayısı sadece beş yıl içerisinde iki katına çıkmıştır. Bu artışta, hem Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı tarafından sağlanan burslar hem de yükseköğretim kurumlarının uluslararası öğrenci getirmeye yönelik çabaları etkili olmuştur.

Şekil A.8.1 Türkiye'deki uluslararası öğrenci sayısında yaşanan değişim (2014-2018)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Tablo A.8.2'de 2018 verilerine göre illere ve cinsiyete göre toplam uluslararası öğrenci sayıları verilmiştir. En çok uluslararası öğrenciye ev sahipliği yapan iller sırasıyla İstanbul, Ankara, Eskişehir, Karabük, Bursa, Samsun,

Konya, Kastamonu, İzmir ve Sakarya'dır. Karabük ve Kastamonu gibi illerin birçok büyükşehirden daha çok sayıda uluslararası öğrenciye ev sahipliği yaptığı dikkat çekmektedir.

Tablo A.8.2 İllere ve cinsiyete göre toplam uluslararası öğrenci sayıları (2018)

İl	Erkek	Kadın	Toplam	İl	Erkek	Kadın	Toplam
İstanbul	27.677	17.408	45.085	Kırşehir	396	199	595
Ankara	7.020	4.262	11.282	Bartın	361	199	560
Eskişehir	5.334	2.978	8.312	Hatay	248	279	527
Karabük	4.470	1.312	5.782	Tekirdağ	358	164	522
Bursa	3.395	2.099	5.494	Afyonkarahisar	390	126	516
Samsun	3.517	1.765	5.282	Kilis	253	232	485
Konya	2.580	1.292	3.872	Kırıkkale	306	169	475
Kastamonu	2.956	909	3.865	Tokat	309	155	464
İzmir	2.213	1.292	3.505	Rize	312	109	421
Sakarya	2.268	1.065	3.333	Düzce	269	133	402
Gaziantep	1.858	1.133	2.991	Nevşehir	290	93	383
Mersin	1.795	1.175	2.970	Bolu	221	129	350
Şanlıurfa	1.643	1.148	2.791	Burdur	221	102	323
Edirne	1.413	1.340	2.753	Sivas	191	121	312
Erzurum	1.598	1.131	2.729	Diyarbakır	172	106	278
Antalya	1.652	925	2.577	Ardahan	168	68	236
Uşak	1.552	745	2.297	Sinop	173	52	225
Kocaeli	1.314	614	1.928	Osmaniye	149	71	220
Kahramanmaraş	1.187	696	1.883	Çorum	160	57	217
Kayseri	1.302	563	1.865	Erzincan	136	62	198
Adana	1.237	575	1.812	Artvin	133	49	182
Kars	1.247	541	1.788	Karaman	107	74	181
Trabzon	1.165	439	1.604	Yalova	131	37	168
Çanakkale	915	655	1.570	Çankırı	123	40	163
Siirt	1.127	419	1.546	Ağrı	113	46	159
Elazığ	1.161	375	1.536	Batman	89	40	129
Isparta	1.031	465	1.496	Bayburt	89	38	127
Aksaray	893	285	1.178	İğdır	98	23	121
Kütahya	821	323	1.144	Yozgat	83	38	121
Muğla	823	267	1.090	Bilecik	65	17	82
Malatya	677	390	1.067	Amasya	47	32	79
Zonguldak	752	305	1.057	Bingöl	54	16	70
Balıkesir	768	276	1.044	Bitlis	52	16	68
Giresun	802	227	1.029	Adıyaman	31	35	66
Kırklareli	557	450	1.007	Gümüşhane	36	10	46
Van	691	273	964	Ordu	27	11	38
Mardin	549	310	859	Muş	10	3	13
Niğde	514	170	684	Şırnak	1	3	4
Denizli	484	181	665	Tunceli	1	0	1
Manisa	470	153	623	Hakkâri	0	0	0
Aydın	419	200	619	Toplam	100.220	54.285	154.505

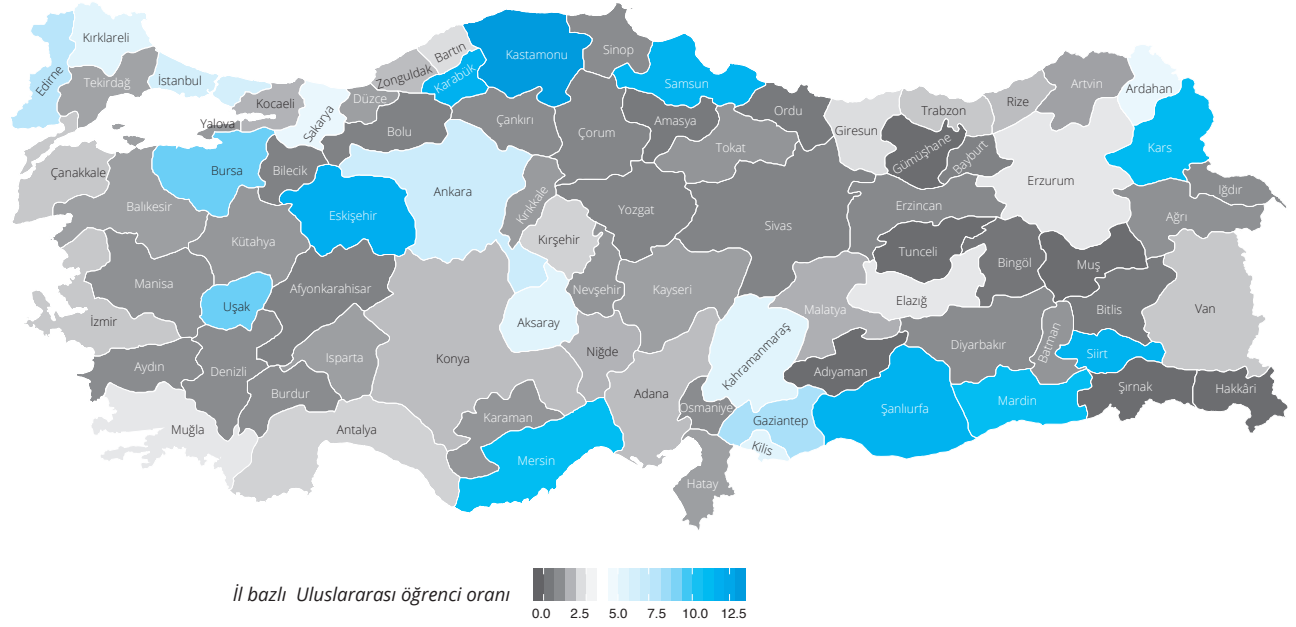
Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Not: Vakıf yükseköğretim kurumu öğrenci sayıları dâhildir.

Harita A.8.3'te illere göre uluslararası öğrenci oranları verilmiştir. Sırasıyla Kastamonu, Eskişehir, Karabük, Şanlıurfa, Siirt ve Samsun'un il bazlı uluslararası öğrenci oranı bakımından Türkiye'nin önde gelen illeridir. Benzer

şekilde, Mardin, Uşak, Mersin, Bursa, Gaziantep, Edirne ve Kilis gibi illerdeki uluslararası öğrenci oranı Türkiye ortalamasının üzerindedir.

Harita A.8.3 İllere göre uluslararası öğrenci oranı % (2018)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.
Not: Vakıf yükseköğretim kurumu öğrenci sayıları dâhildir.

Tablo A.8.4'te 2018 yılı verileri esas alınarak geldikleri ülkelere göre Türkiye'deki uluslararası öğrenci sayıları verilmiştir. Buna göre, sırasıyla Suriye, Azerbaycan, Türkmenistan, Irak ve İran; Türkiye'deki uluslararası öğrencilerin yoğun olduğu ülkelerdir. Suriyeli (27 bin)

ve Azerbaycanlı (19 bin) öğrenci sayısı, Türkiye'deki toplam öğrenci sayısının (155 bin) yaklaşık %30'una tekabül etmektedir. Türkiye'nin ağırlıklı olarak komşu ve yakın ülkelere öğrenci çekebildiği görülmektedir.

Tablo A.8.4 Geldikleri ülkelere göre Türkiye'deki uluslararası öğrenci sayıları (2018)

	Erkek	Kadın	Toplam
Suriye	17.096	9.938	27.034
Azerbaycan	14.432	4.951	19.383
Türkmenistan	10.827	6.744	17.571
Irak	5.478	2.130	7.608
İran	3.853	3.301	7.154
Afganistan	5.624	1.180	6.804
Almanya	1.735	2.643	4.378
Somali	2.679	1.085	3.764
Yemen	2.528	548	3.076
Bulgaristan	1.440	1.570	3.010
Diğer	34.528	20.195	54.723

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

- 2008'de yaklaşık her üç önlisans öğrencisinden biri açıköğretimde iken 2018'de her üç öğrenciden ikisi açıköğretim öğrencisi olmuştur. Öte yandan, 2008'de devlet yükseköğretim kurumlarındaki lisans öğrencilerinin çoğunluğu yüzyüze eğitim alırken, 2018'de devlet yükseköğretim kurumlarındaki lisans öğrencilerinin çoğunluğu açıköğretim programlarına kayıtlıdır. Genel olarak söylemek gerekirse, Türkiye yükseköğretim sistemi içerisinde açıköğretim, adeta esas yaklaşıma dönmüş, yüzyüze eğitim ise öğrenci sayısı itibarıyla ikinci konuma düşmüştür. Açıköğretimin sistem içerisindeki payının yüksekliği, Türkiye yükseköğretim sisteminin saygınlığı açısından oldukça sakıncalıdır (Gür vd., 2017, 2018). Dahası, açıköğretime kayıtlı öğrencilerin yarısından fazlasının ilgili dönemde kaydını yenilemediğini göstermektedir. Bu durum, açıköğretim programlarının verimsiz çalıştığını göstermektedir. **Açıköğretimin mevcut sistem içerisindeki misyonu yeniden tanımlanmalı, saygın ve verimli bir sistem inşa etmek için çalışmalar başlatılmalıdır.**
- 2014-2019 yılları arasında ikinci öğretimin payının azaltılmıştır. Öte yandan, açıköğretim kontenjanları azaltılmasına rağmen, açıköğretime yeni kayıt sayıları 540 bin bandında devam etmiştir. **Türkiye yükseköğretim sisteminin daha nitelikli büyümesi için önce açıköğretimin, ardından ikinci öğretimin payının azaltılması yönünde politikalar geliştirilmelidir.**
- Yüzyüze programlara yeni kayıt sayıları 2014-2018 yılları arasında Durağanlaşmıştır. 4+4+4 ile birlikte zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarıldığı ve liseden mezun sayısının artmaya devam ettiği dikkate alındığında, yükseköğretime talebin arttığı ve önümüzdeki yıllarda da artmaya devam edeceğini öngörebiliriz. Dolayısıyla, Türkiye yükseköğretim sisteminin en temel sorunlarından olan arz ve talep arasındaki uyumsuzluğun mevcut durumda da devam ettiği görülmektedir. Zira artan üniversite çağındaki genç nüfusa ve lise son sınıf düzeyinde başvuru sayısına mukabil yeni kayıt sayısında bir artış söz konusu değildir. Hem devlet (yüzyüze) hem de vakıf yükseköğretim kurumları öğrenci sayılarındaki artışta yakalanan ivme, son yıllarda korunamamıştır. **Bundan dolayı, yüzyüze öğretim programlarındaki kontenjanların artırılması ve verimli kullanılması için daha etkin politikalara ihtiyaç vardır.**
- 2013 ile 2017 yılları arasında 18-22 yaş aralığı için net okullaşma oranı %40'tan %46'ya yükselmiştir. Dahası, söz konusu yıllarda kadınlar için net okullaşma oranları erkekler için net okullaşma oranlarının üzerindedir. Türkiye'de her ne kadar son yıllarda net okullaşma oranlarının artışı yönünde olumlu bir gelişme olsa da, gerek uluslararası kıyaslamalar gerekse de bilgi yoğun ekonominin yüksek eğitilmiş insan kaynağına sahip ülkeler dikkate alındığında, Türkiye'nin genç nüfusuna yeterli düzeyde yükseköğretime erişim sunduğunu söylemek mümkün değildir. **Bundan dolayı, Türkiye'de genç nüfusa sunulan yüzyüze yükseköğretim imkânları artırılmalıdır.**

- Vakıf yükseköğretim kurumlarının ve öğrencilerinin dörtte üçü İstanbul'da bulunmaktadır. Buna ilaveten, devlet üniversiteleri de sayı olarak İstanbul, Ankara ve İzmir gibi kentlerde yoğunlaşmıştır. Ayrıca, nüfusa oranla öğrenci sayısının dağılımında illere göre önemli bir farklılaşma söz konusudur. **Bundan dolayı yükseköğretim sisteminin büyümesi sürecinde, kentin ekonomik ve nüfus olarak büyüklüğü dikkate alınarak, yeni üniversitelerin ekonomik ve nüfus olarak büyük, öğrenci sayısının nüfusa göre az olduğu kentlerde açılmasına öncelik verilmelidir. Vakıf ve devlet yükseköğretim kurumlarının yurt dışında dengeli dağılması için planlama yapılmalıdır.**
- Yatay geçiş oranları yüzyüze programlarındaki toplam öğrenci sayısının %1'inde daha azdır. Bazı öğrencilerin, farklı nedenlerle, başka şehir ve üniversitelere yatay geçiş yapma talebi olmaktadır. **Öğrencilerin yıl kaybetmemeleri ve bir programa yerleştiği halde yeniden üniversiteye giriş sınavına giren aday sayısının fazlalığından dolayı yatay geçiş imkanları artırılmalıdır.**
- Türkiye'nin ağırlıklı olarak komşu ve yakın ülkelerden öğrenci çekmektedir. **Türkiye'nin ev sahipliği yaptığı uluslararası öğrencilere kaynaklık eden ülkeleri daha fazla çeşitlendirmeye yönelik adımlar atmasında fayda vardır. Böylece, hem kampüslerdeki çeşitlilik artırılmış hem de uluslararası öğrenci konusunda sınırlı sayıda ülkeye bağımlı kalınmaz.**

- Çetinsaya, G. (2014). *Büyüme, kalite, uluslararasılaşma: Türkiye yükseköğretimi için bir yol haritası*. Eskişehir: Yükseköğretim Kurulu.
- Günay, D., & Günay, A. (2011). 1933'ten günümüze Türk yükseköğretiminde niceliksel gelişmeler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1(1), 1-22.
- Gür, B. S. (2016a). *Democratization and massification of higher education in Turkey and challenges ahead*. (Sy CSHE.3.16). Geliş tarihi gönderen University of California, Berkeley website: <http://www.cshe.berkeley.edu/publications/democratization-and-massification-higher-education-turkey-and-challenges-ahead>
- Gür, B. S. (2016b). *Egemen üniversite: Amerika'da yükseköğretim sistemi ve Türkiye için reform önerileri*. İstanbul: EDAM.
- Gür, B. S., Çelik, Z., Kurt, T., & Yurdakul, S. (2017). *Yükseköğretime bakış 2017: İzleme ve değerlendirme raporu*. Ankara: Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Gür, B. S., Çelik, Z., & Yurdakul, S. (2018). *Yükseköğretime bakış 2018: İzleme ve değerlendirme raporu*. Ankara: Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- MEB. (2017). *Millî eğitim istatistikleri: Örgün eğitim 2017-2018*. Ankara: MEB.
- TÜİK. (2019). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059
- UNESCO. (2017, Mayıs 2). Gender parity index (GPI). <http://uis.unesco.org/en/glossary-term/gender-parity-index-gpi>

BÖLÜM **B**

EĞİTİMİN ÇIKTILARI

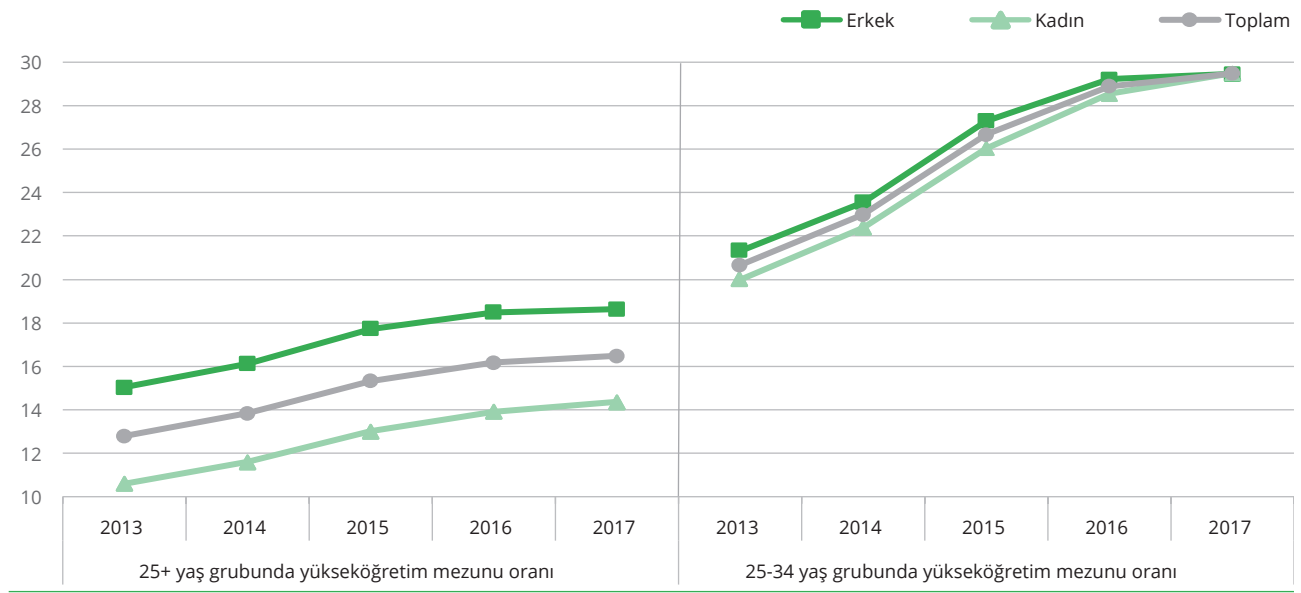
- GÖSTERGE **B1** Nüfusun eğitimi ne düzeydedir?
- GÖSTERGE **B2** Yükseköğretim mezun sayıları nasıl değişmiştir?
- GÖSTERGE **B3** Yükseköğretim mezunlarının işsizlik ve istihdam oranları ne düzeydedir?
- GÖSTERGE **B4** Yükseköğretime yatırımın finansal getirisi kadardır?
- BÖLÜM **B** Sonuç ve öneriler

Bu bölümde, Türkiye’de yükseköğretim sisteminin genel performansını değerlendirmek için nüfusun eğitim düzeyi, yükseköğretimden mezuniyet oranı ve sayılarına ilişkin göstergeler Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ülkeleriyle karşılaştırmalı olarak sunulmuştur. Ardından, yükseköğretim mezunlarının istihdam durumuna ilişkin göstergeler ele alınmıştır. Son olarak da yükseköğretimin özel ve kamusal fayda ve maliyeti karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Bu gösterge altında, Türkiye'deki yükseköğretim mezunlarının bölgelere ve cinsiyete göre dağılımı ile mezunlara ilişkin oranlar OECD ülkeleri ile kar-

şılaştırmalı olarak incelenmiştir. Ayrıca bu gösterge altında ne işte ne okulda olanların durumları tartışılmıştır.

Şekil B.1.1 Cinsiyete göre 25+ ve 25-34 yaş gruplarında yükseköğretim mezunu olanların oranında (%) yaşanan değişim (2013-2017)

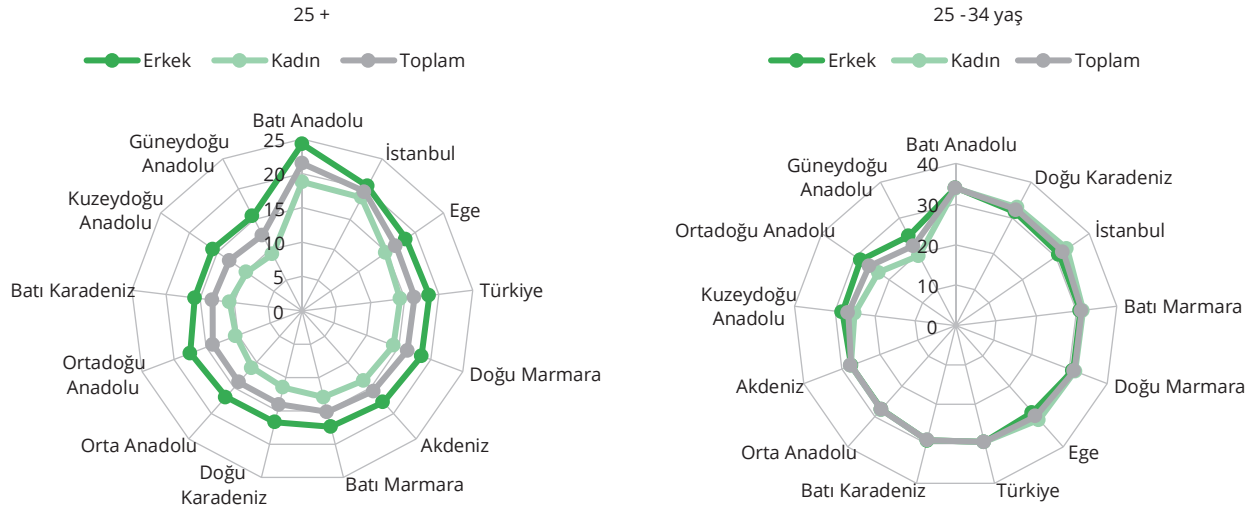

Kaynak: TÜİK Ulusal Eğitim İstatistikleri Veritabanı kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

2013-2017 yılları arasında cinsiyete göre 25+ ve 25-34 yaş gruplarında yükseköğretim mezunu olanların oranında yaşanan değişim Şekil B.1.1'de gösterilmiştir. Buna göre, 25 yaş ve üstü yükseköğretim mezunu olanların oranı 2013-2017 yılları arasında erkeklerde %15'ten %18,6'ya, kadınlarda %10,6'dan %14,4'e toplamda ise %12,8'den %16,5'e yükselmiştir. Aynı yıllar arasında 25-34 yaş gruplarında yükseköğretim mezunu oranı çok daha hızlı bir

şekilde artmıştır. 2013-2017 yılları arasında bu oran erkeklerde %21,3'ten %29,5'e, kadınlarda %20'den %29,5'e, toplamda ise %20,7'den %29,5'e yükselmiştir. Özellikle 2006'dan sonra yükseköğretim kurum sayısının artırılması ve 2008'den itibaren yükseköğretim kontenjanlarının artırılması sayesinde yükseköğretim öğrenci sayısı artırılmış ve sonraki yıllarda genç nüfus içinde yükseköğretim mezunu oranının artmasını sağlamıştır.

Şekil B.1.2 Bölgelere ve cinsiyete göre 25+ ve 25-34 yaş gruplarında yükseköğretim mezun oranları (%) (2017)

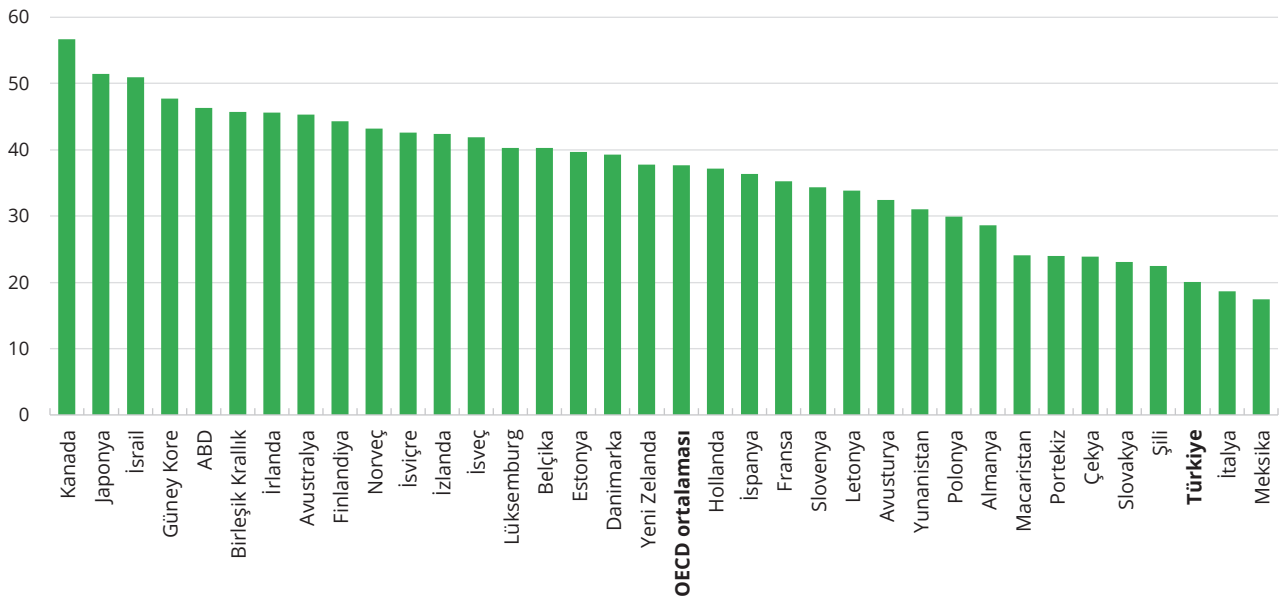

Kaynak: TÜİK Ulusal Eğitim İstatistikleri Veritabanı kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

2017 yılında bölgelere ve cinsiyete göre 25+ ve 25-34 arası yaş gruplarında yükseköğretim mezun oranları Şekil B.1.2'de gösterilmiştir. Buna göre, yükseköğretim mezunu olma oranı cinsiyete ve bölgelere göre önemli oranda farklılaşmaktadır. 25 yaş ve üzeri nüfusta Batı Anadolu'da erkeklerde %24,3, kadınlarda %18,7, toplamda %21,4 iken bu oran Güneydoğu Anadolu Bölgesinde erkeklerde %15,6, kadınlarda %9,3 ve toplamda %12,4'tür. Tüm bölgelerde kadınların erkekler göre yükseköğretim mezunu olma oranı düşüktür. Batı bölgelerinde yükseköğ-

retim mezunu olma oranı doğu bölgelerine göre hayli yüksektir. 25-34 yaş arası nüfusta ise yükseköğretim mezunu olmada bölgesel eşitsizlik varlığını sürdürmeye devam ederken, özellikle cinsiyet eksenli kadınlar lehine önemli bir gelişme görülmektedir. Güneydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Kuzeydoğu Anadolu bölgelerinde erkeklerin kadınlara göre yükseköğretimden mezuniyet oranları daha yüksek iken, diğer tüm bölgelerde kadınlar ile erkeklerin yükseköğretim mezuniyet oranı ya benzer ya da kadınların mezuniyet oranı daha yüksektir.

Şekil B.1.3 OECD ülkelerinde 25-64 yaş arası nüfus içindeki yükseköğretim mezunu oranı (%) (2017)

Kaynak: OECD (2018).

OECD ülkelerinde 2017 yılında 25-64 yaş arası nüfus içindeki yükseköğretim mezunu oranı Şekil B.1.3'te gösterilmiştir. Buna göre, 2017 yılında OECD ülkelerinde 25-64 yaş arası yükseköğretim mezunu oranı ortalaması %38 iken bu oran, Türkiye'de %20'dir. 25-64 yaş arası nüfus içinde yükseköğretim mezunu oranı Kanada, İsrail ve

Japonya'da %50'den yüksek iken Türkiye, İtalya ve Meksika'da ise bu oran %20 ve daha aşağıdır. Her ne kadar Türkiye'de 25-64 yaş arası yükseköğretim mezunu oranı, OECD ortalamalarından oldukça düşük olsa da, 25-34 yaş arasına bakıldığında Türkiye ile OECD ortalaması arasında farkın azaldığı görülmektedir (bk. Tablo B.1.4).

Tablo B.1.4 OECD ülkelerinde cinsiyete göre 25-34 yaş arası yükseköğretim mezunu oranında (%) yaşanan değişim (2007, 2017)

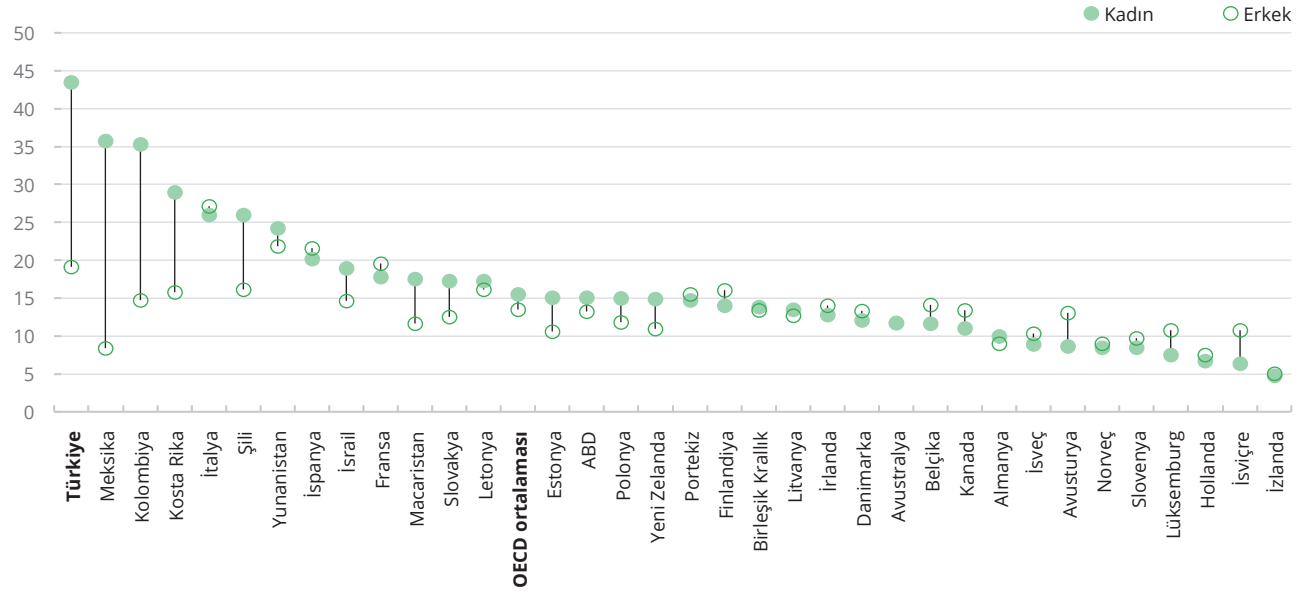
	Erkek		Kadın		Toplam	
	2007	2017	2007	2017	2007	2017
Güney Kore	53	65	58	75	55	70
Kanada	48	52	63	70	56	61
Japonya	50	59	58	62	54	60
İrlanda	38	49	51	58	44	53
Avustralya	35	45	46	59	41	52
Birleşik Krallık	43	50	43	54	43	52
Lüksemburg	32	47	40	55	36	51
İsviçre	39	49	31	51	35	50
Norveç	35	42	51	55	43	48
İsrail	35	38	48	58	42	48
ABD	36	43	45	52	40	48
İzlanda	29	39	37	57	33	47
İsveç	34	40	46	55	40	47
Hollanda	34	42	39	51	37	47
Danimarka	32	38	40	55	36	47
Belçika	36	40	47	51	41	46
Slovenya	20	33	40	56	30	45
Fransa	37	39	46	49	41	44
Yeni Zelanda	-	40	-	48	-	44
OECD ortalaması	30	38	38	50	34	44
Polonya	24	34	36	54	30	44
Estonya	26	34	43	53	34	43
İspanya	35	36	45	49	40	43
Yunanistan	25	35	31	50	28	42
Letonya	19	30	32	54	26	42
Finlandiya	31	33	48	50	39	41
Avusturya	30	36	32	44	31	40
Slovakya	15	27	20	43	17	35
Portekiz	15	26	28	42	21	34
Çekya	14	27	17	40	15	34
Türkiye	16	31	13	32	14	32
Almanya	22	30	23	32	23	31
Macaristan	18	25	26	36	22	30
Şili	-	28	-	31	-	30
İtalya	15	20	23	33	19	27
Meksika	17	23	16	23	16	23

Kaynak: OECD (2018).

OECD ülkelerinde cinsiyete göre 2007 ile 2017 yılları arasında 25-34 yaş arası yükseköğretim mezunu oranında yaşanan değişim Tablo B.1.4'de gösterilmiştir. Buna göre, tüm OECD ülkelerinde 2007 ile 2017 yılları arasında yükseköğretim mezunu oranında önemli bir değişim yaşanmıştır. OECD ortalaması 2007-2017 yılları arasında erkeklerde %30'dan %38'e; kadınlarda %38'den %50'ye ve toplamda ise %34'ten %44'e yükselmiştir. Halen Türkiye yükseköğretim sisteminin yaklaşık yarısı açıköğretimden müteşekkildir (bk. Gösterge A) ve Türkiye'nin 25-34 yaş

arası yükseköğretim mezun oranlarına (%32) açıköğretim dahil olduğu halde, bu oran OECD ortalamasından (%44) oldukça düşüktür. Türkiye'de on yıllık süreçte yükseköğretimden mezun oranları kadın ve erkeklerde önemli oranda artmasına rağmen Türkiye'de kadınların yükseköğretim mezuniyet oranı (%32), OECD ülkeleri ortalamasının (%50) hayli altındadır. OECD ülkelerinde erkeklerin ve kadınların yükseköğretim mezuniyet oranları arasında kadınlar lehine 12 yüzde puanlık bir fark varken, Türkiye'de kadınlar lehine 1 yüzde puanlık bir fark vardır.

Şekil B.1.5 OECD ülkelerinde cinsiyete göre 18-24 yaş arasında ne işte ne okulda olmayanların oranı (%) (2017)

Kaynak: OECD (2018).

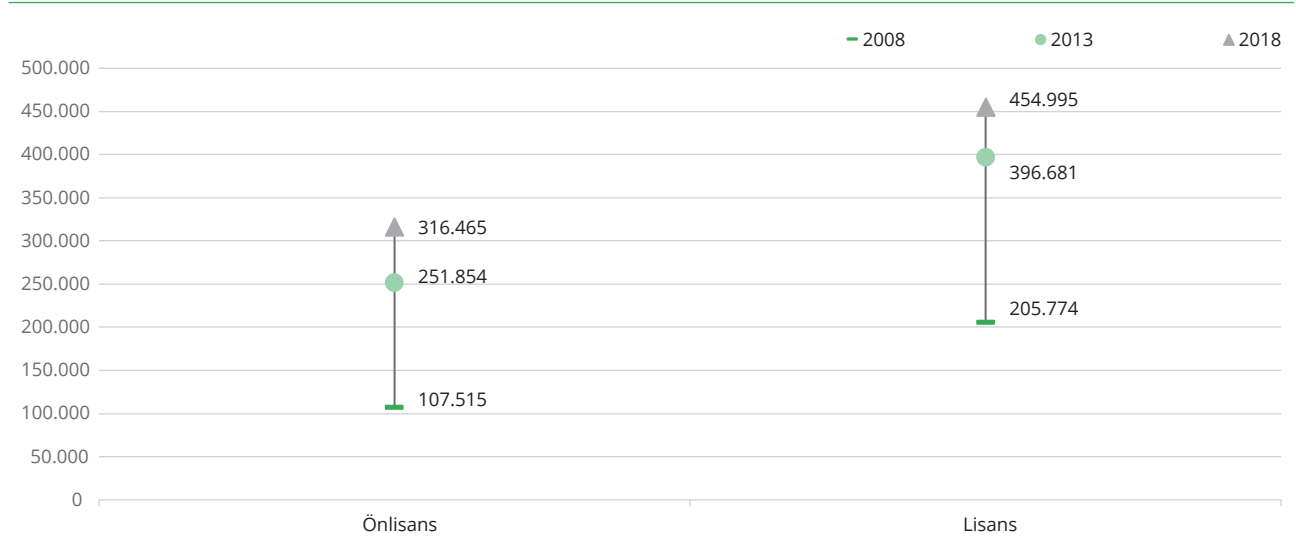
2017 yılı verileri esas olmak üzere, OECD ülkelerinde cinsiyete göre 18-24 yaş arasında ne işte ne okulda olmayanların cinsiyete göre oranı Şekil B.1.5'te gösterilmiştir. Buna göre, tüm OECD ülkeleri arasında ne işte ne okulda olmayanların oranının en yüksek olduğu ülke Türkiye'dir. Türkiye'de erkeklerin %19'u, kadınların %43,5'i ne işte ne okulda iken OECD ülkeleri ortalamasında bu oran erkeklerde %13,5 kadınlarda %15,5'tir. Türkiye'de 18-24 yaş arası kadınların ne işte ne okulda olmayanların oranları hem OECD ülkeleri ortalamasından hem de erkeklerin oranından oldukça yüksektir.

Bu göstergede tartışılan veriler genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye'de özellikle genç nüfus içinde yükseköğretim mezunu olma oranında önemli bir artış gözlenmektedir. Dahası, yükseköğretimden mezunu olma durumu kadınlar lehine daha da hızlı gerçekleşmektedir. Tüm bu olumlu gelişmelere rağmen, Türkiye'de yükseköğretim mezunu olma oranları, OECD ülkelerinin hayli gerisindedir. Buna ilaveten, yükseköğretim çağındaki nüfus içinde en yüksek oranda ne işte ne okulda olmayanların oranı Türkiye'dedir. Bu durum, Türkiye'de 18-24 yaş aralığına sunulan eğitim imkanlarının hâlâ yetersiz olduğunu göstermektedir.

Bu göstergede yükseköğretimde öğretim türüne ve düzeyine göre mezun olan öğrenci oranları ve sayıları incelenmiştir. Aynı zamanda dünyada en büyük on ekonomiye sahip ülkelerin mezun sayılarıyla karşıla-

tırmalı olarak sunulmuştur. Buna ilaveten yükseköğretim mezunlarının cinsiyet paritesi endeksi ile lisans üstünde en çok mezun veren üniversiteler incelenmiştir.

Şekil B.2.1 Öğrenim düzeyine göre yükseköğretim mezun sayılarında yaşanan değişim (2008, 2013 ve 2018)

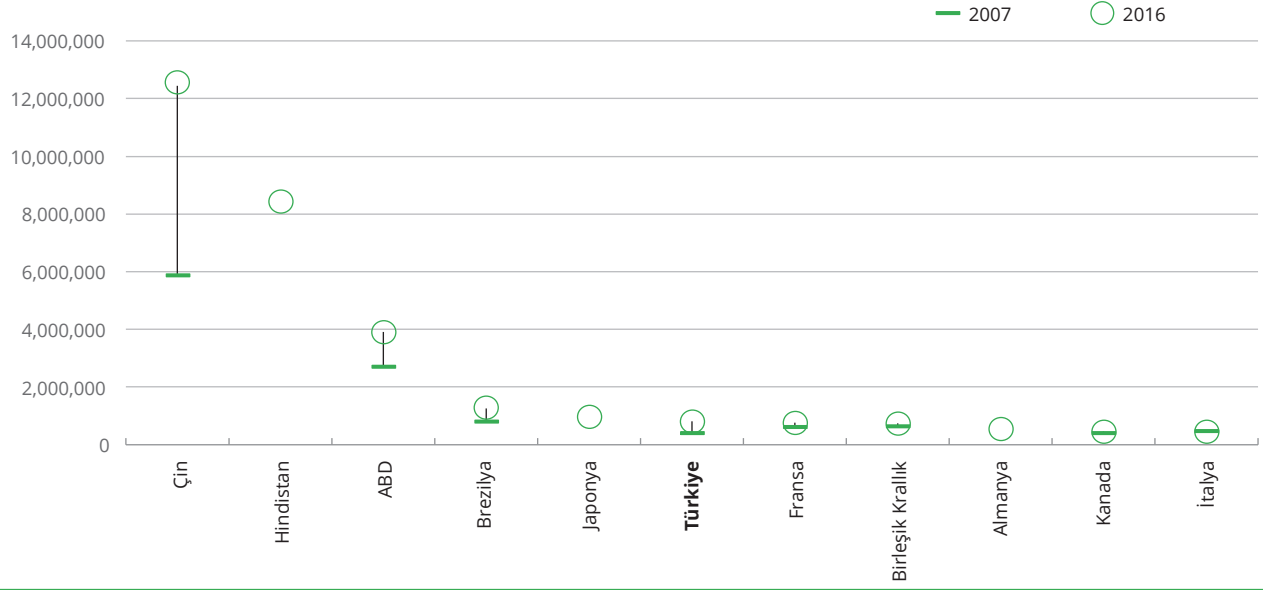

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi ve ÖSYM verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

2008, 2013 ile 2018 yılları arasında öğrenim düzeyine göre yükseköğretim mezun sayılarında yaşanan değişim, Şekil B.2.1'de gösterilmiştir. Buna göre, son on yılda önlisans ve lisans mezunu sayısı önemli düzeyde artmıştır. 2008'de 107.515 olan mezun sayısı 2018'de 316.465'e, lisans düzeyinde ise 205.774'ten

454.995'e yükselmiştir. Bir önceki yıl ile kıyaslandığında önlisans mezunu 20 bin, lisans mezunu 800 kişi artmıştır (Gür, Çelik, & Yurdakul, 2018). Başka bir ifadeyle son beş yıldaki yükseköğretimden mezun olan kişi sayısı önceki beş yıla göre daha yavaş bir artış göstermiştir.

Şekil B.2.2 En büyük on ekonomiye sahip ülkeler ile Türkiye'nin toplam yükseköğretim mezunu sayıları (2007, 2016)

Kaynak: UNESCO UIS veritabanı kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Not: Türkiye'nin 2016 verisi UNESCO veri tabanında olmadığından dolayı Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sisteminden elde edilmiştir.

Şekil B.2.2'de 2007 ve 2016 yılları için en büyük on ekonomiye sahip ülkeler ile Türkiye'nin toplam yükseköğretim mezunu sayıları gösterilmiştir. 2007-2016 yılları arasında Türkiye, Brezilya ve Çin'deki yükseköğretim mezunu sayısı yaklaşık iki kat artmış, İtalya'da ise azalmıştır. ABD'de yükseköğretim mezunu sayısı ciddi bir şekilde artmaya

devam etmiştir. 2016 yılında Çin'de 12,4 milyon, Hindistan'da 8,4 milyon, ABD'de 3,9 milyon, Brezilya'da 1,3 milyon kişi yükseköğretimden mezun olmuştur. Türkiye'deki toplam yükseköğretim mezunu sayısı ise 800 bin ile Fransa, Birleşik Krallık, Almanya, Kanada ve İtalya'dan yüksektir.

Şekil B.2.3 Öğrenim düzeyine göre yükseköğretim mezunlarının cinsiyet paritesi endeksinde yaşanan değişim (2008, 2013 ve 2018)

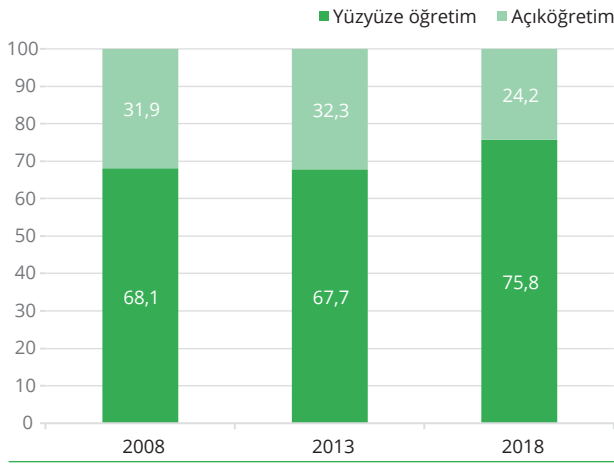

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

2008, 2013 ve 2018 yıllarında öğrenim düzeyine göre yükseköğretim mezunlarının cinsiyet paritesi endeksinde yaşanan değişim Şekil B.2.3'te gösterilmiştir. Buna göre, önlisans programlarında kadın mezun sayısı ilk defa 2018 yılında erkek mezun sayısını geçmiş ve cinsiyet paritesi endeksi 1'i

geçmiştir. Lisans programlarında ise kadınların erkeklere göre mezun olma sayısı artmaya devam etmiş ve cinsiyet paritesi endeksi 1,2 olarak gerçekleşmiştir. Başka bir ifadeyle, 2017-2018 öğretim yılında yükseköğretim lisans programlarında 100 erkeğe karşın 124 kadın mezun olmuştur.

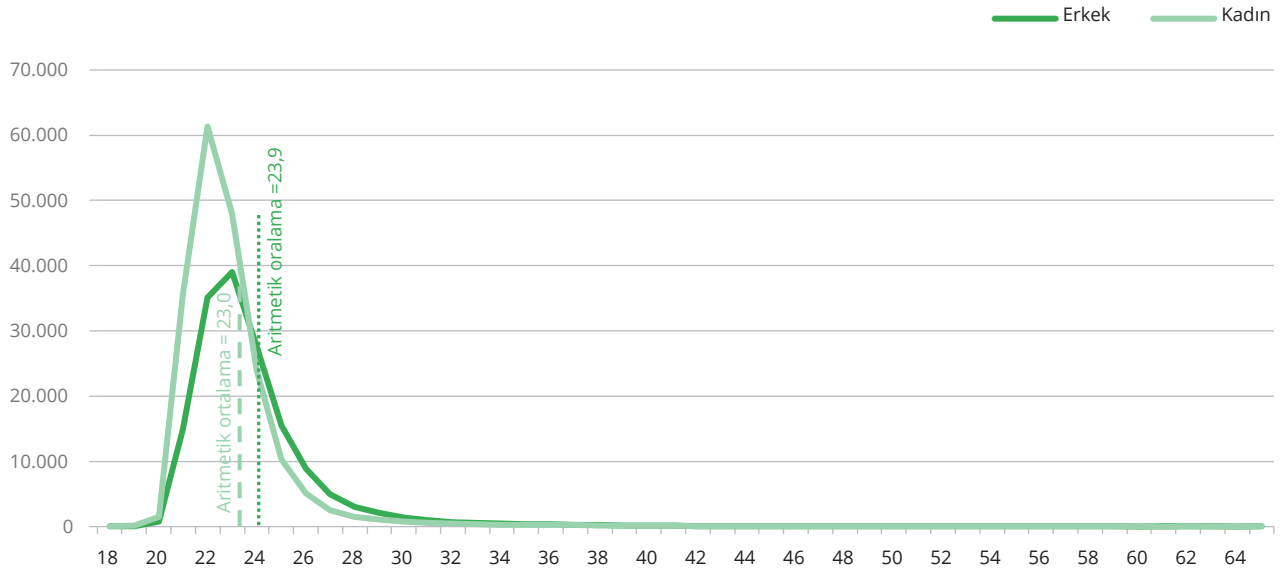
Şekil B.2.4 Öğretim türüne göre yükseköğretim mezunu oranlarında (%) yaşanan değişim (2008, 2013 ve 2018)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

2008, 2013 ve 2018 yıllarında öğretim türüne göre yükseköğretim mezunu oranlarında yaşanan değişim Şekil B.2.4'te gösterilmiştir. Buna göre tüm mezunlar içinde açıköğretim mezunu oranı 2008'de %31,9 iken bu oran 2018 yılında %24,2 olarak gerçekleşmiştir. Burada dikkati çeken husus, son yıllarda açıköğretimin yükseköğretim sistemi içindeki oranı ve öğrenci sayısı artarken mezun olma oranı ise azalmaktadır. Bu durumun temel sebebi, açıköğretim programlarının görece olarak daha fazla verimsiz olmasıdır (bk. Gösterge A).

Şekil B.2.5 Lisans düzeyinden mezun olanların yaşlara göre frekans dağılımı (2018)

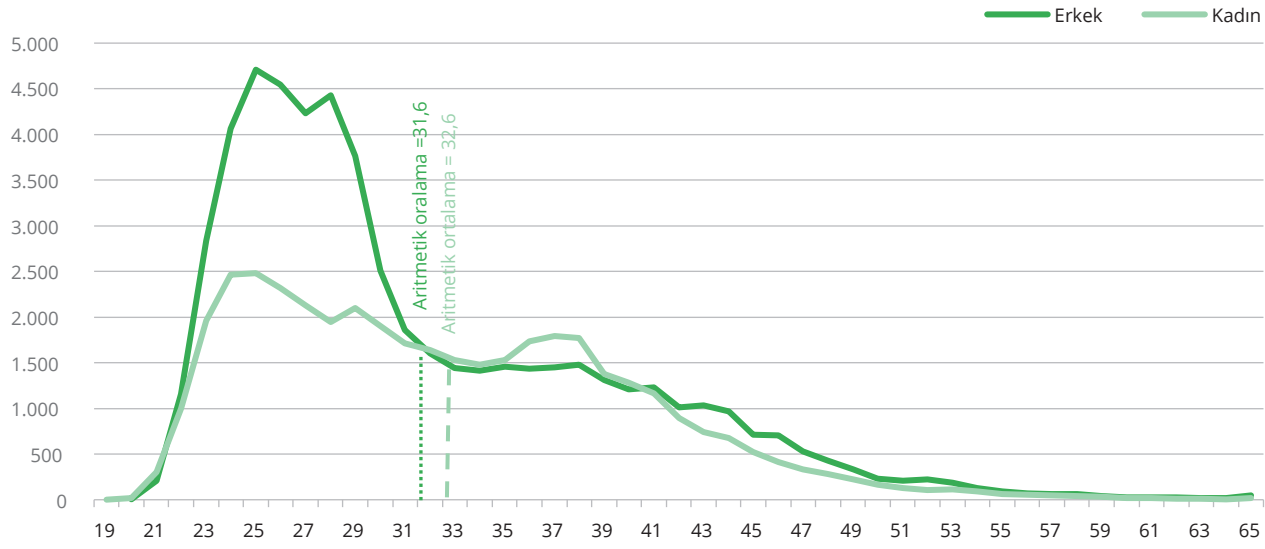
Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Not: Açıköğretim ve uzaktan öğretim hariçtir.

2018 yılında açıköğretim ve uzaktan öğretim hariç lisans düzeyinden mezun olanların yaşlara göre frekans dağılımı Şekil B.2.5'te gösterilmiştir. Buna göre, kadınların mezuniyet yaş ortalaması erkeklerden daha düşüktür.

Kadınlar ortalama 23 yaşında mezun olurken, erkekler 23,9 yaşında mezun olmaktadır. Şekil incelendiğinde kadınların en çok 22 yaşında, erkeklerin ise 23 yaşında mezun olduğu görülmektedir.

Şekil B.2.6 Açıköğretim lisans düzeyinden mezun olanların yaşlara göre frekans dağılımı (2018)

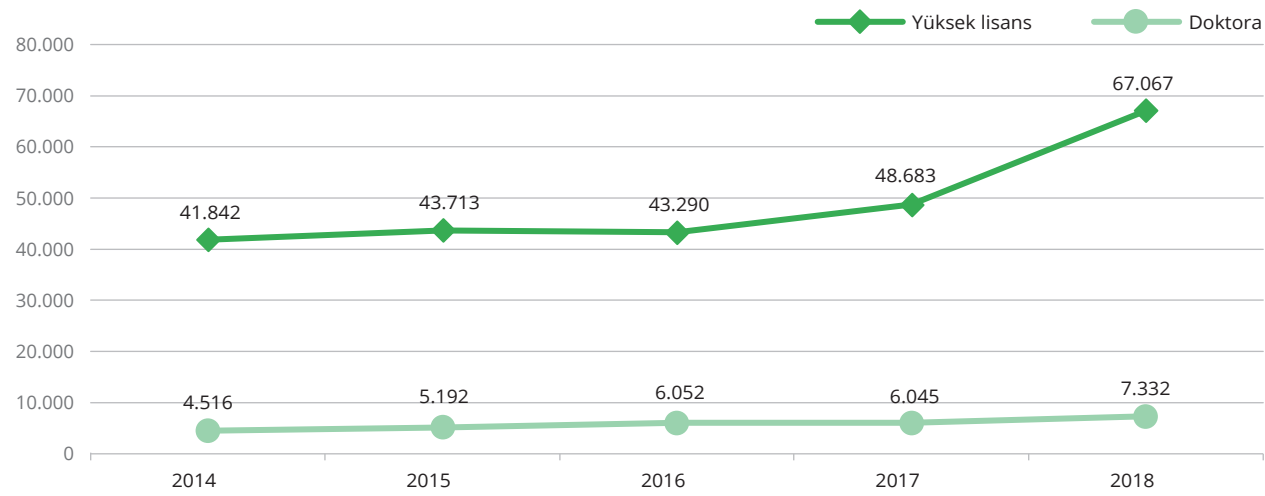

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

2018 yılında açıköğretim lisans düzeyinden mezun olanların yaşlara göre frekans dağılımı Şekil B.2.6'da gösterilmiştir. Buna göre açıköğretimde kadınların mezuniyet yaş ortalaması (32,6) erkeklerin mezuniyet yaş ortalamasından (31,6) daha yüksektir. Açıköğretim lisans programlarında mezuniyet yaş ortalaması, açıköğretim hariç

lisans programlarından önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Kadınlar en çok 24 yaşında mezun olmasına rağmen 40'lı yaşların başına kadar yüksek düzeyde mezuniyet görülmektedir. Erkeklerde ise en sık 25 yaşında mezun olunurken 30'lu yaşlardan sonra mezuniyet oranı 20'li yaşlara göre önemli ölçüde azalmaktadır.

Şekil B.2.7 Öğrenim düzeyine göre lisansüstü mezun sayılarında yaşanan değişim (2014-2018)

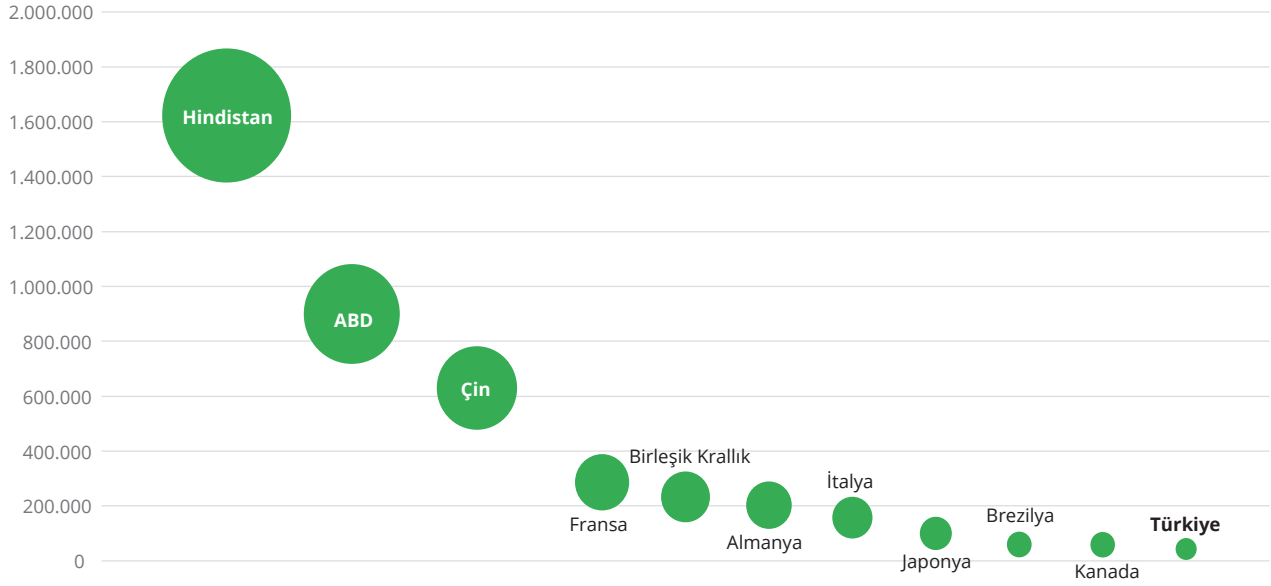

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

2014-2018 yılları arasında öğrenim düzeyine göre lisansüstü mezun sayılarında yaşanan değişim Şekil B.2.7'de gösterilmiştir. Buna göre 2014-2018 yılları arasında yüksek lisans mezun sayısı 41.842'den 67.067'ye ve doktora mezun sayısı ise 4.516'dan 7.332'ye yükselmiştir. 2017

yılından 2018 yılına geçildiğinde hem yüksek lisans hem de doktora mezun sayılarında bir artışın yaşandığı görülmektedir. Ancak, en büyük on ekonomiye sahip ülkelerle kıyaslandığında Türkiye'nin lisansüstü mezun sayıları oldukça düşüktür (bk. Şekil B.2.8 ve Şekil B.2.9).

Şekil B.2.8 En büyük on ekonomiye sahip ülkeler ile Türkiye'nin yüksek lisans mezunu sayıları (2016)

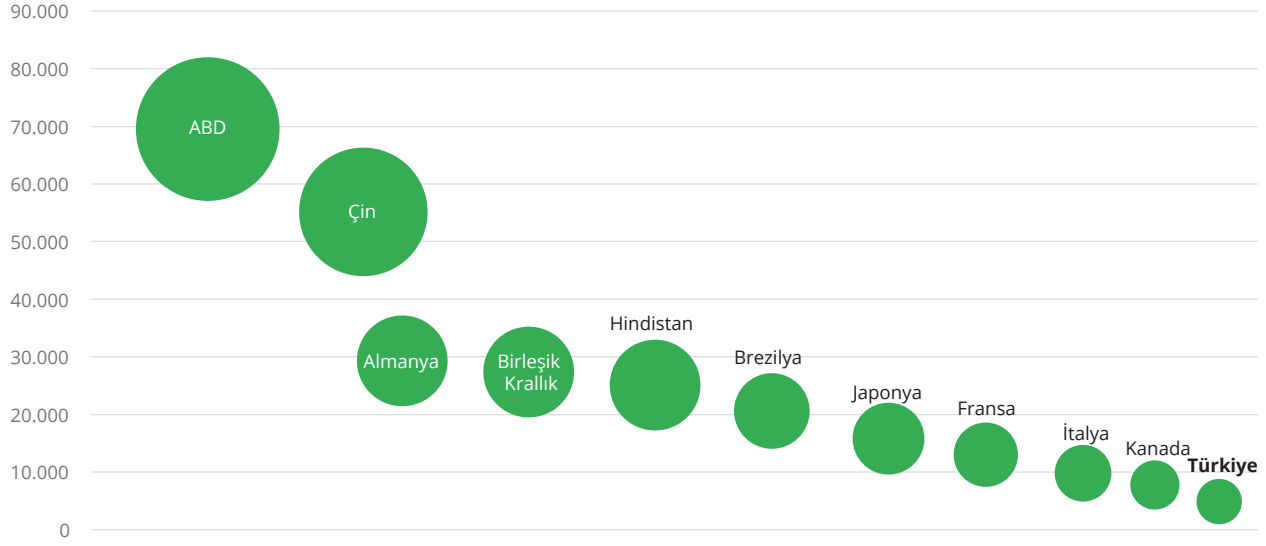
Kaynak: UNESCO UIS veritabanı kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Not: Türkiye'nin 2016 verisi UNESCO veri tabanında olmadığından Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sisteminde 2016 yılına ait veri kullanılmıştır.

2016 yılı verilerine göre, en büyük on ekonomiye sahip ülkeler ile Türkiye'nin yüksek lisans ve doktora mezunu sayıları sırasıyla Şekil B.2.8 ve Şekil B.2.9'da gösterilmiştir. Bu şekilde amaç, en büyük on ekonomiye sahip ülkelerdeki yüksek lisans ve doktora mezun sayılarını karşılaştırmaktır. Türkiye'deki yüksek lisans mezun sayısının en büyük on ekonomiye sahip ülkelerle kıyaslandığında oldukça düşük olduğu görülmektedir. Örneğin, Türkiye'de 2016 yılında 43.290 yüksek lisans mezunu var iken Hindistan'da 1.622.686, ABD'de 899.530 ve Çin'de 629.892 kişi yüksek lisanstan mezun olmuştur. Türkiye'deki doktora mezun sayısının en büyük on ekonomiye sahip ülkelere göre oldukça düşük

olduğu görülmektedir. Türkiye'de 2016 yılında 6.052 kişi doktoradan mezun olurken, ABD'de 69.525, Çin'de 55.151, Almanya'da 29.303 kişi doktoradan mezun olmaktadır. Daha önemlisi, Türkiye toplam yükseköğretim mezunu sayısında Fransa, Birleşik Krallık, Almanya, Kanada ve İtalya'dan çok daha fazla iken yüksek lisans ile özellikle doktora çok daha az sayıda mezun vermektedir. Açıkçası, doktora mezunu olmanın Araştırma ve Geliştirme (AR-GE) yapabilecek, yüksek teknoloji ürün üretme kapasitesine sahip insan kaynağı ile ilişkisi dikkate alındığında Türkiye'de doktora mezun sayısının en büyük on ekonomiye sahip ülkelerle rekabet edebilmekten uzak olduğu görülmektedir.

Şekil B.2.9 En büyük on ekonomiye sahip ülkeler ile Türkiye'nin doktora mezunu sayıları (2016)

Kaynak: UNESCO UIS veritabanı kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Not: Türkiye'nin 2016 verisi UNESCO veri tabanında olmadığından Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sisteminde 2016 yılına ait veri kullanılmıştır.

2017 ve 2018 yıllarında en çok yüksek lisans ve doktora mezunu veren ilk on üniversite Tablo B.2.10'da gösterilmiştir. Yukarıda da ifade edildiği üzere, 2018 yılında bir önceki yıla göre yüksek lisans ve doktora mezun sayısında önemli bir artışın olduğu görülmektedir. En çok yüksek lisans mezunu veren on üniversitenin dördü vakıf üniversitesi, altısı İstanbul'dadır. Öte yandan, en çok doktora mezunu veren on üniversitenin tamamı devlet üniversitesidir. En çok doktora mezunu veren üniversitelerin dördü Ankara'da, üçü İstanbul'da, diğerleri ise farklı şehirlerde (İzmir, Konya, Eskişehir).

Genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye'de yükseköğretimden mezun olma oranları özellikle önlisans ve yüksek lisans düzeyinde hızlı bir şekilde artmaktadır. En büyük on ekonomi ile kıyaslandığında, Türkiye'nin toplam lisans mezun sayısı, Almanya, Fransa gibi ülkelere daha yüksek olduğu görülmektedir. Ancak, Türkiye'de özellikle doktora programlarından mezun olan kişi sayısı oldukça düşüktür. Bu durum, günümüz küresel ekonomisinde daha rekabetçi bir ekonomiye sahip olma hedefini benimsemiş Türkiye için önemli bir kısıtlılıktır.

Tablo B.2.10 En çok yüksek lisans ve doktora mezunu veren ilk on üniversite (2017 ve 2018)

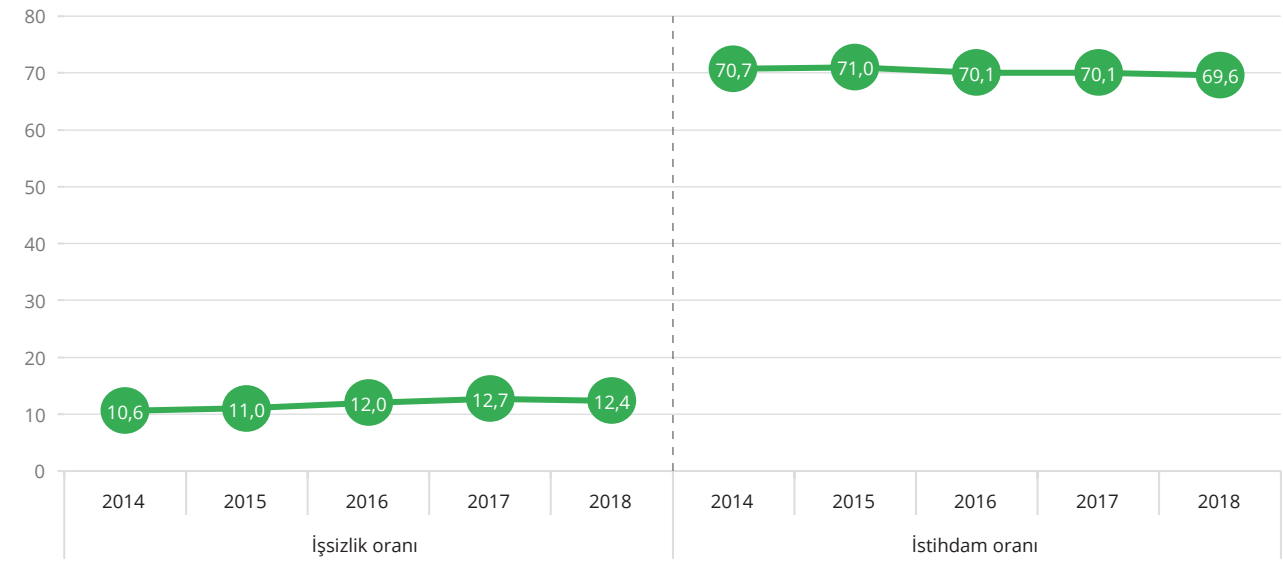
Üniversite	Türü	Yüksek lisans mezun sayısı		Üniversite	Türü	Doktora mezun sayısı	
		2017	2018			2017	2018
İstanbul Üniversitesi	Devlet	1.687	2.449	İstanbul Üniversitesi	Devlet	468	541
Marmara Üniversitesi	Devlet	1.648	2.262	Gazi Üniversitesi	Devlet	424	459
Bahçeşehir Üniversitesi	Vakıf	1.350	2.105	Hacettepe Üniversitesi	Devlet	329	419
Ankara Üniversitesi	Devlet	1.134	1.802	Ankara Üniversitesi	Devlet	399	413
Selçuk Üniversitesi	Devlet	1.343	1.782	Atatürk Üniversitesi	Devlet	271	289
Hacettepe Üniversitesi	Devlet	1.131	1.780	Marmara Üniversitesi	Devlet	228	260
İstanbul Bilgi Üniversitesi	Vakıf	1.238	1.627	Ege Üniversitesi	Devlet	185	257
Okan Üniversitesi	Vakıf	963	1.555	ODTÜ	Devlet	238	240
Beykent Üniversitesi	Vakıf	990	1.400	İTÜ	Devlet	170	196
Gazi Üniversitesi	Devlet	1.070	1.368	Selçuk Üniversitesi	Devlet	155	190
				Anadolu Üniversitesi	Devlet	109	167

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Bu göstergede yükseköğretim mezunlarının işsizlik ve istihdam oranları, yıllara ve cinsiyete göre incelenmiştir. OECD ülkelerinde öğrenim düzeylerine göre 25-64 yaş

arası yükseköğretim mezunlarının istihdam oranları ile 25-34 yaş arası yükseköğretim mezunlarının işsizlik ve istihdam oranları karşılaştırmalı olarak sunulmuştur.

Şekil B.3.1 15 yaş üstü yükseköğretim mezunlarının işsizlik ve istihdam oranlarında (%) yaşanan değişim (2014-2018)

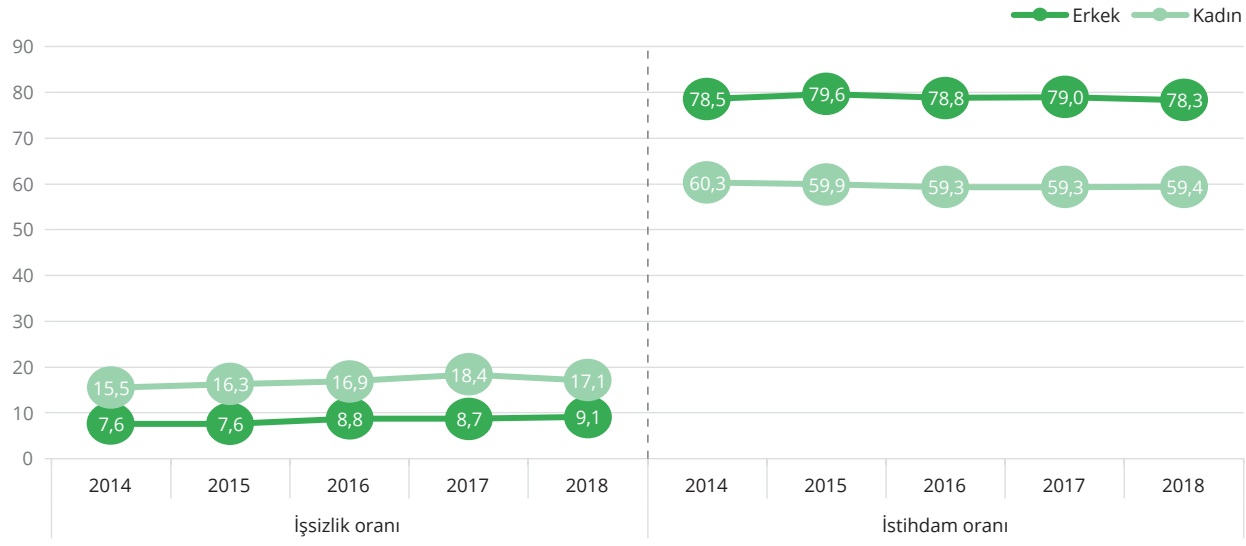

Kaynak: TÜİK işgücü istatistikleri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

2014-2018 yılları arasında 15 yaş üstü yükseköğretim mezunlarının işsizlik ve istihdam oranlarında yaşanan değişim Şekil B.3.1'de gösterilmiştir. Buna göre 2014-

2018 yılları arasında yükseköğretim mezunu işsizlik oranı %10,6'dan %12,4'e yükselmiş; istihdam oranı ise %70,7'den %69,6'ya düşmüştür.

Şekil B.3.2 Cinsiyete göre 15 yaş üstü yükseköğretim mezunlarının işsizlik ve istihdam oranlarında (%) yaşanan değişim (2014-2018)

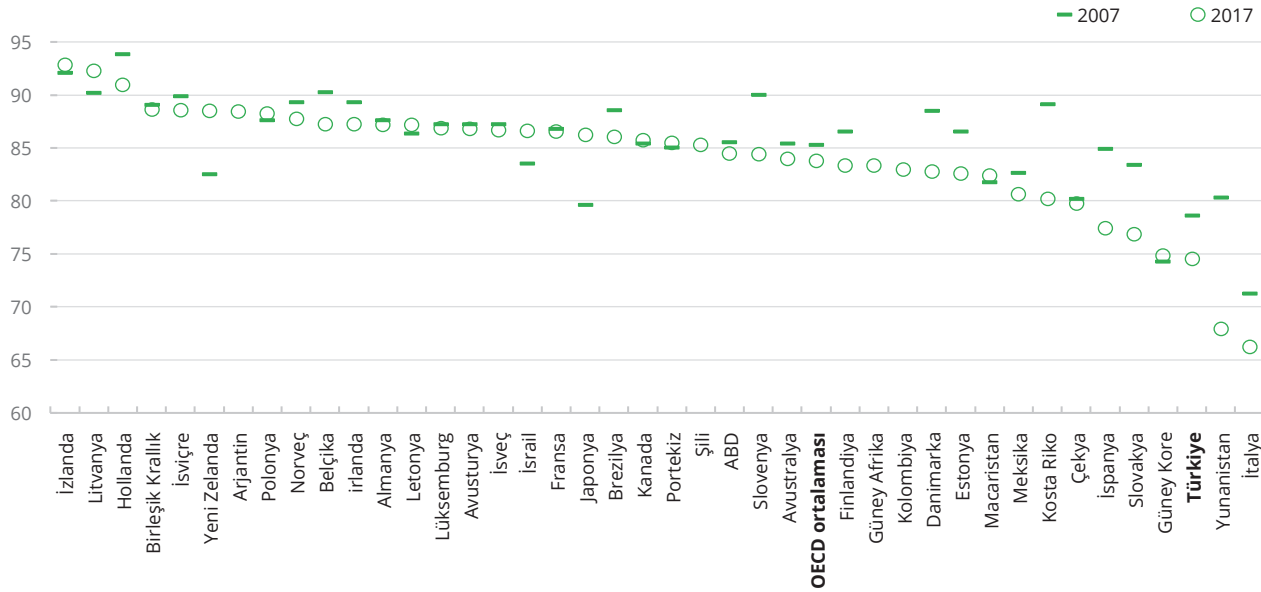

Kaynak: TÜİK işgücü istatistikleri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

2014-2018 yılları arasında cinsiyete göre 15 yaş üstü yükseköğretim mezunlarının işsizlik ve istihdam oranlarında yaşanan değişim, Şekil B.3.2'de gösterilmiştir. Her iki cinsiyette de yıllar içinde işsizlik oranında önemli bir artış olduğu, istihdam oranında ise kısmi bir azalma olduğu

görülmektedir. 2014-2018 yılları arasında işsizlik oranı erkeklerde %7,6'dan %9,1'e, kadınlarda ise %15,5'ten %17,1'e yükselirken istihdam oranı ise kadınlarda %78,5'ten %78,3'e, erkeklerde ise %60,3'ten %59,4'e inmiştir.

Şekil B.3.3 OECD ülkelerinde 25-34 yaş arası yükseköğretim mezunlarının istihdam oranında (%) yaşanan değişim (2007, 2017)

Kaynak: OECD (2018).

2007 ve 2017 yılları için OECD ülkelerinde 25-34 yaş arası yükseköğretim mezunlarının istihdam oranında yaşanan değişim Şekil B.3.3'te gösterilmiştir. 10 yıllık süreçte ülkelerin çoğunda yükseköğretim mezunu 25-34 yaş arası genç nüfusun istihdam oranlarında bir azalma olduğu görülmektedir. 25-34 yaş arası yükseköğretim mezunu nüfusun istih-

damının OECD ortalaması 2007 ve 2017 yıllarında %85,3'ten %83,8'e inmiştir. Türkiye'de ise bu oran %78,6'dan %74,6'ya inmiştir. Türkiye İtalya, Portekiz ve Yunanistan ile birlikte istihdam oranında en hızlı azalma yaşayan ülkelerden biridir. Buna ilaveten, Türkiye Yunanistan ve İtalya ile birlikte istihdam oranının en düşük olduğu ülkelerden biridir.

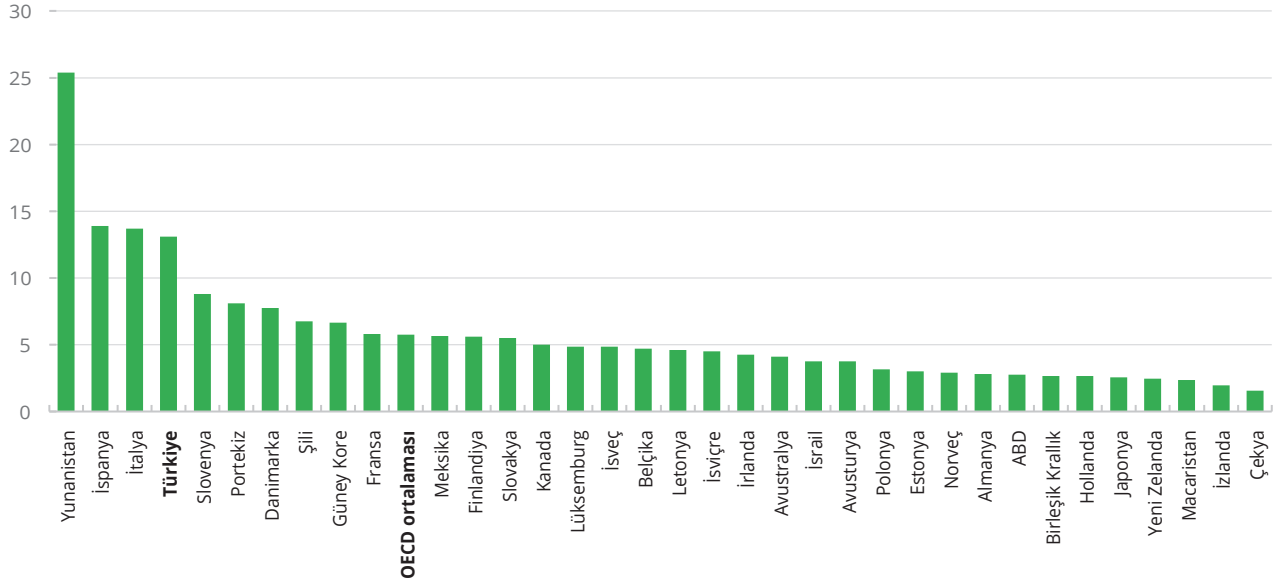
OECD ülkelerinde öğrenim düzeylerine göre 25-64 yaş arası yükseköğretim mezunlarının istihdam oranı (%) (2017)

	Önlisans	Lisans	Yüksek lisans	Doktora	Toplam
İzlanda	89	92	95	98	93
İsveç	85	90	92	93	89
Norveç	82	90	93	95	89
Hollanda	87	88	91	95	89
Yeni Zelanda	88	89	88	93	89
Almanya	90	88	88	93	89
İsviçre		88	88	92	88
Polonya	67	85	89	98	88
Letonya	86	86	90	98	88
İsrail	84	87	90	93	87
Portekiz		83	88	92	87
Slovenya	78	89	88	93	87
Avusturya	86	80	89	92	86
Lüksemburg	82	81	89	93	86
Çekya	88	81	87	92	86
Danimarka	85	84	89	94	86
Estonya	81	84	88	94	86
Birleşik Krallık	82	86	86	88	85
Belçika	81	84	87	93	85
Fransa	84	84	88	90	85
Macaristan	86	83	88	93	85
İrlanda	80	85	89	90	85
Finlandiya	82	84	87	97	85
OECD ortalaması	81	84	88	92	85
Şili	80	86	95		84
Japonya	79	88			84
Avustralya	82	85	84	89	84
Kanada	81	83	85		82
Slovakya	91	73	83	86	82
ABD	78	82	85	90	82
İspanya	79	79	84	90	81
İtalya		73	83	93	81
Meksika	70	80	87	89	80
Güney Kore	77	78			77
Türkiye	66	77	85	93	75
Yunanistan	63	71	83	85	72

Kaynak: OECD (2018).

2017 yılı için OECD ülkelerinde öğrenim düzeylerine göre 25-64 yaş arası yükseköğretim mezunlarının istihdam oranı Tablo B.3.4'te gösterilmiştir. Buna göre, 25-64 yaş arasının OECD ülkelerinde istihdam ortalaması toplam yükseköğretim mezunları için %85, önlisans için %81, lisans için %84, yüksek lisans için %88, doktora için %92'dir. Türkiye ise istihdam ortalaması tüm öğrenim düzeylerinde en düşük olan OECD ülkelerinden biridir. Türkiye'de ise istihdam oranı toplam yükseköğretim mezunları için %75, önlisans için %66, lisans için %77, yüksek lisans için %85, doktora için %93'tür. Türkiye, Yunanistan, Meksika, İtalya gibi ülkelerde öğrenim düzeyi yükseldikçe istihdam oranı da artış göstermektedir. OECD ülkelerinde genel olarak öğrenim düzeyi arttıkça istihdam artarken; Almanya, Avusturya, Çekya, Danimarka, Lüksemburg, Macaristan gibi mesleki eğitimin gelişmiş olduğu ülkelerde önlisans mezunlarının istihdam oranı lisans düzeyinden hatta bazı ülkelerde yüksek lisans düzeyinden bile daha yüksektir.

Şekil B.3.5 OECD ülkelerinde 25-34 yaş arası yükseköğretim mezunlarının işsizlik oranı (%) (2017)

Kaynak: OECD (2018).

2017 yılı için OECD ülkelerinde 25-34 yaş arası yükseköğretim mezunlarının işsizlik oranı, Şekil B.3.5'te gösterilmiştir. Buna göre, 25-34 yaş arası yükseköğretim mezunu OECD ülkeleri işsizlik oranı ortalaması %5,8 iken, bu oran Türkiye'de %13,1'dir. Yunanistan (%25,4) İspanya (%13,9), İtalya (%13,7) ile birlikte Tür-

kiye, 25-34 yaş arası yükseköğretim mezunu en yüksek işsizlik oranına sahip ülkelerdir. Diğer taraftan, Estonya, Norveç, Almanya, ABD, Birleşik Krallık, Hollanda, Japonya, Yeni Zelanda, Macaristan, İzlanda ve Çekya'da ise yükseköğretim mezunu işsizlik oranı %3 ve altındadır.

Bu göstergede Türkiye ile OECD ülkelerinin verileri karşılaştırılarak yükseköğretime yapılan yatırımın özel ve kamusal maliyeti ve faydası incelenmiştir. Bu göstergede yer alan verileri daha iyi anlamak için bazı kavramları tanımlamak da faydalı olacaktır (OECD, 2018).

Doğrudan maliyet, okul süresince öğrenci başına yapılan doğrudan eğitim harcamasını ifade etmektedir. Eğitime yönelik doğrudan maliyet, öğrenci kredi borçlarını içermemektedir.

Özel doğrudan maliyetler hanehalkının eğitime yaptığı toplam harcamayı ifade etmektedir. Özel doğrudan maliyetler eğitim kurumlarına yapılan net ödemelerin yanı sıra, eğitim için yapılan mal ve hizmet alımlarının (okul malzemeleri, özel dersler, vb.) maliyetlerini de kapsamaktadır.

Kamu doğrudan maliyetleri ise devlet tarafından bir öğrencinin eğitimine yapılan harcamayı kapsamaktadır. Kamu doğrudan maliyetleri, eğitim kurumlarına yapılan doğrudan kamu harcamalarını, öğrenciler ve hanehalkına yönelik devlet burslarını ve diğer hibelerle birlikte

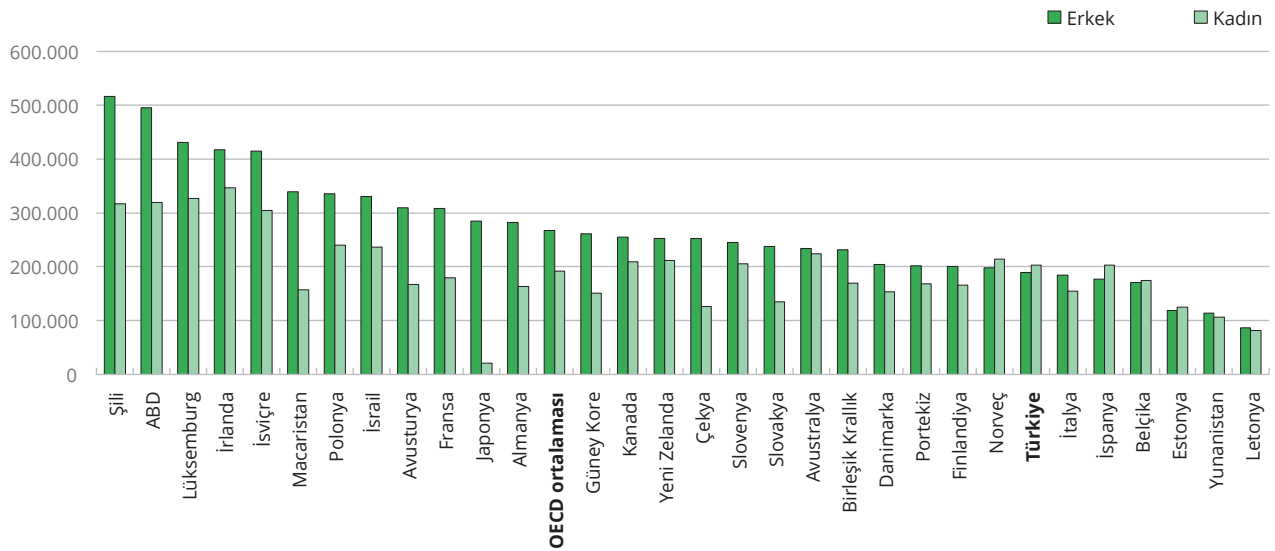
eğitim amaçlı diğer özel kuruluşlara yapılan transferleri ve ödemeleri içermektedir. Öğrencilere yönelik sağlanan geri dönüşümlü krediler bu kapsamda ele alınmamaktadır.

Fırsat maliyeti, bir kişinin işgücü piyasasına girdiğinde elde edebileceği gelirden kişinin öğrenim görürken kazanabileceği net gelir farkını ifade etmektedir.

Özel net finansal getiri, bir üst eğitim seviyesine ulaşmanın getirdiği fayda ve maliyet arasındaki farktır.

Burada OECD (2018) kullanımları esas alınarak, maliyetler eğitime katılımın doğrudan maliyeti ile fırsat maliyeti içerirken, faydalar ise istihdam ve işsizlik yardımlarından kazançları içermektedir. Vergi sisteminin toplam faydalar üzerindeki etkisini göstermek için, gelir vergisi etkisi, sosyal katkılar etkisi ve sosyal transferler etkisi de incelenmiştir. Ayrıca, özellikle fayda maliyet hesaplamaları yapılırken, 40 yıllık bir süre dikkate alınarak yapılmıştır. Bunun ilk 4+1 senesi okul sürecindeki maliyetleri, geri kalan yıllar ise faydayı içermektedir.

Şekil B.4.1 OECD ülkelerinde yükseköğretime katılımın kadın ve erkekler için özel net finansal getirisi (\$) (2015)

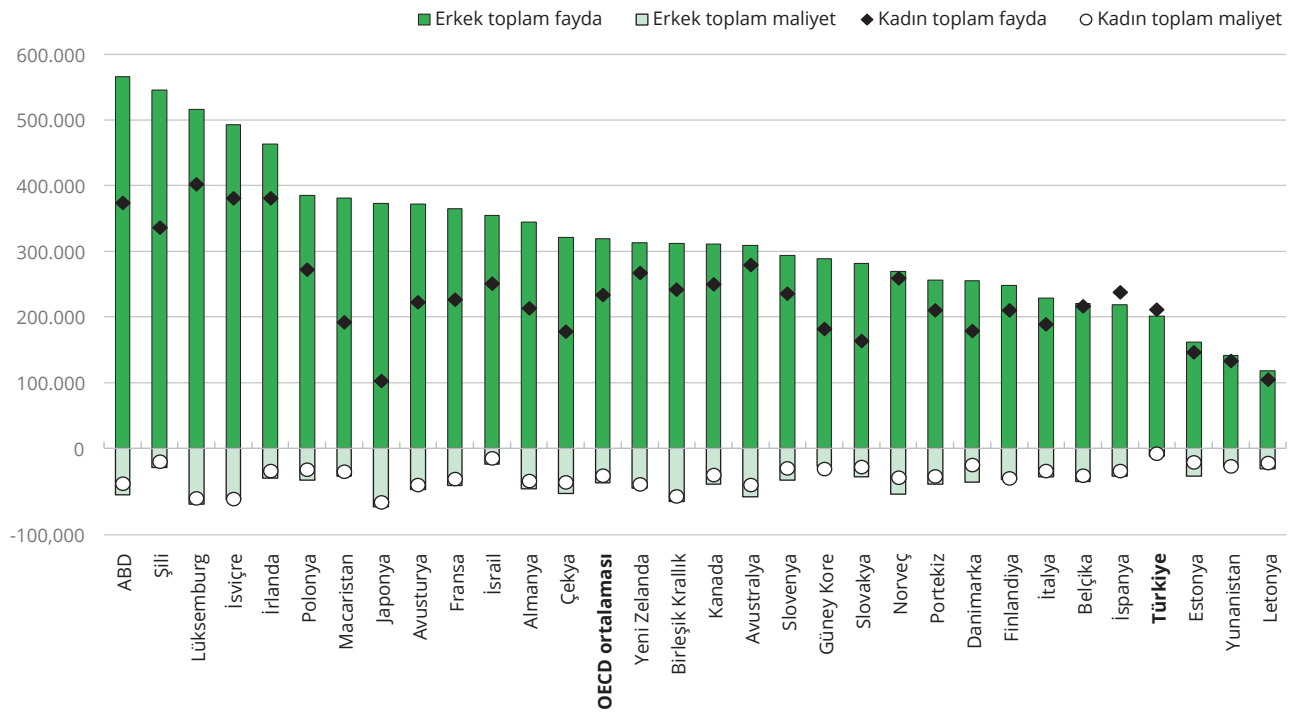
Kaynak: OECD (2018).

Not: Satın alma gücü paritesi dikkate alınarak hesaplama yapılmıştır.

Şekil B.4.1'de 2015 yılında OECD ülkelerinde yükseköğretime katılımın kadın ve erkekler için özel net finansal getirisi gösterilmiştir. Şekil incelendiğinde OECD ülkeleri genelinde, eğitime yapılan yatırımın hem erkek hem de kadınlar için uzun vadede karşılığının alındığını göstermektedir. Bireyler, eğitime yaptıkları harcamalardan daha fazla fayda elde etmektedir. OECD ülkeleri ortalamasına bakıldığında yükseköğretimin özel net finansal getirisi erkekler için 267 bin dolar; kadınlar için ise 192 bin dolardır. Yükseköğretimin özel net finansal getirisi en yüksek Şili (erkek 517 bin dolar; kadın 317 bin dolar) ve ABD'dedir (erkek 495 bin dolar; kadın 319,9 bin dolar). Türkiye'de yükseköğretimin özel net finansal getirisi (erkek 190 bin

dolar; kadın 204 bin dolar) OECD ortalamasının altındadır. OECD genelinde bir kadının, ortalama olarak yükseköğrenimden elde ettiği net finansal getiri, bir erkeğin elde ettiği getirinin dörtte üçünden daha azına tekabül etmektedir. Yükseköğretime yatırımın kadınlar için genel olarak daha düşük bir dönüşümü olmasının temel nedenleri şu şekilde sıralanabilir: Kadınların görece olarak aynı işte düşük ücret almaları, düşük istihdam oranları, yarı zamanlı çalışma oranlarının yüksekliği, kadın ve erkek arasındaki öğrenim görülen alanların farklılaşması (OECD, 2018). Fakat Belçika, Estonya, Norveç, İspanya ve Türkiye'de yükseköğretime yapılan yatırımların özel net finansal getirisi kadınlar için erkeklere göre daha fazladır.

Şekil B.4.2 Yükseköğretim mezunu bir kadın veya erkek için eğitimin özel maliyetleri ve yararları (\$) (2015)

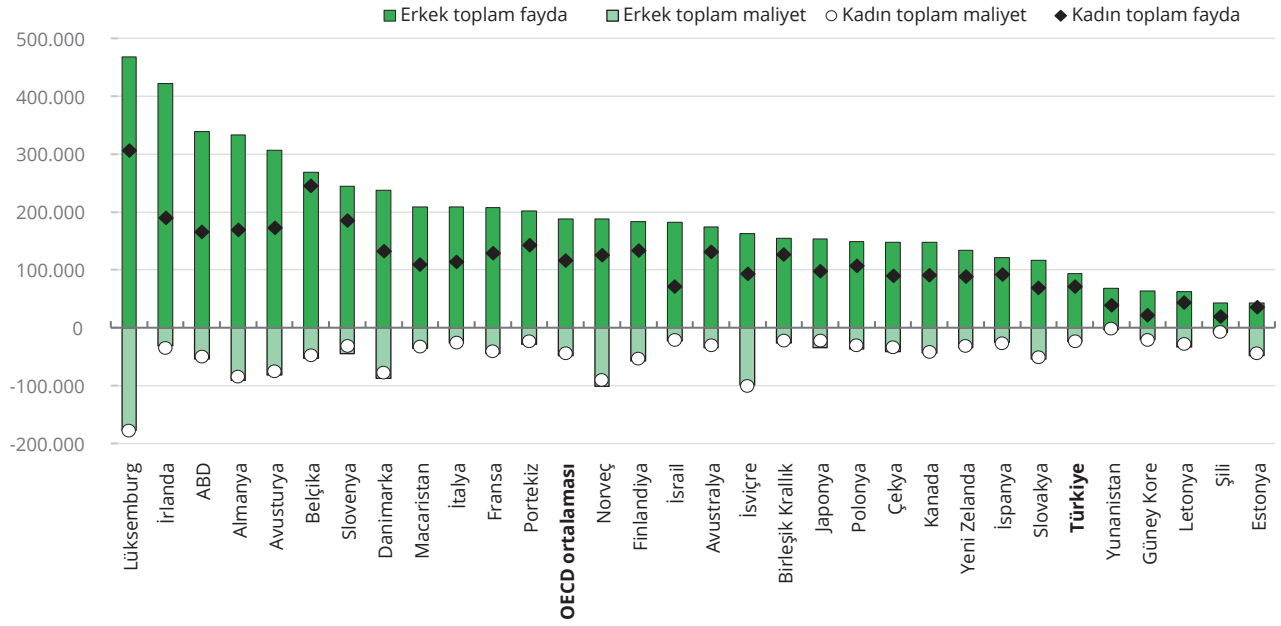
Kaynak: OECD (2018).

Not: Satın alma gücü paritesi dikkate alınarak hesaplama yapılmıştır.

Şekil B.4.2'de 2015 yılı verilerine göre yükseköğretim mezunu bir kadın veya erkek için eğitimin özel maliyetleri ve yararları gösterilmiştir. Yükseköğretime katılmanın özel maliyeti ve faydası ülkelerin yükseköğretim sistemine ayırdığı kaynak, yükseköğretim sisteminin ücretli ya da bedava olması, emek-piyasaların durumu gibi birçok değişken tarafından etkilenmektedir. Yükseköğretimin maliyetinin OECD ortalaması erkekler için 53 bin dolar, kadınlar için 42 bin dolardır. Bu maliyet; Japonya, İsviçre ve Lüksemburg'ta hem erkek hem de kadınlar için 80 bin dolar civarındadır. Türkiye'de ise kadınlar için 8 bin dolar, erkekler için 12 bin dolardır. Türkiye her iki

cinsiyet içinde yükseköğretime yönelik özel maliyeti en düşük olan ülkedir. OECD ortalamalarına bakıldığında, yükseköğretim mezunu bir erkeğin yükseköğretimden elde ettiği toplam fayda 319 bin dolar, yükseköğretim mezunu kadının elde ettiği toplam fayda ise 234 bin dolardır. 40 yıllık çalışma hayatı süresince yükseköğretim mezunu bir erkek yükseköğretim mezunu bir kadından yıllık olarak 2.100 dolardan fazla kazanacaktır. Bu farkın nedeni aynı eğitim ve işi yapan erkek ve kadına ödenen farklı ücret ile kadınların işgücü piyasalarına katılım oranlarının düşüklüğü ve işsizlik oranlarının yüksekliği ile ilişkilidir (OECD, 2018).

Şekil B.4.3 Yükseköğretim mezunu bir kadın veya erkek için eğitimin kamusal maliyetleri ve yararları (\$) (2015)

Kaynak: OECD (2018).

Not: Satın alma gücü paritesi dikkate alınarak hesaplama yapılmıştır.

En önemli eğitim yatırımlarının odağında olan hükümet yatırımlarının etkisinin ne olduğu özellikle bütçe kısıtlamalarının tartışıldığı süreçte önemli bir husustur. Yükseköğretime katılımın artması, harcamaların yükselmesi anlamına, eğitime yapılan yatırımlar ise uzun vadede kamunun gelirlerinin artması anlamına gelmektedir. Çünkü yükseköğretim mezunu yetişkinler çok daha fazla yüksek gelir vergisi ödemekte, daha yüksek sosyal katkı yapmakta ve çok daha az sosyal transfere ihtiyaç duymaktadır (OECD, 2018). 2015 yılına ait yükseköğretim mezunu bir kadın veya erkek için eğitimin kamusal maliyetleri ve yararları, Şekil B.4.3'te gösterilmiştir. Hükümetler için, bu göstergede öğrenci kredileri dikkate alınmamasına rağmen, doğrudan maliyetler toplam kamu maliyetlerinin en büyük parçasıdır. Özellikle öğrencilerin düşük öğrenim ücreti ödediği veya hiç ödemediği Danimarka, Finlandiya ve Norveç gibi ülkelerde yükseköğretim için oldukça cömert kamu destekleri sağlanmaktadır. Doğrudan maliyeti yüksek olan ülkeler, aynı zamanda en büyük toplam kamu maliyetine sahip ülkelerdir. Örneğin, Lüksemburg ve Norveç'teki erkekler için toplam kamu maliyeti ortalama 100 bin dolara ulaşmaktadır. Buna karşılık, Şili ve Yunanistan,

tüm OECD ülkelerinin en düşük toplam kamu maliyeti (erkekler ve kadınlar için 10 bin dolardan az) sahiptir. OECD ülkelerinde, yükseköğretime ulaşmak için toplam kamu maliyeti bir erkek için ortalama 49 bin dolar ve bir kadın için ortalama 45 bin dolardır. Diğer taraftan, hükümetlerin toplam yükseköğretim maliyetine karşın yükseköğretimin toplam kamu yararı yüksek öğrenim görmüş bir erkek için 188 bin dolar ve bir kadın için 117 bin dolardır. Yükseköğretimin kamusal faydası, Türkiye'de erkekler için 94 bin dolar, kadınlar için 71 bin dolardır. ABD, İrlanda ve Lüksemburg yükseköğretime katılımdan en fazla kamusal kazanç elde eden ülkelerdir. Genel olarak bakıldığında, kadınlar erkeklerin ancak %60'ı kadar kamu faydası sağlamaktadır. Toplam kamu yararının erkek ve kadınlara göre farklılaşmasının nedeni kadınların emek piyasasında istihdamı ve ücretlerinin düşüklüğü, işsizlik oranlarının yüksekliği gibi nedenlerdir. Ülkelere göre kamusal ya da özel kazançların farklılaşmasının nedeni vergi, sosyal katkı vb. gibi hususlara ayrılan paylardır. Örneğin; Şili en yüksek bireysel kazanç sağlayan ülke iken kamusal kazancın en düşük olduğu ülkelerden biridir çünkü gelirden çok düşük vergi alınmaktadır (OECD, 2018).

- **Türkiye’de yükseköğretim mezun oranlarını artırmaya yönelik politikalar geliştirilmelidir.** Türkiye’nin yükseköğretim mezun oranları, 25-34 yaş grubunda hızlı bir artış göstermesine rağmen, halen OECD ülkeleri ortalamasından çok daha düşüktür. Buna ilaveten, en büyük on ekonomiye sahip ülkelerle kıyaslandığında Türkiye’deki yüksek lisans ve doktora mezun sayılarının oldukça düşüktür. Daha rekabetçi bir ekonomiye sisteme sahip olmak, katma değeri yüksek ürünler üretmek için özellikle yüksek lisans ve doktora mezunlarına daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Bundan dolayı, lisansüstü öğrencileri desteklemeye yönelik daha etkin politikalar geliştirilmelidir.
- **Yükseköğretim mezunlarının işsizlik oranlarını azaltmaya, istihdam imkânlarını artırmaya yönelik politikalar geliştirilmelidir.** OECD ülkeleri ile kıyaslandığında Türkiye’deki istihdam oranı düşük, işsizlik oranı ise yüksektir. Hatta 25-34 yaş grubunda işsizlik oranı Türkiye’de çok daha yüksektir. Özellikle genç işsizliği azaltmaya ve istihdamını artırmaya yönelik etkin politikalar geliştirilmelidir. Ayrıca ne işte ne okulda olmayan genç oranında OECD ülkeleri arasında öne çıkan Türkiye’nin bu gençleri yükseköğretime katma konusunda daha etkin politikalar geliştirmesi gerekmektedir.
- **Yükseköğretime yönelik yatırımlar sürdürülmelidir.** Yükseköğretimin bireysel ve kamusal faydasının maliyetlerden çok daha fazla olduğu dikkate alındığında, Türkiye yükseköğretim sisteminin büyümeye devam etmesi gerekmektedir.

Gür, B. S., Çelik, Z., & Yurdakul, S. (2018). *Yükseköğretime bakış 2018: İzleme ve değerlendirme raporu*. Ankara: Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi.

OECD. (2018). *Education at a glance 2018: OECD indicators*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.

BÖLÜM

ÖĞRETİM ELEMANLARI

GÖSTERGE C1

Öğretim elemanı sayısı kaçtır?

GÖSTERGE C2

Türkiye’de uluslararası öğretim elemanı sayısı kaçtır?

GÖSTERGE C3

MEB aracılığıyla yurtdışında burslu lisansüstü eğitimi alıp göreve başlayan kaç kişi vardır?

BÖLÜM C

Sonuç ve öneriler

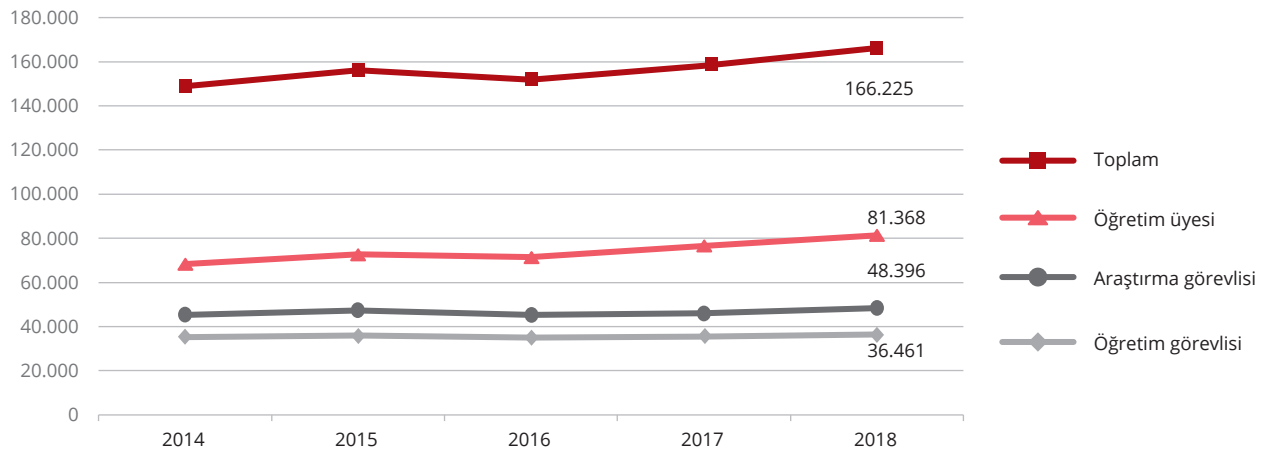
Bu bölümde, Türkiye'de yükseköğretim kurumlarında görev yapan öğretim elemanları ile uluslararası öğretim elemanı sayıları, akademik unvana ve yükseköğretim kurum türüne göre incelenecektir. Daha sonra, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından yurtdışına öğrenim görmek üzere gönderilen burslu yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin sayıları incelenecektir.

Bu göstergede, Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarında çalışan öğretim elemanlarına ilişkin veriler, yükseköğretim kurum türüne ve akademik unvanlara göre incelenmiştir. Ayrıca, ulusal veriler, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) verileri ile karşılaştırmalı olarak sunulmuştur.

Şekil C.1.1'de 2014-2018 yılları arasında öğretim elemanı sayısında yaşanan değişim verilmiştir. Buna göre, 2014-

2018 yılları arasında toplam öğretim elemanı sayısı 148 binden 166 bine; öğretim üyesi sayısı 68 binden 81 bine; öğretim görevlisi sayısı 35 binden 36 bine; araştırma görevlisi sayısı ise 45 binden 48 bine yükselmiştir. Toplam öğretim elemanı sayısındaki artış, temelde öğretim üyesindeki artıştan kaynaklanmaktadır. Bir başka ifadeyle, öğretim görevlisi ve araştırma görevlisi sayısı neredeyse sabittir.

Şekil C.1.1 Öğretim elemanı sayısında yaşanan değişim (2014-2018)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi ve ÖSYM verileri kullanılarak hazırlanan ve Yükseköğretime Bakış 2018'de yer alan şekil tarafımızca güncellenmiştir.

Şekil C.1.2'de 2016 yılında en büyük on ekonomiye sahip ülkelerde öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayıları gösterilmiştir. Türkiye'nin 2016 verisi; 2015-2016 öğretim yılındaki açıköğretim dâhil toplam öğrenci sayısının (6 milyon 690 bin) toplam öğretim elemanına (156 bin) bölümünü içermektedir. En büyük on ekonomiye sahip ülkeler içerisinde öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayısı en az olan ülke Japonya (7)'dir. Daha sonra sırasıyla Almanya (8), Kanada (9), ABD (12), Birleşik Krallık (16), Brezilya (19), İtalya (20), Fransa (21) ve Hindistan (24) gelmektedir. Öteden beri, Türkiye yükseköğretim sisteminin en kronik sorunu olan öğretim elemanı sayısının azlığı, öğretim elemanlarının ders ve öğrenci ile ilgili diğer yüklerinin artmasına ve bilimsel araştırma performanslarının düşmesine neden olmaktadır (Çetinsaya, 2014; YÖK, 2007). Türkiye yükseköğretim sisteminin öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayısı bakımından en büyük on ekonomiye sahip ülkelerin ortalaması standartlarında bir eğitim verebilmesi için, 91 bin öğretim elemanına ihtiyacı vardır. Bir başka ifadeyle, Türkiye'de bir öğretim elemanına 15 öğrencinin düşebilmesi için, açıköğretim hariç Türkiye'deki mevcut öğrenci sayısı baz alındığında, toplam 166 bin öğretim elemanı sayısının 257 bine çıkarılması gerekli-

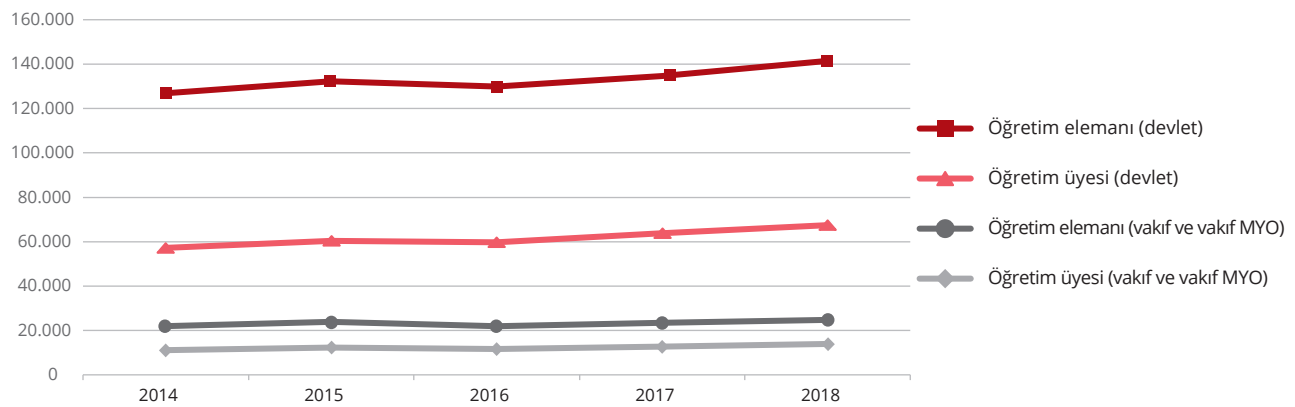
Şekil C.1.2 En büyük on ekonomiye sahip ülkelerde (Çin hariç) öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayıları (2016)

Kaynak: UNESCO veritabanı kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.
Not: Fransa'nın verisi 2013, ABD'nin verisi ise 2015 yıllarına ait olup veritabanında Çin'in verisi bulunmamaktadır.

dir. Şekil C.1.2'deki gibi, hesaplamalarda ülkelerin tüm öğrencileri üzerinden bir hesaplama yapıldığında, yani açıköğretim öğrencileri bu hesaplama dâhil edildiğinde ise Türkiye'de bir öğretim elemanına 20 öğrenci düşebilmesi durumunda 221 bin; 15 öğrenci düşebilmesi durumunda da 349 bin öğretim elemanı ihtiyacı söz konusudur.

Şekil C.1.3 Yükseköğretim kurum türüne göre öğretim üyesi ve elemanı sayılarında yaşanan değişim (2014-2018)

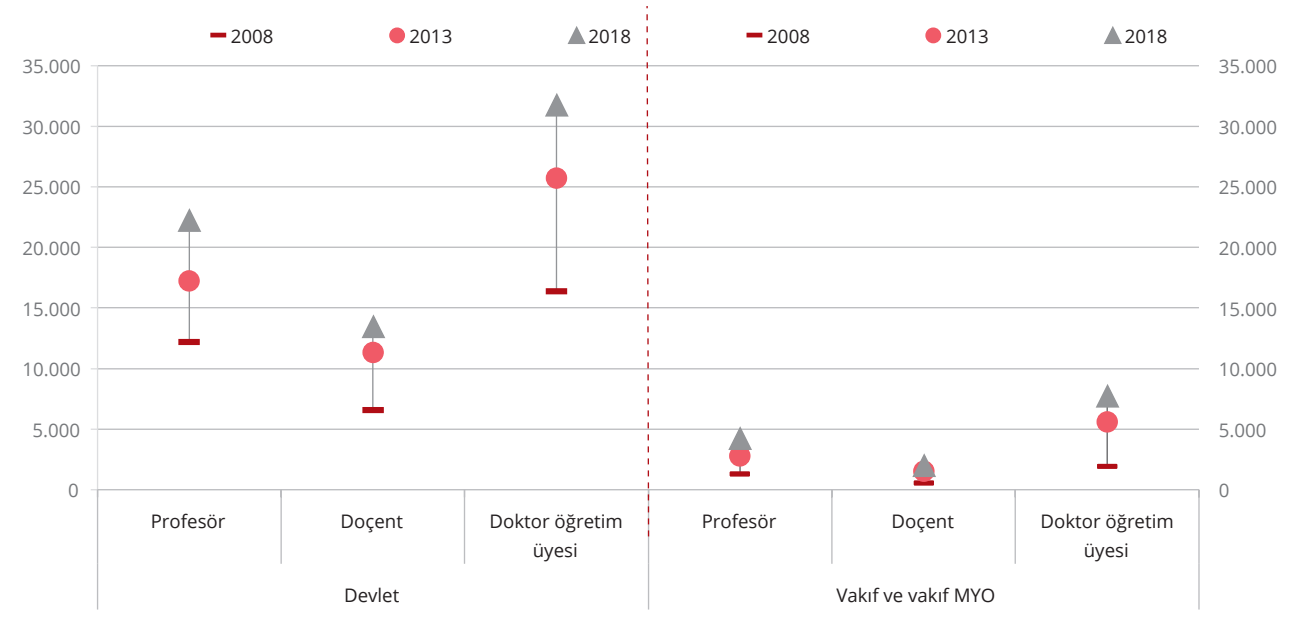

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak hazırlanan ve Yükseköğretime Bakış 2018'de yer alan şekil tarafımızca güncellenmiştir.

Şekil C.1.3'te 2014-2018 yılları arasında yükseköğretim kurum türüne göre öğretim üyesi ve öğretim elemanı sayılarında yaşanan değişim verilmiştir. Buna göre, devlet üniversitelerinde görev yapan öğretim üyesi sayısı 57 binden 67 bine; öğretim elemanı sayısı ise 126 binden 141 bine yükselmiştir. Vakıf yükseköğretim kurumlarında ise 2014-2018 yılları arasında görev yapan öğretim

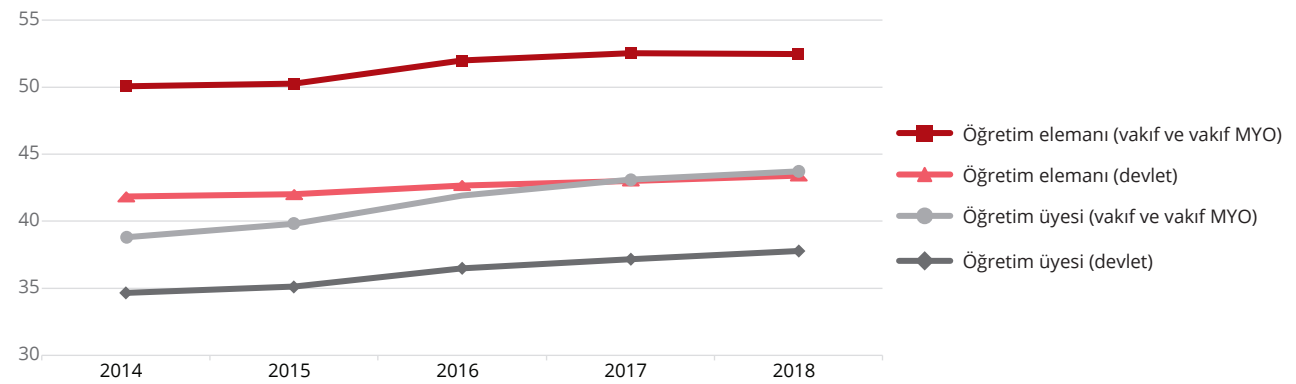
üyesi sayısı 11 binden 13 bine; öğretim elemanı sayısı ise 22 binden 24 bine yükselmiştir. Yükseköğretim sistemindeki öğretim elemanlarının %85'i devlet üniversitelerinde, %15'i ise vakıf yükseköğretim kurumlarında çalışmaktadır. Vakıf yükseköğretim kurumlarındaki öğrencilerin toplam öğrenci içerisindeki payı %13,5 iken öğretim üyesi payı ise %17'dir.

Şekil C.1.4 Yükseköğretim kurum türüne ve akademik unvana göre öğretim üyesi sayılarında yaşanan değişim (2008, 2013 ve 2018)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi ve ÖSYM verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil C.1.5 Yükseköğretim kurum türüne göre görev yapan öğretim üyesi ve öğretim elemanları içinde kadın öğretim üyesi ve öğretim elemanı oranında yaşanan değişim (%) (2014-2018)

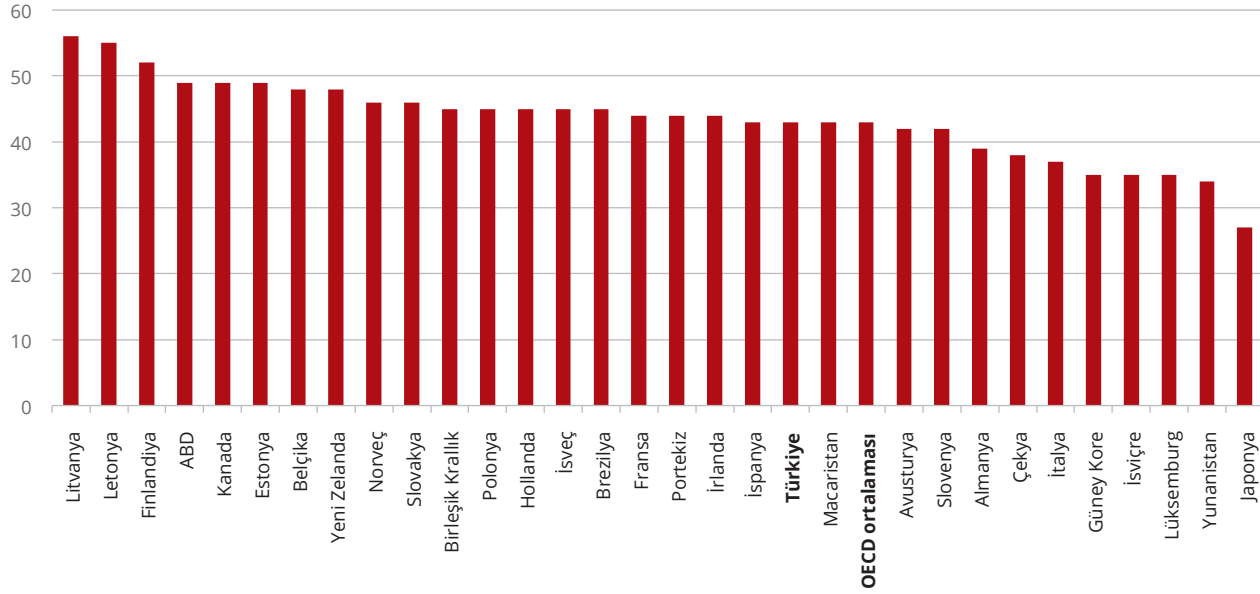

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi ve ÖSYM verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil C.1.5'te 2014-2018 yılları arası yükseköğretim kurum türüne göre görev yapan öğretim üyesi ve öğretim elemanları içinde kadın öğretim üyesi ve öğretim elemanı oranında yaşanan değişim verilmiştir. Buna göre, devlet yükseköğretim kurumlarında 2014 yılında %42 olan kadın öğretim elemanı oranı, 2018 yılında %43'e yükselmiştir. Devlet yükseköğretim kurumlarında kadın öğretim elemanı sayısının erkeklere göre çok daha az olduğu görülmektedir. Kadınların dezavantajlı durumu öğretim üyeleri açısından bakıldığında çok daha belir-

gindir. 2014 yılında devlet yükseköğretim kurumlarında kadın öğretim üyesi oranı %35 iken, 2018 yılında bu oran kadınlar lehine çok az bir gelişme ile %38 olarak gerçekleşmiştir. Vakıf yükseköğretim kurumlarında 2014-2018 yılları arası kadın öğretim elemanı oranı %50'den %52'ye; kadın öğretim üyesi oranı ise %39'dan %44'e yükselmiştir. Zaman içinde kadınlar lehine bir iyileşme görüle bile devlet yükseköğretim kurumlarında yaşanan iyileşme, vakıf yükseköğretim kurumlarının oldukça gerisindedir.

Şekil C.1.6 OECD ülkelerinde öğretim elemanı içinde kadın öğretim elemanı oranı (%) (2016)

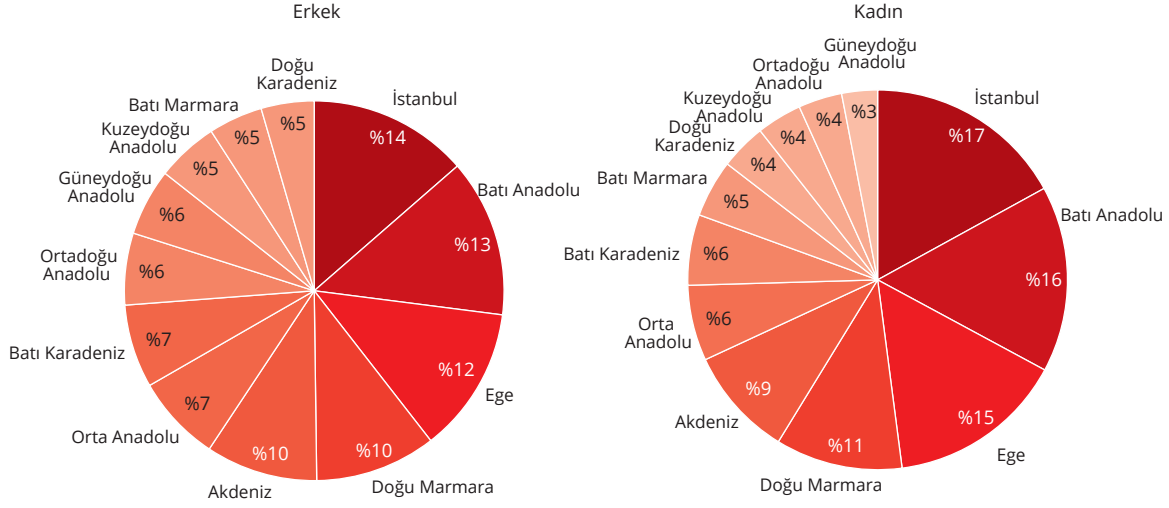

Kaynak: OECD veritabanı.

2016 yılında OECD ülkelerinde öğretim elemanı içinde kadın öğretim elemanı oranı Şekil C.1.6'da gösterilmiştir. OECD ülkeleri ortalamasına bakıldığında yükseköğretimde çalışan öğretim elemanlarının %43'ü kadındır. Türkiye'de de OECD ülkeleri ortalamasına benzer bir şekilde kadın öğretim elemanı oranı

%43'tür. Litvanya, Letonya ve Finlandiya'da kadın öğretim elemanı oranı erkeklerden daha yüksektir. Diğer taraftan Japonya'da ise öğretim elemanlarının sadece %27'si kadındır. Genel itibarıyla OECD ülkelerinde erkek öğretim elemanı sayıları kadınlardan daha fazladır.

Şekil C.1.7 Devlet yükseköğretim kurumlarında görev yapan öğretim üyelerinin bölgelere göre oransal dağılımı (%) (2018)

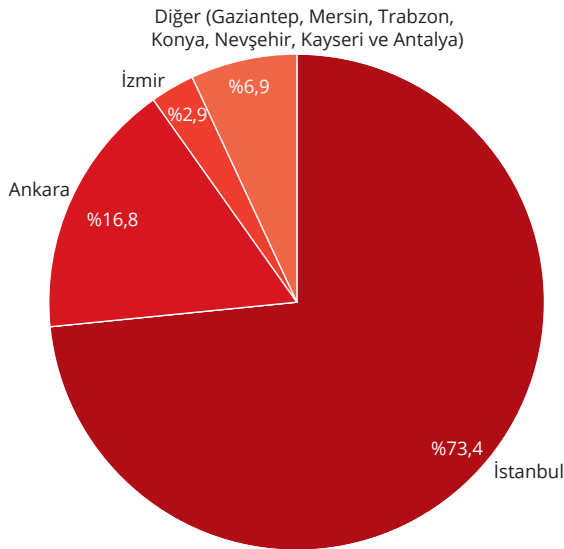

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil C.1.7'de 2018-2019 öğretim yılında devlet yükseköğretim kurumlarında görev yapan öğretim üyelerinin bölgelere göre oransal dağılımı verilmiştir. Buna göre, devlet yükseköğretim kurumlarında görev yapan kadın öğretim üyelerinin %17'si İstanbul, %16'sı Batı Anadolu, %15'i Ege, %11'i Doğu Marmara, %9'u Akdeniz, %6'sı Orta Anadolu ve Batı Karadeniz, %5'i Batı Marmara, %4'ü Doğu Karadeniz, Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'da görev yapmaktadır. Öte yandan,

yükseköğretim kurumlarında çalışan erkek öğretim üyelerinin %14'ü İstanbul, %13'ü Batı Anadolu, %12'si Ege, %10'u Doğu Marmara ve Akdeniz, %7'si Orta Anadolu ve Batı Karadeniz, %6'sı Orta Anadolu ve Güneydoğu Anadolu, %5'i ise Kuzeydoğu Anadolu, Batı Marmara ve Doğu Karadeniz'de görev yapmaktadır. Genel olarak; kadın öğretim üyeleri, erkek öğretim üyeleri ile kıyaslandığında, batı bölgelerinde daha yüksek oranda çalışırken, doğu bölgelerinde daha az çalışmaktadır.

Şekil C.1.8 Vakıf yükseköğretim kurumlarında görev yapan öğretim elemanlarının bölgelere göre oransal dağılımı (%) (2018)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil C.1.8'de 2018-2019 yılında vakıf yükseköğretim kurumlarında görev yapan öğretim elemanlarının bölgelere göre oransal dağılımı verilmiştir. Buna göre, vakıf yükseköğretim kurumlarında öğretim elemanlarının %73,4'ü İstanbul, %16,8'i Ankara, %2,9'u İzmir, %6,9'u ise diğer illerde görev yapmaktadır. Vakıf yükseköğretim kurumlarının İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük illerde sayıca fazla olması öğretim elemanlarının bu üç büyük ilde toplanmasına neden olmuştur. Buna ilaveten vakıf yükseköğretim kurumlarındaki öğretim üyelerinin illere göre dağılımı, bu kurumlardaki öğrenci sayılarının illere göre dağılımına benzer bir dağılım göstermektedir (bk. Şekil A.3.5).

Tablo C.1.9 En çok öğretim üyesinin görev yaptığı devlet ve vakıf yükseköğretim kurumlarında cinsiyete göre öğretim üyesi sayıları (2018)

Devlet Üniversitesi	Erkek	Kadın	Toplam	Vakıf Üniversitesi	Erkek	Kadın	Toplam
İstanbul	960	919	1.879	Başkent	416	435	851
Sağlık Bilimleri	1.197	619	1.816	İstanbul Medipol	346	283	629
Hacettepe	787	1.019	1.806	Yeditepe	252	275	527
Ankara	974	810	1.784	İstanbul Aydın	286	207	493
Marmara	893	791	1.684	Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar	273	201	474
Ege	833	843	1.676	İstanbul Okan	244	223	467
Dokuz Eylül	868	776	1.644	Bahçeşehir	241	222	463
Atatürk	1.051	472	1.523	Beykent	218	199	417
Gazi	823	614	1.437	İstinye	267	144	411
Akdeniz	763	521	1.284	Koç	237	153	390
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa	670	496	1.166	Maltepe	202	179	381
Bursa Uludağ	650	465	1.115	İ.D. Bilkent	249	104	353
İTÜ	673	437	1.110	İstanbul Gelişim	209	126	335
Selçuk	751	335	1.086	İstanbul Bilgi	140	163	303
Erciyes	734	337	1.071	Nişantaşı	190	113	303
Ondokuz Mayıs	693	349	1.042				
Çukurova	609	416	1.025				

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Not: Tabloda devlet yükseköğretim kurumlarında bin ve üzeri, vakıf yükseköğretim kurumlarında ise 300 ve üzeri öğretim üyesi olanlar yer almaktadır.

Tablo C.1.9'da 2018 yılında en çok öğretim üyesinin görev yaptığı devlet ve vakıf yükseköğretim kurumlarında cinsiyete göre öğretim üyesi sayıları verilmiştir. Buna göre, devlet üniversiteleri arasında sırasıyla en çok İstanbul (1.879), Sağlık Bilimleri (1.816), Hacettepe (1.806), Ankara (1.784) ve Marmara (1.684) üniversitelerinde öğretim üyesi çalışmaktadır. Hacettepe ve Ege üniversitelerinde kadın öğretim üyesi sayısı erkeklerden fazla iken diğer üniversitelerde erkek öğretim üyesi sayısı daha yüksektir. Vakıf üniversitelerine bakıldığında en çok öğretim üyesi Başkent (851), İstanbul Medipol (629), Yeditepe (527), İstanbul Aydın (493) ve Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar (474) üniversitelerinde çalışmaktadır. Başkent, Yeditepe ve İstanbul Bilgi üniversitelerinde kadın öğretim üyesi sayısı erkeklerden daha yüksek iken diğer vakıf

üniversitelerinde ise erkek öğretim üyesi sayıları fazladır. Vakıf ve devlet üniversitelerindeki öğretim üyesi sayıları kıyaslandığında, vakıf üniversitelerinin öğretim üyesi sayısının devlet üniversitelerindeki öğretim üyesi sayısından çok daha az olduğu görülmektedir.

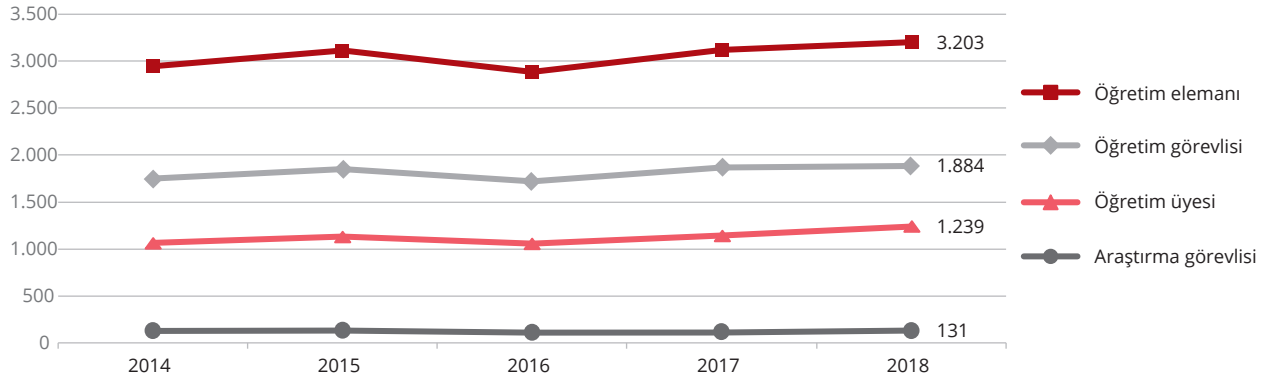
Bu gösterge genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye yükseköğretim sisteminin halen yeterli düzeyde öğretim elemanı ve öğretim üyesine sahip olmadığı görülmektedir. Ayrıca, OECD ülkelerinin çoğunda olduğu gibi, Türkiye'de de öğretim üyesi sayılarında erkeklerin oransal olarak daha fazla olduğu görülmektedir. Türkiye'nin en büyük on ekonomiye sahip ülkelerin standartlarında bir eğitim verilebilmesi için acilen öğretim elemanı sayısını ve özellikle de doktoralı öğretim üyesi sayısını hızlı bir şekilde artırmalıdır.

Bu göstergede yükseköğretim kurum türüne, unvana ve ülkelerine göre uluslararası öğretim elemanlarının dağılımı incelenmiştir.

Şekil C.2.1'de 2014-2018 yılları arasında unvanlara göre uluslararası öğretim elemanı sayısında yaşanan değişim verilmiştir. Buna göre, 2014 yılında 2.944 olan uluslararası öğretim elemanı sayısı 2018 yılında 3.203'e

yükselmiştir. 2014 yılında 1.751 öğretim görevlisi, 1064 öğretim üyesi, 129 araştırma görevlisi bulunmaktayken 2018 yılına gelindiğinde 1.884 öğretim görevlisi, 1.239 öğretim üyesi, 131 araştırma görevlisi yükseköğretim kurumlarında görev yapmaktadır. Son beş yılda uluslararası öğretim elemanı sayısında çok az artış yaşanmıştır.

Şekil C.2.1 Unvanlarına göre uluslararası öğretim elemanı sayısında yaşanan değişim (2014-2018)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak hazırlanan ve Yükseköğretime Bakış 2018'de yer alan şekil tarafımızca güncellenmiştir.
Not: 2018-2018 öğretim yılı verisi Mayıs 2019 tarihinde Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sisteminden elde edilmiştir.

Tablo C.2.2 Türkiye'de 15 ve üzerinde uluslararası öğretim üyesi çalıştıran üniversiteler (Mayıs 2019)

Üniversite adı	Kurum türü	Uluslararası öğretim üyesi
İ.D. Bilkent	Vakıf	79
ODTÜ	Devlet	61
Boğaziçi	Devlet	40
İstanbul Sabahattin Zaim	Vakıf	31
Koç	Vakıf	31
Mardin Artuklu	Devlet	30
Karabük	Devlet	30
İstanbul Aydın	Vakıf	28
Gaziantep	Devlet	25
Erciyes	Devlet	24
Atatürk	Devlet	24
Sabancı	Vakıf	23
İTÜ	Devlet	21
Kastamonu	Devlet	19
İstanbul	Devlet	18
Ankara Yıldırım Beyazıt	Devlet	16
Yeditepe	Vakıf	15
Türk-Alman	Devlet	15
Kastamonu	Devlet	15
İstanbul Medipol	Vakıf	15

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Tablo C.2.2'de 2018-2019 öğretim yılında Türkiye'de 15 ve üzerinde uluslararası öğretim üyesi çalıştıran üniversiteler verilmiştir. En fazla uluslararası öğretim üyesine sahip üniversiteler İ.D. Bilkent (79), ODTÜ (61), Boğaziçi (40), İstanbul Sabahattin Zaim (31), KOÇ (31), Mardin Artuklu (30) ve Karabük (30)'tür. Öğretim üyesi sayısının en fazla olduğu İstanbul, Sağlık Bilimleri, Ankara, Hacettepe gibi üniversitelerde uluslararası öğretim elemanı sayısı oldukça azdır. Buna ilaveten, vakıf üniversitelerindeki öğretim üyesi sayıları devlet üniversitelerindeki öğretim üyesi sayılarından çok daha az olmasına rağmen (bk. Şekil C.1.9) vakıf üniversitelerindeki uluslararası öğretim üyesi sayıları devlet üniversitelerindeki uluslararası öğretim üyesi sayılarına yakındır.

Tablo C.2.3 Türkiye'de görev yapan uluslararası öğretim elemanlarının ülkelerine göre dağılımı (2018)

	Öğretim üyesi	Öğretim görevlisi	Araştırma görevlisi	Toplam
ABD	84	269	3	356
Suriye	131	194	1	326
İran	153	155	15	323
Azerbaycan	152	81	52	285
Birleşik Krallık	42	145	0	187
Almanya	62	106	8	176
Mısır	37	68	0	105
Kıbrıs	47	37	20	104
Rusya	33	56	1	90
İrak	39	40	2	81
Diğer	459	733	29	1.221
Toplam	1.239	1.884	131	3.254

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Tablo C.2.3'te 2018-2019 öğretim yılında Türkiye'de görev yapan uluslararası öğretim elemanlarının ülkelere göre dağılımı verilmiştir. Buna göre, Türkiye'de yükseköğretim kurumlarında çalışan uluslararası öğretim elemanları arasında en fazla sırasıyla ABD'li (356), Suriyeli (326) ve İranlı (323) bulunmaktadır. 2017 yılı verilerine göre ABD (374), Suriye (348) ve Birleşik Krallık (200) menşeli öğretim elemanları sayısında 2018 yılında düşüş görülmüştür. İran (323), Azerbaycan (285) ve Almanya (176) menşeli öğretim elemanı sayılarında ise bir önceki yıla göre artış yaşanmıştır (bk. Gür, Çelik & Yurdakul, 2018).

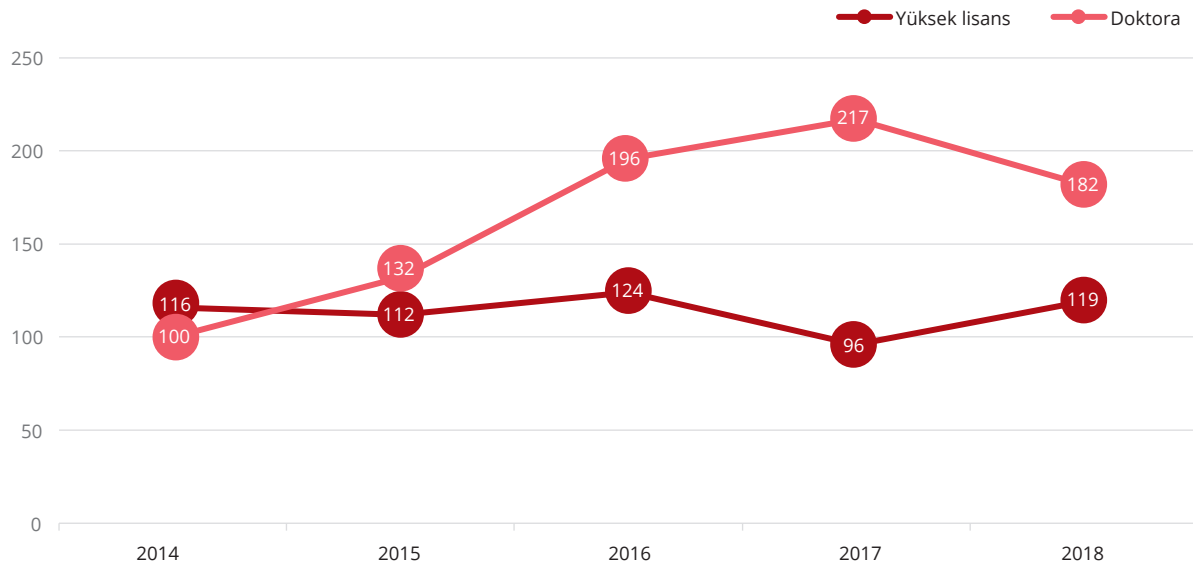
MEB ARACILIĞIYLA YURTDIŞINDA BURLU LİSANSÜSTÜ EĞİTİMİ ALIP GÖREVE BAŞLAYAN KAÇ KİŞİ VARDIR?

Osmanlı'nın son döneminden itibaren yurtdışına lisansüstü öğrenci gönderilmesi bir devlet politikası olarak izlenmiştir (Erdoğan, 2016). Özellikle 2006 yılından itibaren çok sayıda yeni üniversitenin kurulması ve öğretim üyesi ihtiyacının artması ile, yurtdışı ve yurtiçinde öğretim üyesi yetiştirme programları ayrı bir önem kazanmıştır. Türkiye yükseköğretim sisteminin büyümesinden kaynaklı ve Araştırma ve Geliştirme (AR-GE) faaliyetlerinin daha nitelikli yapılabilmesi için doktoralı öğretim üyesi ihtiyacı vardır (Çetinsaya, 2014; Erdoğan, 2019; Gür, Çelik, Kurt, & Yurdakul, 2017; Gür, Çelik, & Yurdakul, 2018; Mahmut Özer, 2011; YÖK, 2007). Bu ihtiyacı karşılamak için MEB ve YÖK çeşitli burslar vermekte ve programlar uygulamaktadır. Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı, 100\2000 YÖK Doktora Bursları, MEB tarafından yurtdışına öğrenci gönderilmesi bunlardan bazılarıdır. Burada, -YÖK'ten bu kapsamda talep edilen veriler elde edilemediği için- sadece MEB tarafından yurtdışına gönderilen öğrencilere ilişkin veriler analiz edilmiştir.

Bu göstergede, 1416 sayılı Ecnebi Memleketlere Gönderilecek Talebe Hakkında Kanun uyarınca MEB aracılığıyla, Yurtdışına Lisansüstü Öğrenim Görmek Üzere Gönderilecek Adayları Seçme Yerleştirme (YLSY) kapsamında yurtdışında lisansüstü düzeyinde öğrenim gören bursiyer sayıları ile öğrenimini tamamlayıp süresi içerisinde görev talep eden ve mecburi hizmetine başlayanların sayıları incelenmiştir.

Şekil C.3.1'de 2014 ile 2018 yılları arasında YLSY kapsamında öğrenimini tamamlayıp görev talep eden ve mecburi hizmetine başlayanların öğrenim düzeyine göre sayıları sunulmuştur. 2014 ve 2018 yılları arasında doktorasını tamamlayıp mecburi hizmetine başlayanların sayısı son yıl hariç sürekli artış göstermiştir. 2014 yılında 116 yüksek lisans, 100 doktoralı bursiyer öğrenimlerini tamamlayıp Türkiye'ye dönmüş ve göreve başlamıştır. 2018 yılına gelindiğinde 119 yüksek lisans, 182 doktoralı bursiyer yurtdışında eğitimini tamamlayıp Türkiye'de göreve başlamıştır.

Şekil C.3.1 YLSY kapsamında öğrenimini tamamlayıp görev talep eden ve mecburi hizmetine başlayanların öğrenim düzeyine göre sayıları (2014-2018)

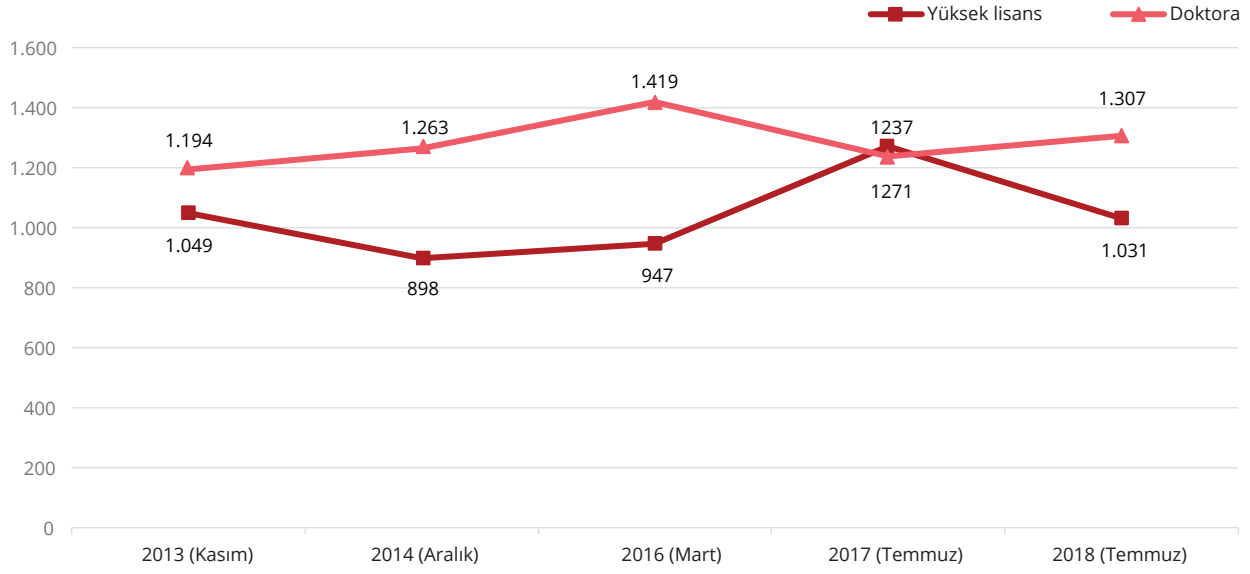

Kaynak: MEB verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil C.3.2'de 2013 ile 2018 yılları arasında YLSY kapsamında yurtdışında öğrenim gören bursiyer sayıları gösterilmiştir. Buna göre Kasım 2013 tarihinde YLSY kapsamında yurtdışında 1.049 yüksek lisans ve 1.194 doktora

düzeyinde bursiyer bulunurken Temmuz 2018 tarihinde ise 1.031 yüksek lisans ve 1.307 doktora düzeyinde bursiyer öğrenim görmektedir.

Şekil C.3.2 Öğrenim düzeyine göre YLSY kapsamında yurtdışında öğrenim gören bursiyer sayıları (2013-2018)

Kaynak: MEB verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Genel olarak değerlendirmek gerekirse, Türkiye yükseköğretimin öğretim üyesi ihtiyacının çok cüzi bir kısmı MEB'in mevcut YLYS programı kapsamında karşı-

lanabilmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin öğretim üyesi ihtiyacını karşılamaya yönelik kapsamlı adımlar atılmasına acil ihtiyaç devam etmektedir.

- **Türkiye yükseköğretim sisteminin belki de en önemli ihtiyacı olan doktoralı öğretim üyesi açığını kapatmak için daha etkin programlar geliştirilmelidir.** OECD ülkeleri arasında benzer ya da daha düşük öğrenci sayısına sahip ülkelerle kıyaslandığında Türkiye'deki öğretim elemanı eksikliği önemli bir sorun olarak öne çıkmaktadır. Doktoralı öğretim üyesi sayısını artırmaya yönelik ulusal ve uluslararası programlar, mevcut ihtiyacı karşılamaktan uzaktır. YLSY programı daha verimli ve cazip hale getirilmelidir. Mevcut öğretim üyesi ihtiyacının karşılanması için, 100\2000 YÖK Doktora Burslarına ek olarak kapsamlı ulusal programlar başlatılmalıdır.
- **Daha kaliteli ve rekabetçi bir yükseköğretim sistemi kurabilmek için hem Türkiye'nin öğretim üyesi sayısı hem de Türkiye'deki uluslararası öğretim elemanı sayısı artırılmalıdır.** Türkiye yükseköğretim sisteminin en büyük on ekonomiye sahip ülkelerin ortalaması standartlarında bir eğitim verebilmesi için, mevcuda ek olarak, 91 bin öğretim elemanı ihtiyacı vardır. Açıköğretim öğrencileri bu hesaplama dâhil edildiğinde ise Türkiye'de ek 349 bin öğretim elemanı ihtiyacı söz konusudur. Türkiye'nin kronik öğretim elemanı açığını 2023 yılına kadar kapatması için acil bir seferberlik başlatması gereklidir. Bu çerçevede, ilk yapılması gereken, sisteme daha çok araştırma görevlisi ve öğretim görevlisi dâhil edilmesidir. Zira öğretim üyeliğinin asıl kaynağını lisansüstü eğitim yapan araştırma ve öğretim görevlileri oluşturmaktadır. Bu kapsamda, her yıl 20-25 bin araştırma/öğretim görevlisinin sisteme dâhil edilmesi ve 2023 yılına kadar 91 bin öğretim elemanı açığının kapatılması için özel bir program başlatılmalıdır. Ayrıca, kamuoyunda atanamayan öğretmenler olarak bilinen öğretmen adaylarının lisansüstü eğitimlerle uygun alanlara kanalize edilerek, araştırma ve öğretim görevlisi olarak görev almalarına yönelik destekler sağlanmalıdır. Böylece, hem atama bekleyen adayların bir kısmı istihdam edilmiş, hem de Türkiye'nin kronik öğretim elemanı açığının kapatılması adına önemli bir atılım gerçekleştirilmiş olacaktır.

- Çetinsaya, G. (2014). *Büyüme, kalite, uluslararasılaşma: Türkiye yükseköğretimi için bir yol haritası*. Eskişehir: Yükseköğretim Kurulu.
- Erdoğan, A. (2016). *Osmanlı'da yurt dışı eğitim ve modernleşme*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Erdoğan, N. (2019). *Geleceğin Türkiye'sinde yükseköğretim*. İstanbul: İLKE İlim Kültür Eğitim Derneği.
- Gür, B. S., Çelik, Z., Kurt, T., & Yurdakul, S. (2017). *Yükseköğretime bakış 2017: İzleme ve değerlendirme raporu*. Ankara: Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Gür, B. S., Çelik, Z., & Yurdakul, S. (2018). *Yükseköğretime bakış 2018: İzleme ve değerlendirme raporu*. Ankara: Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Özer, M. (2011). Türkiye'de yükseköğretimde büyüme ve öğretim üyesi arzı. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1(1), 23-26.
- YÖK. (2007). *Türkiye'nin yükseköğretim stratejisi*. Ankara: Yükseköğretim Kurulu.

BÖLÜM **D**

EĞİTİM ORTAMLARI

- GÖSTERGE **D1** Türkiye'deki yükseköğretim kurumu sayısı kaçtır?
- GÖSTERGE **D2** Kurum başına düşen öğrenci ve öğretim üyesi sayısı kaçtır?
- GÖSTERGE **D3** Öğretim elemanı ve üyesi başına düşen öğrenci sayısı kaçtır?
- GÖSTERGE **D4** Üniversitelerde öğrenci başına düşen alan büyüklüğü ne kadardır?
- BÖLÜM **D** Sonuç ve öneriler

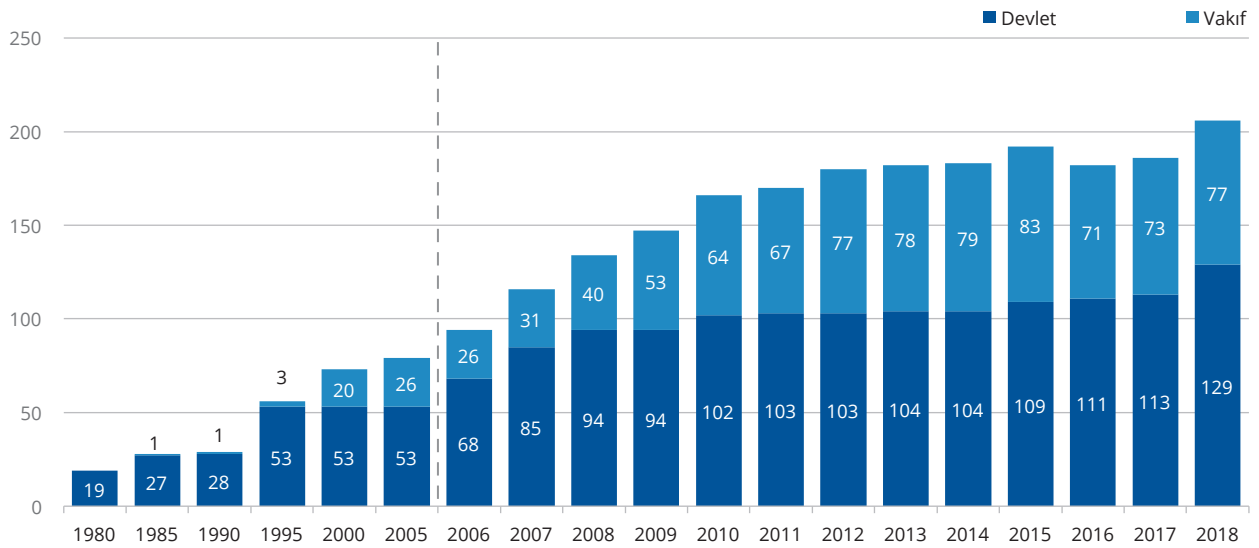
Eğitim ortamlarına ilişkin verilerin incelenmesi, mevcut kaynakların nasıl kullanıldığı ve ne derece eşit dağıtıldığını göstermesi açısından oldukça önemlidir. Buna ilaveten bu veriler, üniversitelerin altyapı ihtiyaçlarını ne oranda tamamladıklarını ve insan kaynağı ihtiyacının ne durumda olduğunu da göstermektedir. Üniversitelerin altyapı ve insan kaynağı durumunu tespit etmeyi amaçlayan bu bölümde, Türkiye’deki yükseköğretim kurumlarının ve birimlerinin sayıları; üniversite başına düşen öğrenci ve öğretim üyesi sayıları; öğretim elemanı/üyesi başına düşen öğrenci sayıları ve üniversite alanlarına ilişkin verileri içeren bazı göstergeler incelenmiştir. Bu bölümde sunulan verilerde açıköğretim öğrenci sayıları yapılan hesaplamalar dâhil edilmemiştir.

Bu gösterge altında yıllara ve illere göre yükseköğretim kurum sayıları, devlet üniversitelerinin kurulma dalgalarına göre sayıları ve bu kurumlardaki mevcut birim sayıları incelenmiştir.

1980-2018 yılları arasında yükseköğretim kurum sayılarında yaşanan değişim, Şekil D.1.1'de gösterilmiştir. 1980'de 19 olan devlet yükseköğretim kurum sayısı 1985'te 27'ye, 1995'te 53'e yükselerek 2005 yılına kadar 53'te sabit kalmıştır. 2006 yılı ve sonrasında kurulan devlet yükseköğretim kurum sayısı yıllar itibarıyla artmış ve 2017 yılında 113'e ulaşmıştır. İlk vakıf yükseköğretim kurumu, 1985 yılında kurulan İ.D. Bilkent Üniversitesi'dir. Vakıf yükseköğretim kurumlarının sayısı, 1995 yılından itibaren artmaya başlamıştır. 18 Mayıs 2018 tarih ve 30425 sayılı Resmî Gazete 'de yayımlanarak yürürlüğe

giren Yükseköğretim Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair 7141 Numaralı Kanun ile 16 devlet ve 4 vakıf üniversitesi kurulmuştur. Bu 16 devlet üniversitesinden Gaziantep Bilim ile Sivas Bilim ve Teknoloji üniversiteleri yeni kurulmuştur. Geriye kalan 14 üniversite ise öğrenci sayısı bakımından diğer üniversitelere göre nispeten daha fazla olan Afyon Kocatepe, Erciyes, Gazi, Kahramanmaraş Sütçü İmam, Kütahya Dumlupınar, Sakarya, Selçuk, Süleyman Demirel Anadolu, İnönü, İstanbul, Karadeniz Teknik, Samsun Ondokuz Mayıs ve Mersin üniversitelerinin bölünmesi sonucunda kurulmuştur. Yeni kurulan üniversiteler ile birlikte 2019 yılında 129 devlet üniversitesi, 77 vakıf yükseköğretim kurumu olmak üzere Türkiye'de toplamda 206 yükseköğretim kurumu bulunmaktadır.

Şekil D.1.1 Yıllara göre yükseköğretim kurum sayılarında yaşanan değişim (1980-2018)

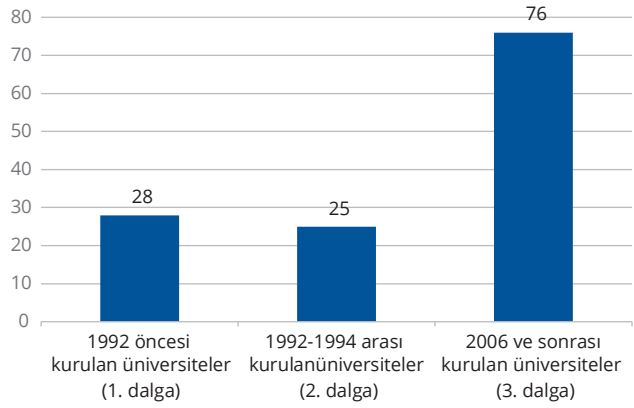

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil D.1.2'de Türkiye'de devlet üniversitelerinin kurulma dalgalarına göre sayıları yer almaktadır. 2018 yılına kadar devlet üniversiteleri yıllara göre üç farklı dalgada kurulmuşlardır (Gür, Çelik, & Yurdakul, 2018). İlk dalga da 1992'ye kadar kurulan 28 üniversite yer almaktadır. İkinci dalga da 1992-1994 arası kurulan 25 üniversite yer almaktadır. Üçüncü dalga ise, 2006'da başlayan ve 2008 yılı itibarıyla tüm illerde en az bir üniversitenin varlığıyla neticelenen süreci ifade etmektedir. 2018 yılında kurulan 16 devlet üniversitesinden ikisinin yeni, diğerlerinin ise bazı üniversitelerin bölünmesi sonucunda kurulduğu yukarıda ifade edilmişti. Bu kurumları da 2006'da başlayan ve onlarca yeni üniversitenin açılmasıyla karşımıza çıkan üçüncü dalganın devamı olarak görmeyi tercih ediyoruz. Böylece, mevcut 76 devlet üniversitesi, 2006 ve sonrasında kurulmuştur.

Tablo D.1.3'te illere göre yükseköğretim kurum sayıları verilmiştir. Buna göre, 48'i vakıf yükseköğretim kurumu, 13'ü devlet üniversitesi olmak üzere en fazla yükseköğretim kurumu İstanbul'dadır. Buna ilaveten vakıf yükseköğretim kurumlarının %62'si İstanbul'da yer alırken vakıf yükseköğretim kurumu öğrencilerinin %78'i bu ildeki kurumlarda öğrenim görmektedir (bk.

Şekil D.1.2 Türkiye'de devlet üniversitelerinin kurulma dalgalarına göre sayıları (2019)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Gösterge A.3). Ankara'da 13 vakıf yükseköğretim kurumu ve 8 devlet üniversitesi bulunmaktadır. Sırasıyla İzmir ve Antalya'da 3'er, Konya, Gaziantep ve Mersin'de 2'şer, Kayseri, Bursa, Trabzon ve Nevşehir'de de 1'er vakıf yükseköğretim kurumu bulunmaktadır. Ayrıca İzmir'de 6 ve Kayseri'de 3 devlet yükseköğretim kurumu vardır.

Tablo D.1.3 illere göre yükseköğretim kurum sayıları (2019)

il	Toplam üniversite	Vakıf ve vakıf MYO
İstanbul	61	48
Ankara	21	13
İzmir	9	3
Antalya	5	3
Konya	5	2
Gaziantep, Mersin	4	2
Kayseri	4	1
Bursa, Trabzon	3	1
Eskişehir	3	-
Nevşehir	2	1
Adana, Afyonkarahisar, Balıkesir, Erzurum, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Kocaeli, Kütahya, Malatya, Sakarya, Samsun, Sivas	2	-
Adıyaman, Ağrı, Aksaray, Amasya, Ardahan, Artvin, Aydın, Bartın, Batman, Bayburt, Bilecik, Bingöl, Bitlis, Bolu, Burdur, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Denizli, Diyarbakır, Düzce, Edirne, Elazığ, Erzincan, Giresun, Gümüşhane, Hakkâri, Iğdır, Karabük, Karaman, Kars, Kastamonu, Kırıkkale, Kırklareli, Kırşehir, Kilis, Manisa, Mardin, Muğla, Muş, Niğde, Ordu, Osmaniye, Rize, Siirt, Sinop, Şanlıurfa, Şırnak, Tekirdağ, Tokat, Tunceli, Uşak, Van, Yalova, Yozgat, Zonguldak	1	-

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Tablo D.1.4'te 2019 yılı için yükseköğretim kurum türüne göre birim sayıları yer almaktadır. Buna göre, vakıf MYO'larda 393 program, 83 bölüm ile üç araştırma ve uygulama merkezi bulunmaktadır. Vakıf üniversitelerinde 456 fakülte, 106 yüksekokul, 106 MYO, 493 enstitü ile 3.125 bölüm, 9.646 program, 649 araştırma ve uygulama merkezi yer almaktadır. Ayrıca vakıf üniversitelerinde 2.421 yüksek lisans programı ile 497 doktora programı bulunmaktadır. Devlet yükseköğretim kurumlarında ise

1.361 fakülte, 355 yüksekokul, 890 MYO, 493 enstitü, 2.714 araştırma ve uygulama merkezi, 15.074 bölüm ve 15.571 program bulunmaktadır. Vakıf üniversitelerine göre devlet yükseköğretim kurumlarında çok daha fazla yüksek lisans programı (10.064) ve doktora programı (4.938) vardır. Burada şunu belirtmek gerekir ki, herhangi bir kurumda bir birim olması, o birimin halen aktif olduğu anlamına gelmemektedir. Örneğin, birçok araştırma ve uygulama merkezi tamamen işlevsizdir.

Tablo D.1.4 Yükseköğretim kurum türüne göre birim sayıları (2019)

Tür	Devlet	Vakıf	Vakıf MYO	Toplam
Üniversite	129	72	5	206
Fakülte	1.361	456	0	1.817
Yüksekokul	355	106	0	461
MYO	890	106	5	1.001
Enstitü	493	209	0	702
Araştırma ve uygulama merkezi	2.714	649	3	3.366
Bölüm	15.074	3.125	83	18.282
Program	15.571	9.646	393	25.610
Anabilim dalı	28.591	2.447	0	31.038
Bilim dalı	7.443	601	0	8.044
Yüksek lisans programı	10.064	2.421	0	12.485
Doktora programı	4.938	497	0	5.435
Sanatta yeterlilik programı	120	15	0	135

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (Nisan 2019).

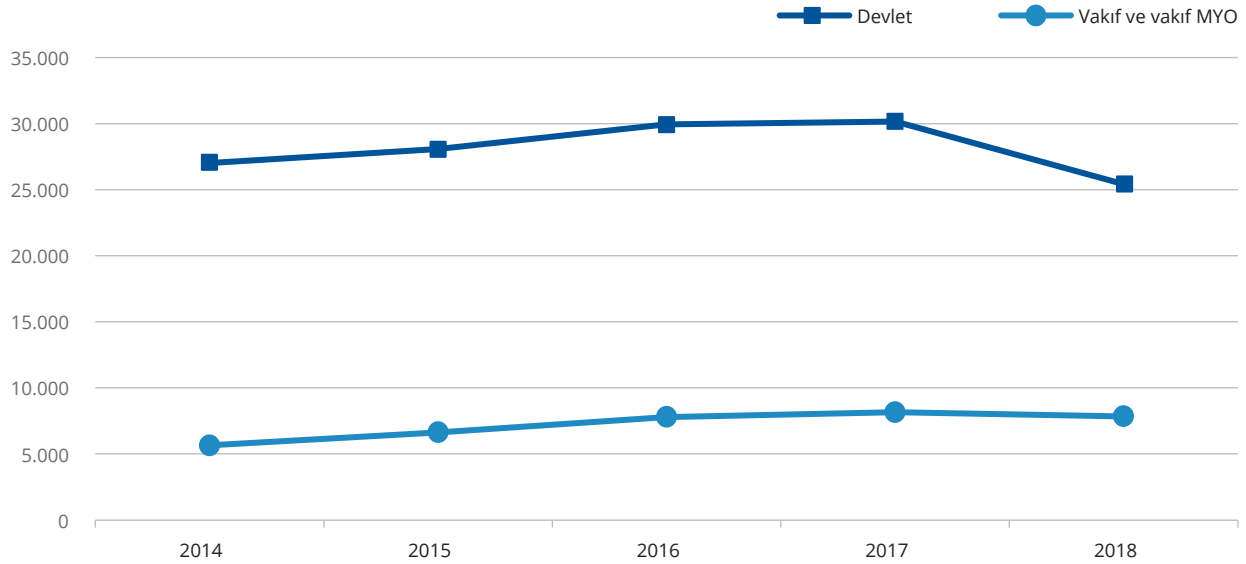
Buraya kadar sunulan veriler toplu olarak değerlendirildiğinde, 2010 yılından itibaren 2017 yılına kadar devlet yükseköğretim kurumu sayısı önceki dönemlere göre daha az artış göstermiştir. 2018 yılında 16 yeni devlet üniversitesi kurulmuştur. Ancak, bunların iki tanesi yeni üniversite olup diğer 14 tanesi ise mevcut büyük üniversitelerin bölünmesi sonucunda kurulan üniversitelerdir. Bu durum, bölünme sonucu kurulan üniversitelerin, mevcut yükseköğretim sisteminin genişlemesi açısından şimdilik sınırlı bir ek kapasite doğurduğu/doğuracağı anlamına gelmektedir.

Bu göstergede devlet ve vakıf yükseköğretim kurumları başına düşen öğrenci ve öğretim üyesi sayılarına yer verilmiştir. Bu göstergede oluşturulan veriler, yükseköğretim kurumlarının büyüklük ve kapasiteleriyle ilgili bilgi edinmeye imkân sunmaktadır.

2014-2018 yılları arasında devlet ve vakıf yükseköğretim kurumları başına düşen ortalama öğrenci sayısında yaşanan değişim, Şekil D.2.1'de verilmiştir. 2014 ile 2017 yılları arasında hem devlet hem de vakıf yükseköğretim kurumlarında kurum başına düşen öğrenci sayısı artmış olmasına rağmen 2018 yılında devlet yükseköğretim kurumlarında kurum başına düşen ortalama öğrenci sayısı azalmış vakıf yükseköğretim kurumlarında kurum başına düşen öğrenci sayısı ise daha az düşüş göstermiştir. 2017 ve 2018 yılları arasında sırasıyla devlet yükseköğretim kurumlarında, kurum başına düşen ortalama

öğrenci sayısı 30.200'den 25.400'e; vakıf yükseköğretim kurumlarında kurum başına düşen ortalama öğrenci sayısı ise 8.200'den 7.900'e düşmüştür. 2018-2019 öğretim yılındaki devlet yükseköğretim kurumlarında kurum başına düşen öğrenci sayısındaki azalmanın temel nedeni; 2018 yılında 16 yeni devlet üniversitesinin kurulması ile yükseköğretim kurum sayısının artması ve öğrenci sayısının (açıköğretim hariç) bir önceki yıla göre yaklaşık 125 bin kişi daha az olması ile ilişkilidir. Şunu da göz önünde bulundurmak gerekir ki, öğrenci sayıları bakımından devlet yükseköğretim kurumlarında homojen bir yapı söz konusu olmayıp dengesiz bir dağılım bulunmaktadır. Mayıs 2019 verilerine göre Türkiye'de 50 binin üzerinde öğrencisi olan 16 devlet üniversitesi varken diğer taraftan 5 binin altında öğrencisi olan 17 devlet üniversitesi bulunmaktadır (YÖK, 2019).

Şekil D.2.1 Devlet ve vakıf yükseköğretim kurumları başına düşen ortalama öğrenci sayılarında yaşanan değişim (2014-2018)

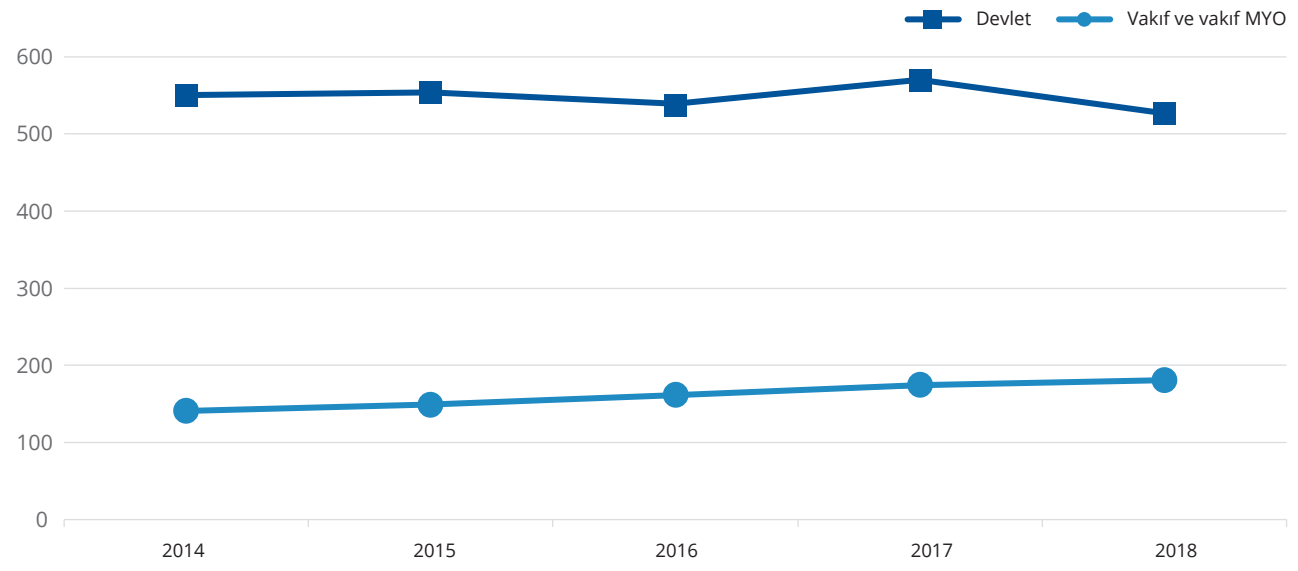

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi ve ÖSYM verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil D.2.2'de 2014-2018 yılları arasında devlet ve vakıf yükseköğretim kurumları başına düşen öğretim üyesi sayısında yaşanan değişim gösterilmiştir. Devlet yükseköğretim kurumlarında kurum başına düşen öğretim üyesi sayısı 2014-2017 yılları arasında 550-570 bandında iken 2018 yılında bu sayı 527 olarak gerçekleşmiştir. Vakıf yükseköğretim kurumlarında ise 2014-2018 yılları arasında sürekli artış göstermiş ve kurum başına düşen öğretim üyesi sayısı 141 iken 181'e yükselmiştir.

Bir önceki yıla göre devlet yükseköğretim kurumlarında kurum başına düşen öğretim üyesi sayısındaki düşüş, bölünme sonucu kurulan yeni üniversitelerden kaynaklanmaktadır. Aynı şekilde devlet yükseköğretim kurumlarındaki öğretim üyesi sayılarında dengesiz bir dağılım söz konusudur. Bin ve üzerinde öğretim üyesi bulunan 17 devlet üniversitesi varken yüzün altında öğretim üyesi bulunan 11 üniversite bulunmaktadır (bk. Gösterge C.1).

Şekil D.2.2 Devlet ve vakıf yükseköğretim kurumları başına düşen öğretim üyesi sayılarında yaşanan değişim (2014-2018)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi ve ÖSYM verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Bu göstergede sunulan veriler toplu olarak değerlendirildiğinde; bölünme sonucu kurulan üniversiteler sayesinde devlet üniversitesi başına düşen ortalama öğrenci sayısının düştüğü ancak öğretim üyesi açısından ek bir kapasite oluşturulmadığı için devlet üniversitesi

başına düşen öğretim üyesi sayısında bir iyileşme olmadığı görülmektedir. Dahası, devlet yükseköğretim kurumlarında hem öğrenci hem de öğretim üyesi sayıları kurumlara göre dengesiz bir dağılım göstermektedir (Gösterge C.1).

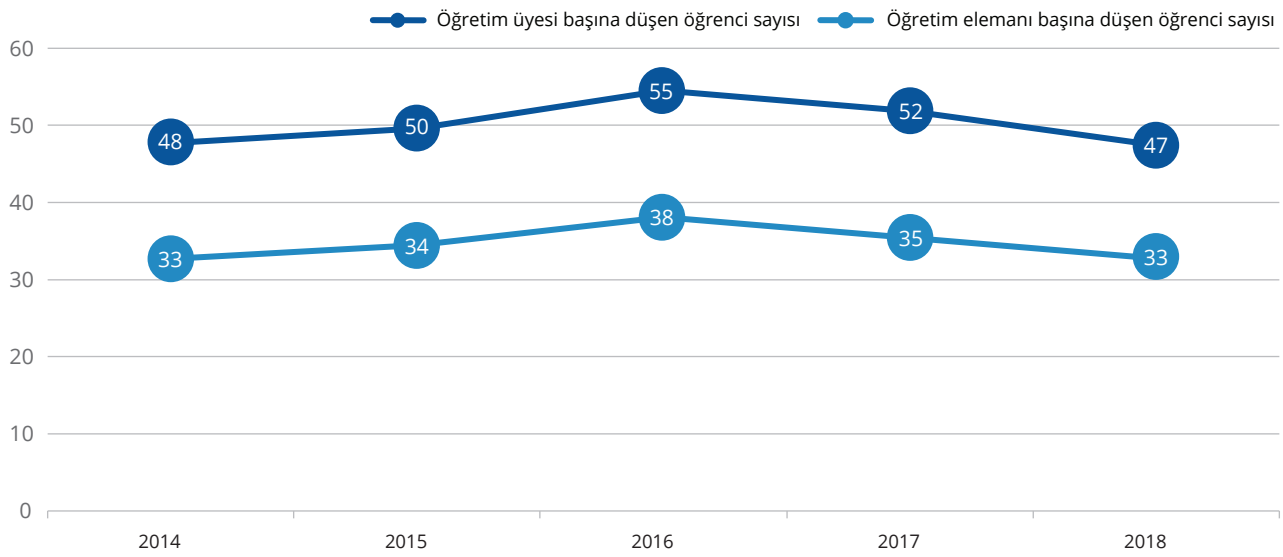
ÖĞRETİM ELEMANI VE ÜYESİ BAŞINA DÜŞEN ÖĞRENCİ SAYISI KAÇTIR?

Bu göstergede yükseköğretim kurumlarında öğretim elemanı ve üyesi başına düşen öğrenci sayıları ile hem devlet hem de vakıf yükseköğretim kurumlarında öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayıları incelenmiştir.

Şekil D.3.1'de 2014-2018 yılları arasında Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarında öğretim elemanı ve üyesi

başına düşen öğrenci sayılarında yaşanan değişim gösterilmiştir. Yükseköğretim kurumlarında hem öğretim üyesi hem de öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayıları, 2017 ve 2018 yıllarında azalmış ve 2014 yılı düzeyine yaklaşmıştır. 2018 yılında yükseköğretim kurumlarında öğretim üyesi başına 47, öğretim elemanı başına ise 33 öğrenci düşmektedir.

Şekil D.3.1 Öğretim elemanı ve üyesi başına düşen öğrenci sayılarında yaşanan değişim (2014-2018)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi ve ÖSYM verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil D.3.2'de 2018-2019 öğretim yılında öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısının birinci ve ikinci dalgada kurulan devlet üniversitelerindeki dağılımı verilmiştir. Buna göre birinci dalgada kurulan üniversitelerde öğretim üyesi başına ortalama 42 öğrenci düşerken, ikinci dalgada kurulan üniversitelerde ise 55 öğrenci düşmektedir. Buna ilaveten hem birinci hem de ikinci dalgada kurulan üniversitelerin kendi aralarında da öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı bakımından farklılaşması söz konusudur. Dahası, birinci dalgada kurulan bazı üniversitelerin öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayıları, ikinci dalgada kurulan çoğu üniversitenin öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayılarından daha fazladır. Birinci

dalgada kurulan Gaziantep (67), Bursa Uludağ (63), Selçuk (62), Sivas Cumhuriyet (59) ve Trakya (55) üniversitelerinde öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı 55 ve üzerindedir, Mimar Sinan Güzel Sanatlar (26), Hacettepe (29), Gazi (30), Van Yüzüncü Yıl (32), Ankara (34), Orta Doğu Teknik (35), Boğaziçi (35), Ege (35) ve İstanbul Teknik (35) üniversitelerinde 35 ve altındadır. İkinci dalgada kurulan Kütahya Dumlupınar (109), Afyon Kocatepe (77), Kocaeli (74), Balıkesir (64) ve Manisa Celal Bayar (63) üniversitelerinde öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı 63 ve üzerindedir, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü (27), Gebze Teknik (28) ve Galatasaray (30) üniversitelerinde ise 30 ve altındadır.

Şekil D.3.2 Öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısının birinci ve ikinci dalgada kurulan devlet üniversitelerindeki dağılımı (2018)

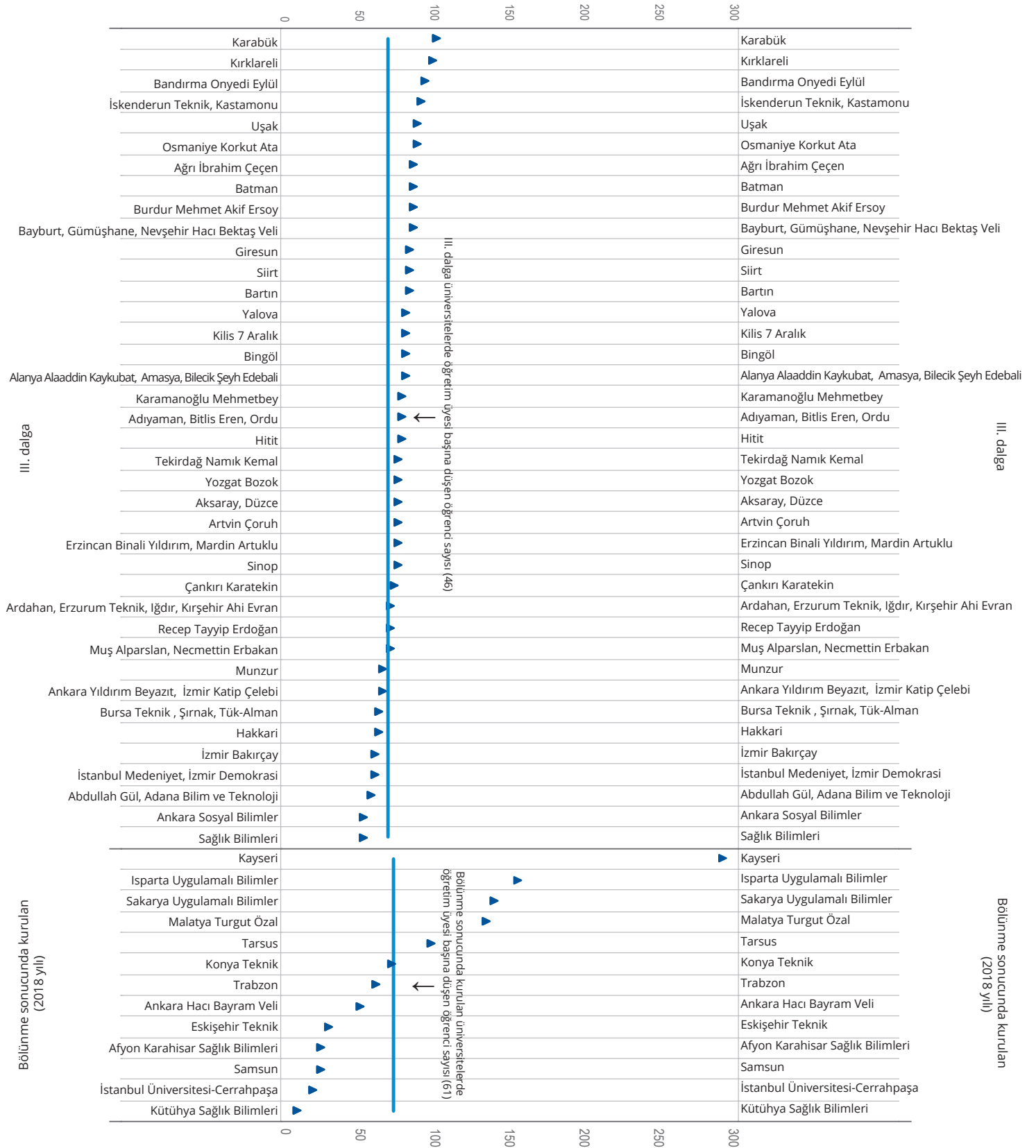

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil D.3.3'te 2018-2019 öğretim yılı verilerine göre öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısının üçüncü dalgada ve 2018 yılında gerçekleştirilen bölünme sonucunda kurulan devlet üniversitelerindeki dağılımı gösterilmiştir. Buna göre üçüncü dalgada kurulan üniversitelerde öğretim üyesi başına ortalama 46 öğrenci bölünme sonucunda kurulan üniversitelerde ise 61 öğrenci düşmektedir. Buna ilaveten hem birinci hem de ikinci dalgada kurulan üniversitelerin kendi aralarında da öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı bakımından farklılaşması söz konusudur. Dahası öğrenci sayısı nispeten diğer üniversitelere göre daha fazla olan ve büyük çoğunluğu birinci dalgada kurulan üniversitelerin bölünmesi sonucunda

kurulan üniversitelerin bazılarında, öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayıları çok yüksektir. Bunlar Kayseri (269), Isparta Uygulamalı Bilimler (148), Sakarya Uygulamalı Bilimler (138), Malatya Turgut Özal (133), Tarsus (98) ve Konya Teknik (78) üniversiteleridir. Üçüncü dalgada kurulan Karabük (97), Kırklareli (91), Bandırma Onyedi Eylül (83), Kastamonu (76) ve İskenderun Teknik (76) üniversitelerinde öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı 76 ve üzerindeyken, Sağlık Bilimleri (6), Ankara Sosyal Bilimler (8), Adana Bilim ve Teknoloji (17), Abdullah Gül (17), İzmir Demokrasi (19), İstanbul Medeniyet (19), İzmir Bakırçay (20), Hakkâri (26), Bursa Teknik (27), Şırnak (27) ve Türk-Alman (27) üniversitelerinde 27 ve altındadır.

Şekil D.3.3 Öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısının üçüncü dalgada ve bölünme sonucunda kurulan devlet üniversitelerindeki dağılımı (2018)

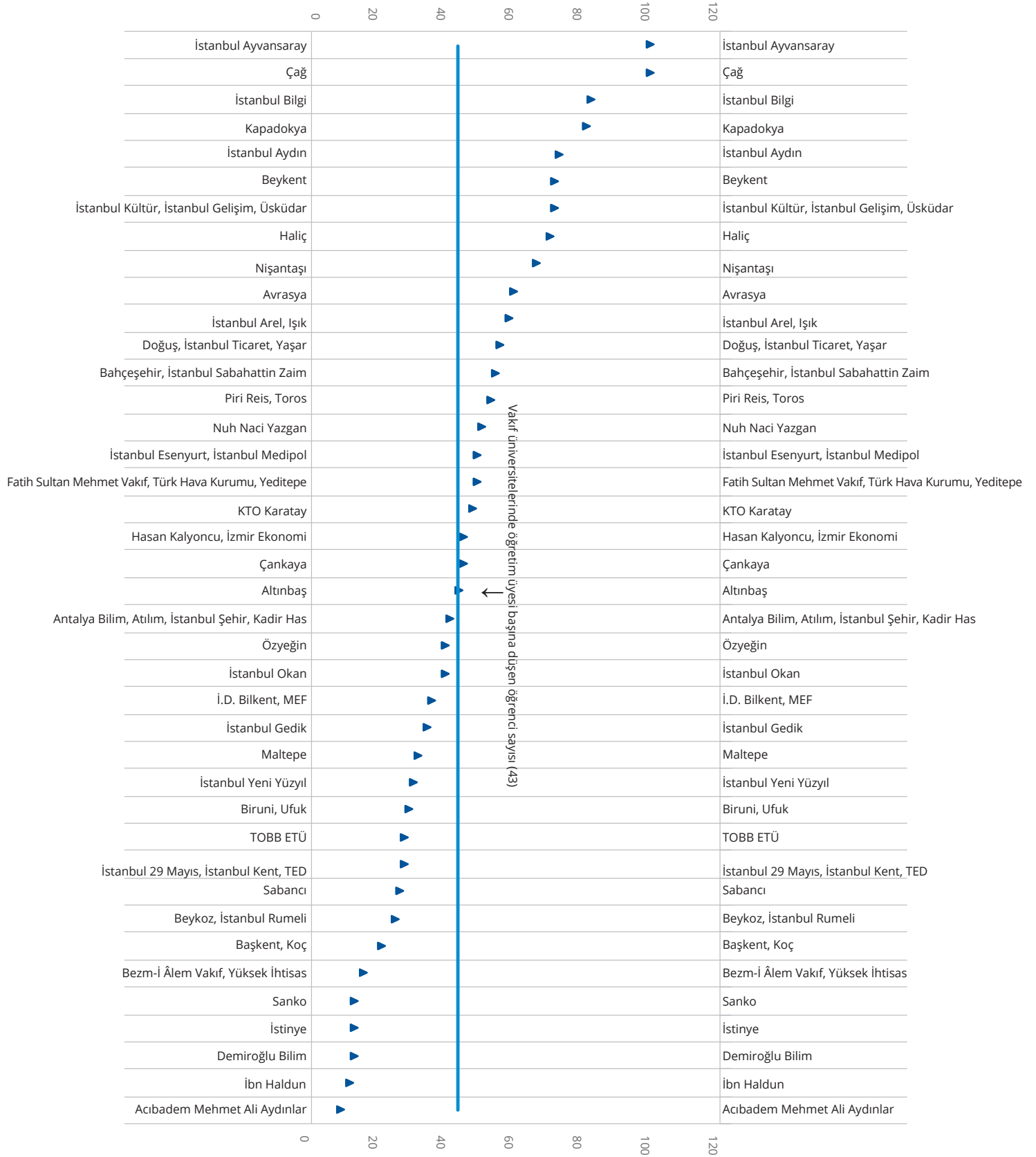
Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Not: Öğrenci sayısı binden az olan Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi ile bölünme sonucunda yeni kurulan ve öğretim üyesi sayısı 3 olan Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesinin öğrenci ve öğretim üyeleri sayıları bu grafiğe ve hesaplamalara dâhil edilmemiştir.

2018-2019 öğretim yılında öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısının vakıf üniversitelerindeki dağılımı, Şekil D.3.4'te gösterilmiştir. Buna göre vakıf üniversitelerinde öğretim üyesi başına ortalama 42 öğrenci düşmektedir. Bununla birlikte devlet üniversitelerine benzer şekilde, vakıf üniversiteleri arasında da öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı açısından büyük bir farklılaşma söz konusudur. İstanbul Ayvansaray (100), Çağ

(99), İstanbul Bilgi (82), Kapadokya (81), İstanbul Aydın (73), Beykent (72), İstanbul Kültür (71), İstanbul Gelişim (71), Üsküdar (71) ve Haliç (70) üniversitelerinde öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı 70 ve üzerindedir. Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar (9), İbn Haldun (11), Demiroğlu Bilim (12), İstinye (13), Sanko (13), Yüksek İhtisas (15) ve Bezm-i Âlem Vakıf (15) üniversitelerinde ise 15'in altındadır.

Şekil D.3.4 Öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısının vakıf üniversitelerindeki dağılımı (2018)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Not: Öğrenci sayısı 500 ve altında olan Alanya Hamdullah Emin Paşa, Antalya Akev, Konya Gıda ve Tarım ile Lokman Hekim üniversiteleri hesaplama-ya dâhil edilmemiştir.

Bu göstergede sunulan veriler toplu olarak değerlendirildiğinde, öğrenci yoğunluğu yani öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı açısından devlet ve vakıf yükseköğretim kurumlarının kendi aralarında farklılaştıkları görünmekte-

dir. Bu durum, eğitim kalitesinin yükseltilmesi açısından özellikle öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısının çok yüksek olduğu yükseköğretim kurumlarına yönelik özel politikaların geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bu gösterge altında devlet üniversitelerinin toplam alan, kapalı alan ve yeşil alan büyüklüklerinin üniversitelere göre nasıl bir değişim gösterdiği incelenecek ve öğrenci başına ne kadar alan düştüğüne yönelik hesaplamalara yer verilmiştir.

Tablo D.4.1'de öğrenci başına düşen açık alana göre devlet üniversiteleri sıralamaları verilmiştir. Öğrenci başına düşen açık alanı en fazla olan üniversiteler sırasıyla Van Yüzüncü Yıl (3.155 m²), Orta Doğu Teknik (2.565 m²), Hakkâri (1.471 m²), Erzurum Teknik (968 m²) ve Dicle (968 m²) üniversiteleridir. Öğrenci başına düşen açık alanı en az olan üniversiteler ise sırasıyla Galatasaray (6 m²), Sa-

karya (7 m²), Isparta Uygulamalı Bilimler (10 m²), Mimar Sinan Güzel Sanatlar (18 m²), Bursa Teknik (19 m²), Karabük (19 m²), Kayseri (20 m²), Pamukkale (21 m²) üniversiteleri ve İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa'dır (23 m²). Toplam alan bakımından devlet üniversiteleri arasında çok büyük farklılaşma söz konusudur. 100 dönümün altında açık alana sahip 3 devlet üniversitesi (Bursa Teknik, Ankara Sosyal Bilimler ve Galatasaray üniversiteleri) bulunurken vakıf üniversitelerinde bu sayı 42'dir. 1.000 dönümün üzerinde açık alana sahip 76 devlet yükseköğretim kurumu bulunurken vakıf üniversitelerinde ise bu alana sahip sadece Başkent (4.405 dönüm) ve İ.D. Bilkent (2.782 dönüm) üniversiteleri yer almaktadır (YÖK, 2018).

Tablo D.4.1 Öğrenci başına düşen açık alana göre devlet üniversiteleri sıralamaları (2018)

Sıra	Üniversite adı	Toplam alanı (dönüm)	Öğrenci başına açık alan (m ²)	Sıra	Üniversite adı	Toplam alanı (dönüm)	Öğrenci başına açık alan (m ²)
1	Van Yüzüncü Yıl	85.000	3.155	52	Boğaziçi	1.680	102
2	ODTÜ	75.430	2.565	53	Atatürk	6.481	102
3	Hakkâri	2.801	1.471	54	Çanakkale Onsekiz Mart	4.710	100
4	Erzurum Teknik	4.000	968	55	İTÜ	3.784	96
5	Dicle	27.000	967	56	Bandırma Onyediy Eylül	996	95
6	Batman	8.315	681	57	Eskişehir Osmangazi	2.874	94
7	İzmir YTE	3.500	675	58	Aydın Adnan Menderes	4.707	92
8	Harran	16.584	649	59	Ege	5.424	92
9	Adana Bilim ve Teknoloji	1.432	584	60	Tokat Gaziosmanpaşa	2.696	89
10	Iğdır	3.143	467	61	Kastamonu	2.638	87
11	Yozgat Bozok	7.704	405	62	Gaziantep	3.833	86
12	Çukurova	20.171	376	63	Dokuz Eylül	5.757	85
13	Burdur Mehmet Akif Ersoy	10.210	344	64	Ordu	1.447	82
14	Fırat	13.344	332	65	Gümüşhane	1.402	81
15	Bitlis Eren	2.495	313	66	Zonguldak Bülent Ecevit	2.524	75
16	Niğde Ömer Halisdemir	7.776	301	67	Bartın	1.184	73
17	Mardin Artuklu	2.840	268	68	Yalova	929	73
18	Kafkas	5.268	261	69	Muğla Sıtkı Koçman	2.899	71
19	Ardahan	1.300	259	70	Manisa Celal Bayar	3.170	68
20	Bayburt	2.589	231	71	Tarsus	158	64
21	Kırıkkale	8.030	230	72	Düzce	1.700	64
22	Aksaray	4.960	226	73	Osmaniye Korkut Ata	772	63
23	Ankara	13.209	224	74	Türk-Alman	120	62
24	Bursa Uludağ	15.617	221	75	İstanbul Medeniyet	470	62
25	Nevşehir Hacı Bektaş Veli	4.144	219	76	Uşak	1.792	61
26	Kahramanmaraş Sütçü İmam	7.230	217	77	İzmir Kâtip Çelebi	713	57
27	Şırnak	533	211	78	Hatay Mustafa Kemal	1.343	57
28	Kütahya Dumlupınar	9.240	201	79	Akdeniz	3.398	52
29	Kırşehir Ahi Evran	3.457	199	80	Erzincan Binali Yıldırım	1.149	51
30	Trakya	8.157	189	81	Kilis 7 Aralık	444	50
31	Ondokuz Mayıs	8.966	186	82	Artvin Çoruh	405	43
32	Kırklareli	4.101	181	83	Yıldız Teknik	1.421	41
33	Çankırı Karatekin	2.278	178	84	Marmara	3.024	40
34	Muş Alparslan	1.329	165	85	Necmettin Erbakan	1.317	38
35	Siirt	2.266	158	86	Amasya	436	30
36	Tekirdağ Namık Kemal	4.196	155	87	Bilecik Şeyh Edebali	437	29
37	İskenderun Teknik	1.672	151	88	Recep Tayyip Erdoğan	518	29
38	Balıkesir	5.074	146	89	Giresun	793	25
39	Hitit	2.636	142	90	Ankara Sosyal Bilimler	26	24
40	Ankara Yıldırım Beyazıt	2.609	140	91	Kocaeli	1.701	24
41	Selçuk	9.344	139	92	Bingöl	344	24
42	Sivas Cumhuriyet	6.486	129	93	İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa	876	23
43	Karamanoğlu Mehmetbey	1.859	126	94	Pamukkale	1.148	21
44	Alanya Alaaddin Keykubat	1.361	125	95	Kayseri	302	20
45	Ağrı İbrahim Çeçen	1.539	124	96	Karabük	958	19
46	Hacettepe	6.305	121	97	Bursa Teknik	82	19
47	Bolu Abant İzzet Baysal	3.460	118	98	Mimar Sinan Güzel Sanatlar	198	18
48	Sinop	1.205	115	99	Isparta Uygulamalı Bilimler	361	10
49	Süleyman Demirel	5.048	115	100	Sakarya	356	7
50	Munzur	600	115	101	Galatasaray	25	6
51	Adıyaman	2.338	114				

Kaynak: Devlet üniversiteleri ve faaliyet raporları.

Not: Bazı üniversitelerin toplam alan bilgilerine ulaşılamamıştır. Bölünen üniversitelerin bir bölümünden talep edilen veriler gelmediği için tabloda yer almamaktadır.

Öğrenci sayıları ve açık alan büyüklükleri üniversiteler arasında önemli ölçüde farklılık gösterdiğinden dolayı toplam kapalı alan ve öğrenci başına düşen toplam kapalı alan büyüklükleri oldukça önem arz etmektedir. Tablo D.4.2'de öğrenci başına düşen kapalı alana göre devlet üniversiteleri sıralamaları verilmiştir. Türk-Alman (57 m²), Ankara Sosyal Bilimler (53 m²), Şırnak (52 m²), İzmir YTE (43 m²), Bitlis Eren (26 m²), Adana Bilim ve Teknoloji (24 m²) üniversiteleri öğrenci başına en çok kapalı alana sahip üniversitelerdir. Bu üniversitelerin öğrenci sayıları oldukça az olmasından dolayı, bu alanlar öğrenci sayısı arttıkça düşecektir. İstanbul Teknik (21 m²), Orta Doğu Teknik (21 m²), Ankara (20 m²) ve Hacettepe (19 m²) gibi toplam öğrenci yoğunluğu

fazla olan üniversitelerde öğrenci başına düşen kapalı alan büyüklükleri ve dolayısıyla sıralamaları önemli ölçüde değişmeyecektir. Hem eski üniversitelerin hem de yeni kurulan üniversitelerin öğrenci başına düşen kapalı alan açısından kendi içlerinde büyük farklılaşma söz konusudur. Devlet yükseköğretim kurumlarında öğrenci başına 10 m²'nin altında kapalı alan düşen 34 üniversite yer alırken, 5 m² ve altında kapalı alan düşen 9 üniversite yer almaktadır. 500 dönümün üzerinde kapalı alana sahip 17 devlet yükseköğretim kurumlarının hepsi birinci dalgada kurulan üniversitelerdir. Vakıf üniversiteleri arasında 500 dönüm üzerinde toplam kapalı alana sahip İ.D. Bilkent Üniversitesi (515 dönüm) yer almaktadır (YÖK, 2018).

Tablo D.4.2 Öğrenci başına düşen kapalı alana göre devlet üniversiteleri sıralamaları (2018)

Sıra	Üniversite adı	Kapalı alan (dönüm)	Öğrenci başına kapalı alan (m ²)	Sıra	Üniversite adı	Kapalı alan (dönüm)	Öğrenci başına kapalı alan (m ²)
1	Türk-Alman	109	57	52	Çankırı Karatekin	148	12
2	Ankara Sosyal Bilimler	57	53	53	Yıldız Teknik	390	11
3	Şırnak	132	52	54	Tokat Gaziosmanpaşa	340	11
4	İzmir YTE	225	43	55	Mimar Sinan Güzel Sanatlar	122	11
5	Bitlis Eren	210	26	56	Tekirdağ Namık Kemal	302	11
6	Adana Bilim ve Teknoloji	58	24	57	Burdur Mehmet Akif Ersoy	330	11
7	Erzurum Teknik	88	21	58	Osmaniye Korkut Ata	134	11
8	İTÜ	830	21	59	Bursa Uludağ	767	11
9	ODTÜ	617	21	60	Karamanoğlu Mehmetbey	159	11
10	Ağrı İbrahim Çeçen	250	20	61	Balıkesir	363	10
11	Ankara	1.163	20	62	Trakya	447	10
12	Harran	484	19	63	Nevşehir Hacı Bektaş Veli	190	10
13	Bursa Teknik	83	19	64	Kırıkkale	350	10
14	Hacettepe	975	19	65	Aksaray	218	10
15	Ardahan	94	19	66	İstanbul Medeniyet	74	10
16	Hakkâri	35	18	67	Aydın Adnan Menderes	497	10
17	Muş Alparslan	143	18	68	Mardin Artuklu	102	10
18	Boğaziçi	291	18	69	Yalova	118	9
19	İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa	653	17	70	Amasya	132	9
20	Van Yüzüncü Yıl	445	17	71	Kastamonu	269	9
21	Atatürk	1.050	16	72	Düzce	231	9
22	Bayburt	182	16	73	Muğla Sıtkı Koçman	350	9
23	Recep Tayyip Erdoğan	288	16	74	Adıyaman	173	8
24	İğdir	107	16	75	Çanakkale Onsekiz Mart	392	8
25	Bingöl	229	16	76	Gümüşhane	143	8
26	Batman	191	16	77	Süleyman Demirel	361	8
27	Kilis 7 Aralık	135	15	78	Zonguldak Bülent Ecevit	273	8
28	Yozgat Bozok	290	15	79	Necmettin Erbakan	280	8
29	Ondokuz Mayıs	716	15	80	Ordu	138	8
30	Eskişehir Osmangazi	447	15	81	Manisa Celal Bayar	339	7
31	Artvin Çoruh	135	14	82	Kırşehir Ahi Evran	126	7
32	Munzur	75	14	83	İskenderun Teknik	77	7
33	Sinop	149	14	84	Bartın	109	7
34	Çukurova	763	14	85	Marmara	500	7
35	Ege	840	14	86	Pamukkale	361	7
36	Kafkas	285	14	87	Kırklareli	146	6
37	Hatay Mustafa Kemal	326	14	88	Kütahya Dumlupınar	291	6
38	Erzincan Binali Yıldırım	312	14	89	Kocaeli	433	6
39	Fırat	550	14	90	Hitit	114	6
40	Bolu Abant İzzet Baysal	398	14	91	Giresun	190	6
41	Gaziantep	574	13	92	Uşak	179	6
42	Abdullah Gül	18	13	93	Galatasaray	27	6
43	Kahramanmaraş Sütçü İmam	423	13	94	Sakarya	259	5
44	Ankara Yıldırım Beyazıt	234	13	95	Sakarya Uygulamalı Bilimler	119	5
45	Akdeniz	807	12	96	Tarsus	12	5
46	Niğde Ömer Halisdemir	315	12	97	Bandırma Onyediy Eylül	50	5
47	Selçuk	800	12	98	Karabük	219	4
48	Dicle	330	12	99	Isparta Uygulamalı Bilimler	142	4
49	İzmir Kâtip Çelebi	146	12	100	Alanya Alaaddin Keykubat	41	4
50	Dokuz Eylül	795	12	101	Bilecik Şeyh Edebali	40	3
51	Sivas Cumhuriyet	585	12	102	Siirt	20	1

Kaynak: Devlet üniversiteleri ve faaliyet raporları.

Not: Bazı üniversitelerin kapalı alan bilgilerine ulaşılamamıştır. Bölünen üniversitelerin bir bölümünden talep edilen veriler gelmediği için tabloda yer almamaktadır.

Tablo D.4.3'te öğrenci başına düşen yeşil alana göre devlet üniversiteleri sıralamaları gösterilmiştir. Orta Doğu Teknik (1.142 m²), Hakkâri (882 m²), Kafkas (291 m²), Hacettepe (116 m²), Şırnak (106 m²) ve Ağrı İbrahim Çeçen (97 m²) üniversiteleri öğrenci başına düşen en çok yeşil alana sahip üniversitelerdir. Büyük açık alana sahip üni-

versitelerin önemli bir çoğunluğu büyük yeşil alanlara da sahiptir. Devlet yükseköğretim kurumlarında öğrenci başına 10 m²'nin altında yeşil alan düşen 40 üniversite yer alırken, 5 m²'nin altında yeşil alan düşen 20 üniversite bulunmaktadır. 500 dönüm ve üzerinde yeşil alana sahip 26 devlet yükseköğretim kurumu vardır.

Tablo D.4.3 Öğrenci başına düşen yeşil alana göre devlet üniversiteleri sıralaması (2018)

Sıra	Üniversite adı	Yeşil alan (dönüm)	Öğrenci başına yeşil alan (m ²)	Sıra	Üniversite adı	Yeşil alan (dönüm)	Öğrenci başına yeşil alan (m ²)
1	ODTÜ	33.580	1.142	41	İstanbul Medeniyet	73	9,6
2	Hakkâri	1.681	882	42	Kütahya Dumlupınar	430	9,4
3	Kafkas	5.867	291	43	İskenderun Teknik	100	9,1
4	Hacettepe	6.000	116	44	Kırşehir Ahi Evran	153	8,8
5	Şırnak	269	106	45	Munzur	46	8,7
6	Ağrı İbrahim Çeçen	1.200	97	46	Muş Alparslan	69	8,6
7	Kırklareli	1.872	83	47	Niğde Ömer Halisdemir	211	8,2
8	Selçuk	5.526	82	48	Kilis 7 Aralık	71	8,1
9	Necmettin Erbakan	2.800	80	49	Bursa Teknik	35	7,9
10	Ondokuz Mayıs	3.495	72	50	Kocaeli	530	7,6
11	Bartın	1.131	70	51	Kahramanmaraş Sütçü İmam	250	7,5
12	Atatürk	4.330	68	52	Sakarya	340	7,2
13	Ardahan	300	60	53	Bingöl	104	7,1
14	Tarsus	140	57	54	Çanakkale Onsekiz Mart	310	6,6
15	Sinop	586	56	55	Erzincan Binali Yıldırım	147	6,4
16	Çukurova	3.000	56	56	Bolu Abant İzzet Baysal	173	5,9
17	Batman	660	54	57	Hatay Mustafa Kemal	134	5,7
18	Zonguldak Bülent Ecevit	1.804	54	58	Pamukkale	279	5,1
19	Hitit	884	48	59	Çankırı Karatekin	65	5,1
20	Sivas Cumhuriyet	2.300	46	60	Bitlis Eren	40	5,0
21	Siirt	525	36	61	Nevşehir Hacı Bektaş Veli	88	4,6
22	Tekirdağ Namık Kemal	951	35	62	Fırat	182	4,5
23	Adana Bilim ve Teknoloji	80	33	63	Yozgat Bozok	84	4,4
24	Akdeniz	1.927	29	64	Trakya	178	4,1
25	Marmara	2.078	28	65	Karabük	200	4,0
26	Aksaray	555	25	66	İzmir YTE	20	3,9
27	Türk-Alman	42	22	67	Balıkesir	105	3,0
28	Mardin Artuklu	215	20	68	İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa	107	2,8
29	İzmir Katip Çelebi	250	20	69	Gümüşhane	45	2,6
30	İTÜ	780	20	70	Düzce	66	2,5
31	Eskişehir Osmangazi	585	19	71	Ordu	42	2,4
32	Artvin Çoruh	171	18	72	Ankara Yıldırım Beyazıt	41	2,2
33	Harran	375	15	73	Uşak	65	2,2
34	Manisa Celal Bayar	600	13	74	Bilecik Şeyh Edebali	19	1,2
35	Bandırma Onyedli Eylül	130	12	75	Amasya	13	0,9
36	Yalova	159	12	76	Yıldız Teknik	29	0,8
37	Erzurum Teknik	50	12	77	Galatasaray	3	0,7
38	Burdur Mehmet Akif Ersoy	351	12	78	Giresun	11	0,3
39	Osmaniye Korkut Ata	130	11	79	Recep Tayyip Erdoğan	4	0,2
40	Süleyman Demirel	450	10	80	Iğdır	0,2	0,02

Kaynak: Devlet üniversiteleri ve faaliyet raporları.

Not: Bazı üniversitelerin yeşil alan bilgilerine ulaşılamamıştır. Bölünen üniversitelerin bir bölümünden talep edilen veriler gelmediği için tabloda yer almamaktadır.

Bu göstergede sunulan veriler toplu olarak değerlendirildiğinde, devlet yükseköğretim kurumları arasında açık alan, kapalı alan ve yeşil alan büyüklükleri bakımından büyük ölçüde farklılaşmalar bulunmaktadır. Buna ilave-

ten öğrenci sayıları da göz önünde bulundurulduğunda öğrenci başına düşen açık alan, kapalı alan ve yeşil alan büyüklükleri bakımından da devlet yükseköğretim kurumları arasında aşırı farklılıklar ortaya çıkmaktadır.

- 2018 yılında Türkiye’de yükseköğretim kurum sayısının artışı, yükseköğretim sisteminin büyümesinden ziyade öğrenci sayısının diğer üniversitelere göre daha fazla olduğu ve çoğu birinci dalgada kurulan üniversitelerin bölünmesinden kaynaklanmaktadır. Bu üniversiteler hâlihazırda öğrencileri, öğretim üyeleri ve öğretim elemanları, eğitim ortamları ve bütçeleri ile öğretim faaliyetlerini sürdürmektedirler. Yükseköğretim sisteminin halen dengeli bir şekilde büyüme ihtiyacı var olmaya devam etmektedir. **Nüfus eğilimleri, liseden mezun olan öğrenci sayısı, yükseköğretime olan talep, talep görmeyen kontenjanlar, iş piyasasının beklentileri de dikkate alınarak yükseköğretime erişimi ve eğitim kalitesini artırma hedefleri birlikte gözetilerek yükseköğretim sistemi genişlemelidir.**
- **Asgari eğitim kalitesini yakalamak için devlet ve vakıf yükseköğretim kurumlarında öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı, öğrenci başına düşen kapalı alan, öğrenci başına düşen yeşil alan ve öğrenci başına düşen kitap sayısı gibi göstergeler izlenerek aşırı farklılaşmalar azaltılmalıdır.**

Gür, B. S., Çelik, Z., & Yurdakul, S. (2018). *Yükseköğretime bakış 2018: İzleme ve değerlendirme raporu*. Ankara: Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi.

YÖK. (2018). *Vakıf yükseköğretim kurumları 2018*. Ankara: T. C. Yükseköğretim Kurulu.

YÖK (2019). Yükseköğretim bilgi yönetim sistemi <https://istatistik.yok.gov.tr>

BÖLÜM **E**

YÜKSEKÖĞRETİMİN FİNANSMANI

- GÖSTERGE **E1** Bütçenin ve GSYH'nin ne kadarı yükseköğretim harcamalarına ayrılmaktadır?
- GÖSTERGE **E2** Öğrenci başına ne kadar harcama yapılmaktadır?
- GÖSTERGE **E3** Ekonomik sınıflandırmaya göre yükseköğretim ve AR-GE bütçe dağılımı nasıldır?
- GÖSTERGE **E4** Öğrenciler ne tür kamu desteği almaktadır?
- BÖLÜM **E** Sonuç ve öneriler

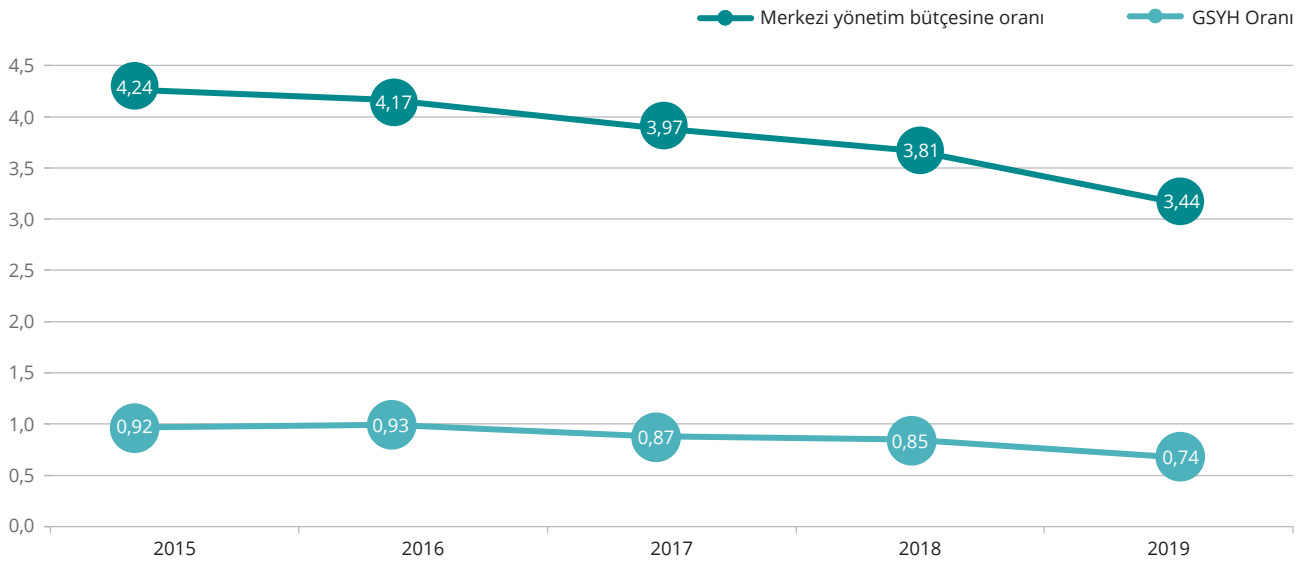
Bu bölümde, Türkiye’de yükseköğretime yapılan kamu harcamaları; yükseköğretime ayrılan bütçenin toplam kamu bütçesine ve Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla (GSYH)’ya oranları; Türkiye geneli ve üniversite temelli öğrenci başına yapılan harcama miktarları; yükseköğretim kurumları tarafından yapılan harcamaların türleri ile Araştırma ve Geliştirme (AR-GE) harcamaları; öğrenim ücretleri, burs ve öğrenim kredisinden ne kadar öğrencinin yararlandığına ilişkin göstergelere yer verilmiştir. Bu göstergelerdeki bazı veriler, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) verileri ile karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir.

BÜTÇENİN VE GSYH'NİN NE KADARI YÜKSEKÖĞRETİM HARCAMALARINA AYRILMAKTADIR?

Bu göstergede yükseköğretim bütçesinin GSYH'ye ve merkezi yönetim bütçesine oranının yıllara göre değişimi, kamunun yükseköğretim harcamalarındaki değişimi,

finans kaynağına göre yükseköğretime yapılan harcamalarda yaşanan değişim gibi hususlar OECD verileri ile karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Şekil E.1.1 Yükseköğretim bütçesinin GSYH'ye ve merkezi yönetim bütçesine oranında (%) yaşanan değişim (2015-2019)

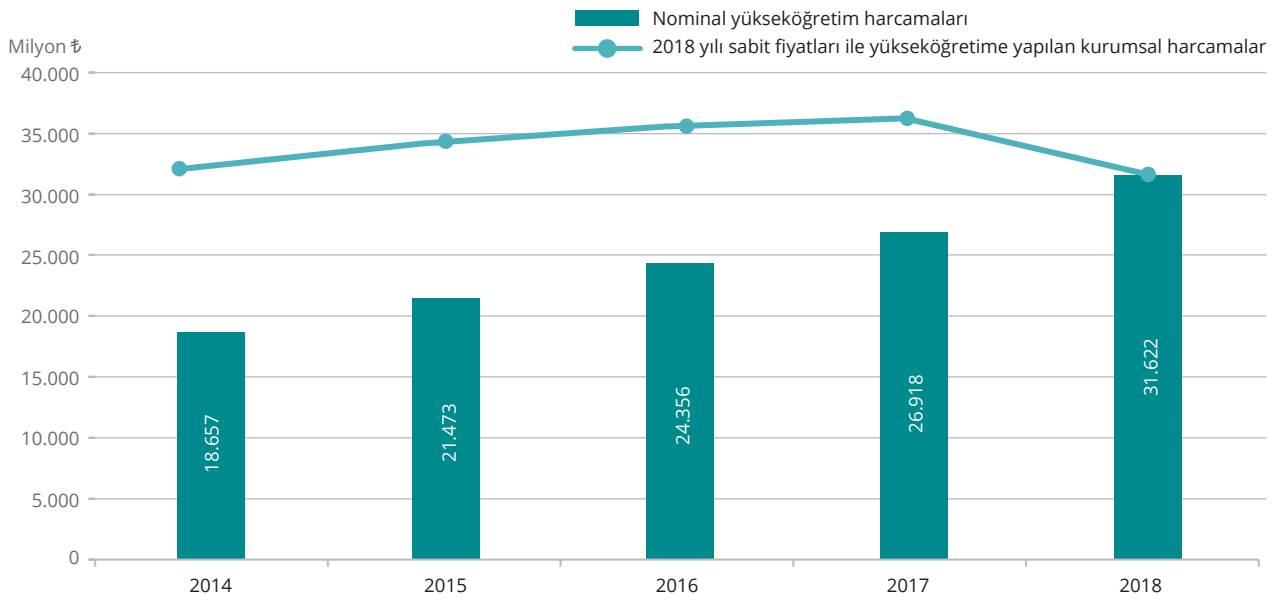

Kaynak: Muhtelif yıllarda yayınlanan MEB ve BÜMKO istatistikleri ile Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.
Not: 2019 GSYH oranı verisi Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı'nda gerçekleşmesi öngörülen 2019 GSYH bütçesidir.

2015-2019 yılları arasında yükseköğretim bütçesinin GSYH'ye ve merkezi yönetim bütçesine oranında yaşanan değişim Şekil E.1.1'de; 2014-2018 yılları arasında kamunun yükseköğretim harcamalarında yaşanan değişim ise Şekil E.1.2'de gösterilmiştir. Burada 2019 GSYH oranı verisi, Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı'nda gerçekleşmesi öngörülen bütçe üzerinden hesaplanmıştır. Buna göre, 2015-2019 yılları arasında yükseköğretim bütçesinin merkezi yönetim bütçesine oranında bir azalma yaşanmış ve %4,24'ten %3,44'e inmiştir. GSYH içinde yükseköğretime ayrılan bütçe ise 2015-2019 yılları arasında %0,92'den %0,74'e gerilemiştir. Nominal yükseköğretim harcamaları 2014-2018 yılları arasında 18,66 milyar TL'den 31,62 milyar TL'ye yükselmiştir. Ancak 2018 yılı

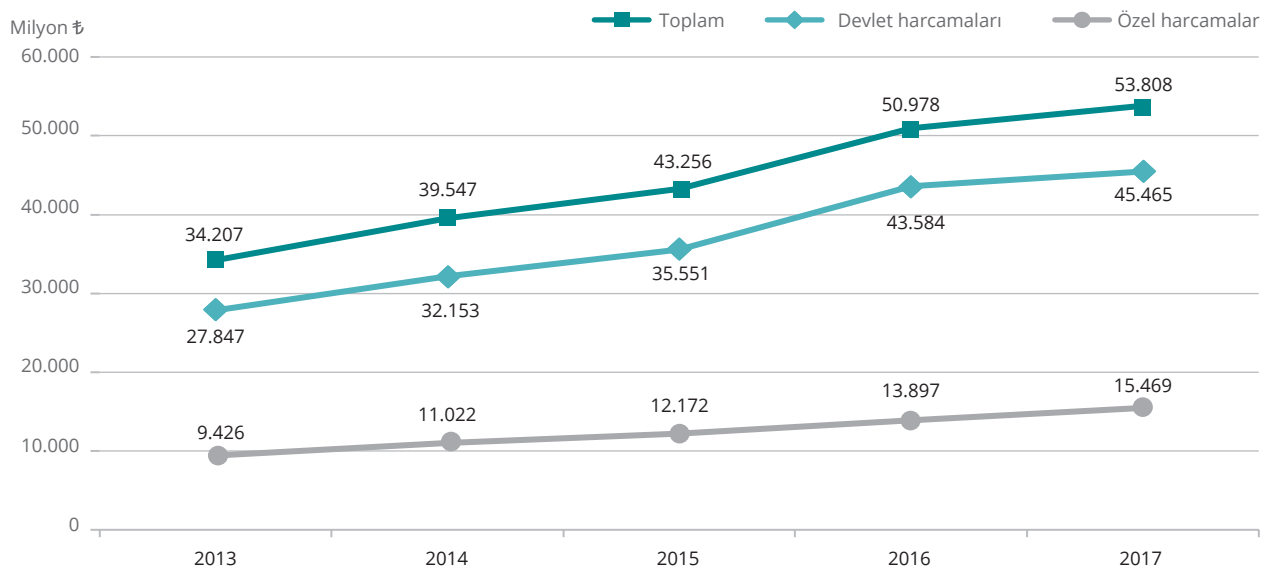
sabit fiyatları üzerinden bir değerlendirme yapıldığında 2014'te 32,09 milyar TL olan harcama miktarı 2018 yılında son beş yılın en düşük miktarı olan 31,62 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. 2019 yılında hem merkezi yönetim bütçesi hem de GSYH içinde yükseköğretime ayrılan payda ciddi bir azalma yaşanması, Türkiye'nin yükseköğretim sisteminin büyüme eğilimiyle uyumlu değildir. Dahası, özellikle 2000'li yılların ortasından itibaren yükseköğretim sistemi genişlemeye devam ederken ve merkezi yönetim bütçesi ile GSYH içinde yükseköğretime ayrılan pay artış eğilimindeyken (Gür, Çelik, Kurt, & Yurdakul, 2017; Kurt & Gümüş, 2015) artık yükseköğretime ayrılan kaynaklarda bir azalma eğilimi olduğu görülmektedir.

Şekil E.1.2 Kamunun yükseköğretim harcamalarında (milyon ₺) yaşanan değişim (2014-2018)

Kaynak: Muhtelif yıllarda yayınlanan BÜMKO istatistikleri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil E.1.3 Finans kaynağına göre yükseköğretime yapılan harcamalarda (milyon ₺) yaşanan değişim (2013-2017)

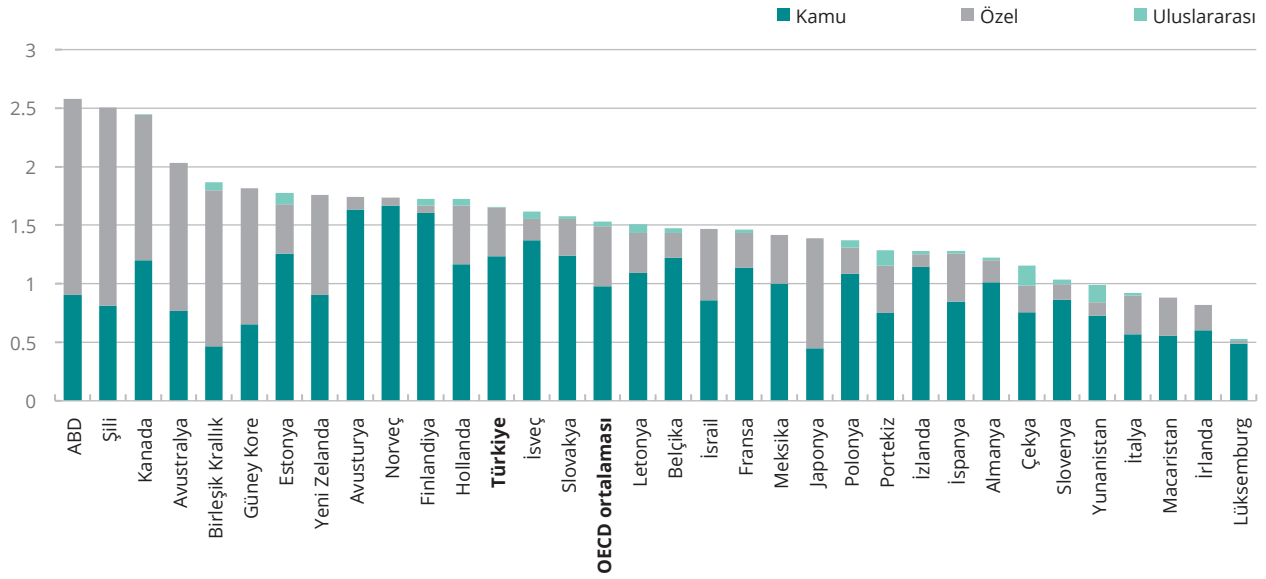
Kaynak: TÜİK (2018) Eğitim Harcamaları İstatistikleri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Not: Uluslararası kaynaklardan yapılan harcamalar, çok küçük olduğundan dolayı şekilde gösterilmemiştir.

2013-2017 yılları arasında finans kaynağına göre yükseköğretime yapılan harcamalarda yaşanan değişim Şekil E.1.3'te gösterilmiştir. TÜİK Eğitim Harcamaları İstatistiklerine göre, 2013 yılında yükseköğretime 27,85 milyar TL devlet ve 9,43 milyar TL özel; toplamda ise 34,21 milyar TL eğitim harcamaları yapılmıştır. 2017 yılı

ında ise 45,47 milyar TL devlet harcamaları, 15,47 milyar TL özel harcamalar ve toplamda ise 53,81 milyar TL harcama yükseköğretime yönelik gerçekleştirilmiştir. 2013 yılında yükseköğretim harcamalarının %27,5'i özel harcamalar olarak gerçekleşmişken, 2017 yılında özel harcamaların oranı %28,7 olarak gerçekleşmiştir.

Şekil E.1.4 OECD ülkelerinde kamu, özel ve uluslararası yükseköğretim harcamalarının GSYH içindeki oranı (%) (2015)

Kaynak: OECD (2018).

OECD ülkelerinde 2015 yılında kamu, özel ve uluslararası yükseköğretim harcamalarının GSYH içindeki oranı Şekil E.1.4'te gösterilmiştir. Buna göre GSYH içinde yükseköğretime yönelik toplam harcamaların en yüksek olduğu ülkeler ABD (%2,6), Şili (%2,5), Kanada (%2,4) ve Avustralya'dır (%2,0). Türkiye'nin GSYH içindeki toplam yükseköğretim harcaması (%1,7), OECD ortalamasından (%1,5) daha yüksek olarak gerçekleşmiştir. GSYH içinde kamu harcamaları oranı en yüksek olan ülkeler Norveç (%1,7), Finlandiya (%1,6) ve Avusturya'dır (%1,6). Türkiye'nin GSYH içinde yükseköğretim için yaptığı kamu harcama oranı %1,2 ile %1,0 olan OECD ortalamasının üzerindedir. Diğer ta-

raftan GSYH içinde yükseköğretime yönelik özel harcama oranı en yüksek ülkelerin ABD (%1,7), Şili (%1,7), Avustralya (%1,3), Birleşik Krallık (%1,3), Güney Kore (%1,2) gibi ülkelerin olduğu görülmektedir. Türkiye'de ise GSYH içinde yükseköğretime yapılan özel harcama oranı %0,4 ile OECD ülkeleri ortalaması olan %0,5'ten düşüktür. Slovenya, Norveç, Lüksemburg, İzlanda, Yunanistan, Finlandiya ve Avustralya'da ise GSYH içinde yükseköğretim için özel harcama oranları %0,1 ya da daha düşük düzeydedir. Sadece 10 OECD ülkesinde ise GSYH içinde yükseköğretim için uluslararası harcama yapılmaktadır. Bu oran ise Çekya (%0,2) hariç diğer ülkelerde %0,1'dir.

Tablo E.1.5 OECD ülkelerinde toplam yükseköğretim harcamaları içinde kamu, özel (hanehalkı ve diğer özel harcamalar) ve uluslararası harcamaların oranı (%) (2015)

	Kamu kaynakları	Özel kaynaklar			Uluslararası kaynaklar
		Hane halkı harcamaları	Diğer özel kuruluşları harcamaları	Tüm özel kaynaklar	
Norveç	96	4	-	4	-
Avusturya	94	3	3	6	-
Finlandiya	93	-	3	3	4
Lüksemburg	92	2	2	4	3
İzlanda	89	8	1	8	2
İsveç	85	1	10	11	4
Slovenya	83	11	2	13	4
Belçika	83	9	6	14	3
Almanya	83	-	-	15	2
Polonya	79	14	2	16	5
Slovakya	79	10	9	20	1
Fransa	78	11	10	20	2
Türkiye	75	12	12	25	-
İrlanda	74	22	5	26	-
Yunanistan	73	-	-	12	15
Letonya	73	21	1	23	5
Estonya	71	6	17	24	5
Meksika	71	29	-	29	-
Hollanda	68	16	13	29	3
İspanya	66	29	3	32	2
OECD ortalaması	66	22	9	31	3
Çekya	65	8	12	20	15
Macaristan	63	-	-	37	-
İtalya	62	28	7	35	3
İsrail	58	26	16	42	-
Portekiz	58	26	6	32	10
Yeni Zelanda	52	34	15	48	-
Kanada	49	28	22	51	-
Avustralya	38	50	12	62	-
Güney Kore	36	45	18	64	-
ABD	35	46	18	65	-
Şili	32	57	10	68	-
Japonya	32	52	16	68	-
Birleşik Krallık	25	48	23	71	4

Kaynak: OECD (2018).

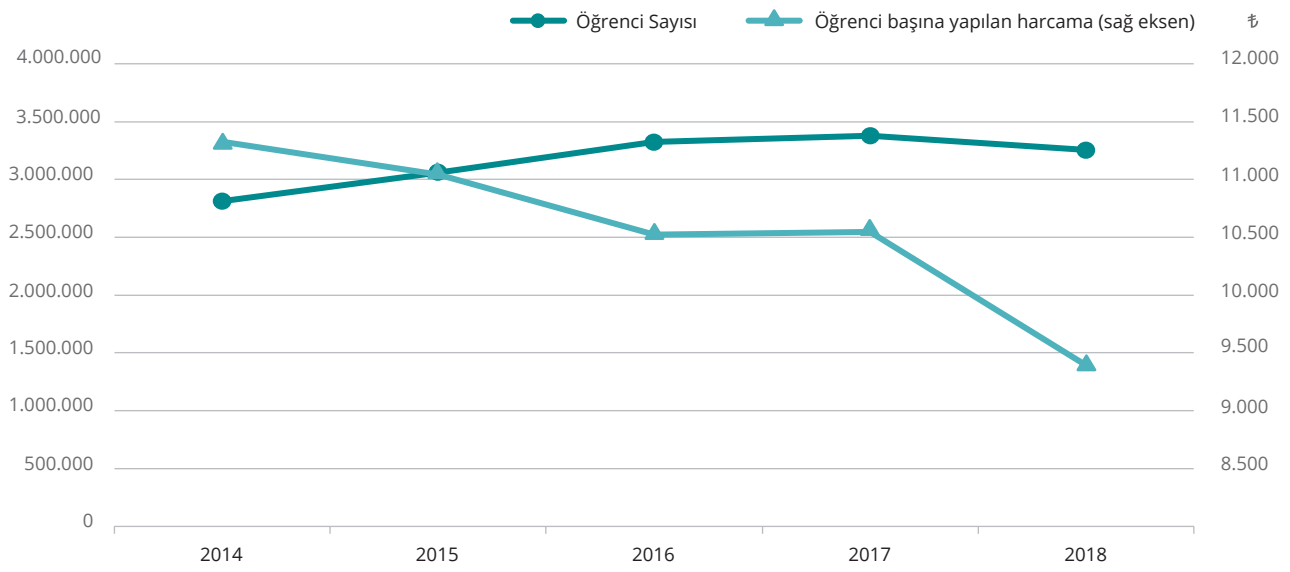
OECD ülkelerinde 2015 yılında toplam yükseköğretim harcamaları içinde kamu, özel (hanehalkı ve diğer özel harcamalar) ve uluslararası harcamaların oranı Tablo E.1.5'te gösterilmiştir. Buna göre, Norveç (%96), Avusturya (%94), Finlandiya (%93) ve Lüksemburg (%92) toplam yükseköğretim harcamaları içinde en yüksek oranda kamu harcaması yapan ülkelerdir. Diğer taraftan Birleşik Krallık (%25), Japonya (%32), Şili (%32), ABD (%35), Güney Kore (%36) ve Avustralya (%38) toplam yükseköğretim harcamaları içinde kamu harcamaları en düşük olan ülkelerdir. Türkiye'de ise toplam yükseköğretim harcamaları içinde kamu harcamalarının oranı (%75), OECD ortalaması olan %66'dan daha yüksektir. Avustralya, Şili, Japonya, Güney Kore, Birleşik Krallık ve ABD toplam yükseköğretim harcamaları içinde hanehalkı harcamalarının oranı %50'ye yakın ya da daha yüksektir. Başka bir ifade ile yükseköğretim harcamalarının temel kaynağını hanehalkı harcamaları oluşturmaktadır. Türkiye'de ise hanehalkı

harcamalarının toplam yükseköğretim harcamaları içindeki oranı (%12), OECD ortalamasından (%22) düşüktür. Toplam yükseköğretim harcamaları içinde hanehalkı harcamalarının oranı İsveç, Norveç, Lüksemburg, Finlandiya ve Avusturya'da %5'ten daha azdır. Bu ülkelerde hanehalkı harcamalarının yükseköğretim harcamalarına katkısı oldukça sınırlıdır. Uluslararası harcamaların yükseköğretim harcamaları içindeki oranı Portekiz, Yunanistan, Çekya'da %10 ve üzeri olarak gerçekleşmiştir.

Bu göstergedeki veriler genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye'nin GSYH içinde yükseköğretime ayırdığı kaynak miktarının ve kamu harcamalarının OECD ortalamasından yüksek, özel harcamaların ise OECD ortalamasından düşük olduğu görülmektedir. Ancak, son yıllarda Türkiye'nin yükseköğretime ayırdığı kaynaklarda bir azalma eğiliminin başladığı görülmektedir. Türkiye'nin yükseköğretime ayırdığı kaynakları azaltmaya başlaması, büyüyen yükseköğretim sistemi için ciddi bir risktir.

Bu göstergede yıllara ve üniversitelerin kurulma dalgaları göre öğrenci başına yapılan harcamalar incelenmiştir. Buna ilaveten OECD ülkelerinde hizmet türüne göre yükseköğretimde öğrenci başına yapılan harcamalara yer verilmiştir.

Şekil E.2.1 Yükseköğretimde öğrenci sayılarında ve öğrenci başına yapılan harcamada yaşanan değişim (2014-2018)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, BÜMKO, ÖSYM ve MEB verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Not: Devlet üniversitelerinde öğrenim gören öğrenci sayısı olup açıköğretim öğrencileri hesaplama dışında bırakılmıştır. 2018 yılı sabit fiyatlarıyla hesaplama yapılmıştır.

Şekil E.2.1'de 2014-2018 yılları arasında yükseköğretimde öğrenci sayılarında ve öğrenci başına yapılan harcamada yaşanan değişim verilmiştir. 2017 yılında 3.377.687 olan öğrenci sayısı 2018 yılında azalmış ve 3.253.743'e inmiştir. 2017 ile 2018 yıllarında öğrenci başına yapılan harcama ise 10.730 TL'den 9.719 TL'ye düşmüştür. 2000'li yılların ortasından itibaren yükseköğretim sistemini büyütmeyi hedefleyen Türkiye, bir yandan

hızlı bir şekilde öğrenci sayısını yükseltirken diğer yandan da yükseköğretim harcamalarını oldukça hızlı bir şekilde artırmaktaydı. Yükseköğretime ayrılan bütçe ciddi bir şekilde artmasına rağmen, öğrenci sayısının daha hızlı bir şekilde artması nedeniyle öğrenci başına yapılan harcama artırılamamıştır (Gür vd., 2017). 2018 yılında ise öğrenci sayısı azalmasına rağmen öğrenci başına yapılan harcama miktarında bir düşüş gözlemlenmiştir.

OECD ülkelerinde 2015 yılında hizmet türüne yükseköğretimde öğrenci başına yapılan toplam harcama miktarları Tablo E.2.2'de gösterilmiştir. Yükseköğretim düzeyinde ana hizmetler, yan hizmetler ve AR-GE olmak üzere eğitim hizmetleri üç türe ayrılmaktadır. Yan hizmetler eğitim kurumlarında ana eğitim misyonunun merkezinde olmayan yemek, sağlık ve yurt gibi öğrenci refah hizmetlerini kapsamaktadır. Ana eğitim hizmetleri; personel maaşı, okul binasının yapımı ve korunması, öğretim materyalleri, kitaplar ve üniversitenin yönetimi gibi yükseköğretim kurumlarında doğrudan öğretim ile ilgili tüm hususları kapsamaktadır. AR-GE ise araştırmalara ayrılan bütçeyi içermektedir (OECD, 2018). Yükseköğretim harcamaları içinde OECD ülkelerinde öğrenci başına yapılan harcama önemli oranda farklılaşmaktadır. OECD ülkeleri arasında Lüksemburg 48.907\$ ile öğrenci başına en yüksek harcamanın yapıldığı ülkedir.

Lüksemburg'u ABD (30.003\$), Birleşik Krallık (26.320\$), İsveç (24.417\$), Norveç (20.973\$) ve Avustralya (20.344\$) takip etmektedir. Türkiye ise öğrenci başına 8.901\$ harcama ile OECD ülkeleri ortalamasının yarısına yakın (15.556\$) harcama yapmaktadır. Bu miktar ile Türkiye, Polonya, Şili ve Macaristan'la birlikte yükseköğretimde öğrenci başına en az harcama yapan ülkeler arasındadır. OECD ülkeleri ortalamasına göre yükseköğretim düzeyinde öğrenci başına yapılan toplam harcamaları %68'i ana hizmet harcamalarına; yaklaşık %30'u ise AR-GE harcamaları için yapılmaktadır. İsveç, Finlandiya, Almanya, Norveç ve Slovakya öğrenci başına yapılan harcamalar içinde AR-GE'ye en yüksek harcama yapan ülkelerdir. ABD, Birleşik Krallık ve Slovakya ise yan hizmetlere en yüksek miktarda kaynak ayıran ülkelerdir. Ana hizmetler için en yüksek miktarı ayıran ülkeler ise Lüksemburg, ABD ve Birleşik Krallık'tır.

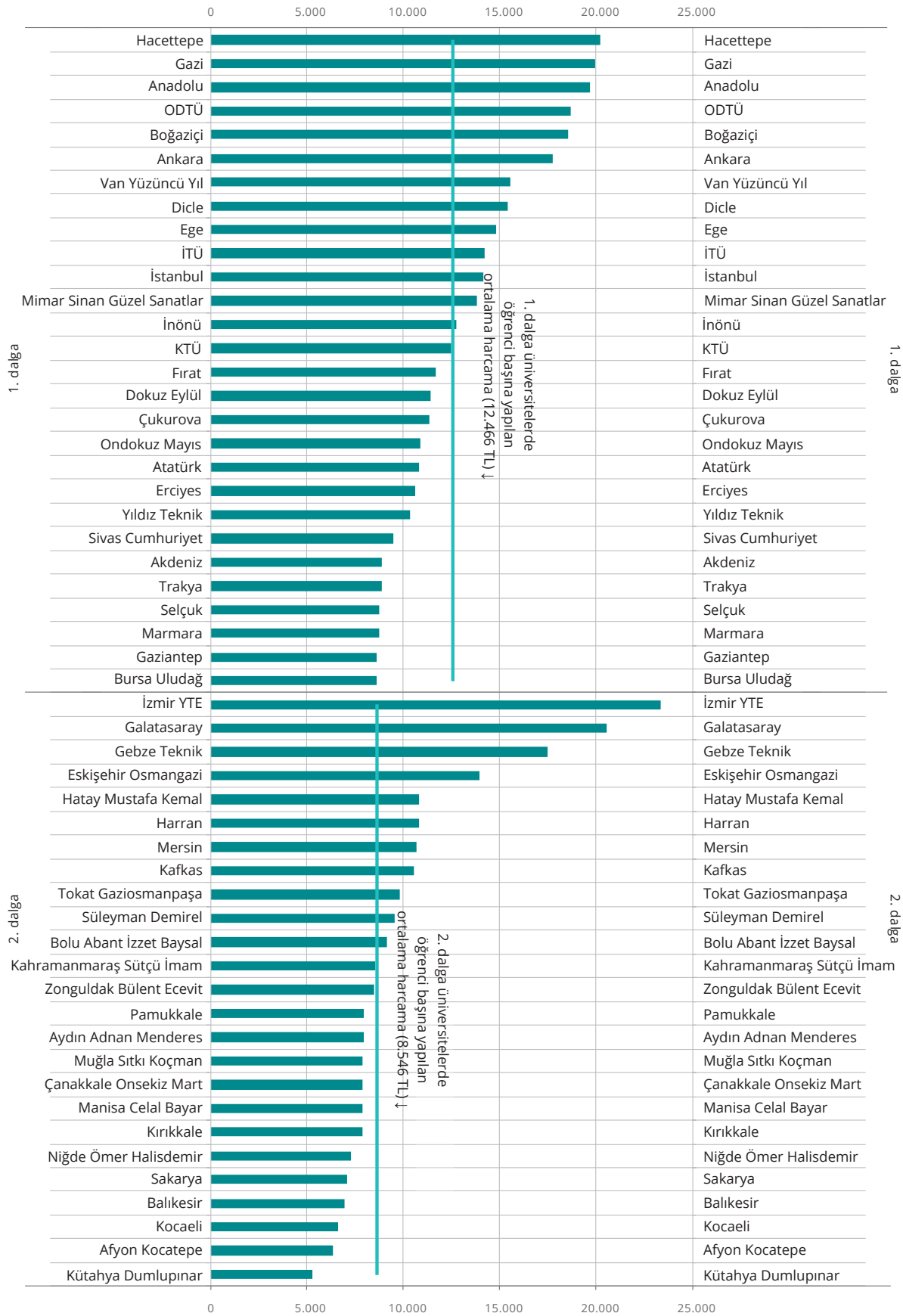
Tablo E.2.2 OECD ülkelerinde hizmet türüne göre yükseköğretimde öğrenci başına yapılan toplam harcama (\$) (2015)

	Ana hizmetler	Yan hizmetler	AR-GE	Tüm hizmetler
Lüksemburg	40.800	1.105	7.002	48.907
ABD	23.448	3.370	3.186	30.003
Birleşik Krallık	18.429	2.096	5.794	26.320
İsveç	11.297	-	13.120	24.417
Norveç	12.120	243	8.610	20.973
Avustralya	13.370	788	6.186	20.344
Hollanda	12.107	-	7.179	19.286
Finlandiya	10.391	-	7.200	17.591
Avusturya	12.963	175	4.417	17.555
Belçika	10.654	973	5.693	17.320
Almanya	9.137	880	7.018	17.036
Fransa	9.870	768	5.507	16.145
Slovakya	7.990	1.855	6.029	15.874
OECD ortalaması	10.654	593	4.409	15.656
İrlanda	9.747	-	3.483	13.229
Estonya	8.401	3	4.463	12.867
İzlanda	12.671	-	-	12.671
İspanya	8.807	521	3.278	12.605
Portekiz	6.868	608	4.289	11.766
İtalya	6.945	406	3.906	11.257
İsrail	7.069	40	3.894	11.003
Çekya	6.287	78	4.526	10.891
Slovenya	7.755	320	2.133	10.208
Letonya	8.080	128	1.928	10.137
Güney Kore	8.054	86	1.968	10.109
Polonya	7.437	210	2.040	9.687
Türkiye	6.296	722	1.882	8.901
Macaristan	6.452	615	1.694	8.761
Şili	7.961	106	339	8.406

Kaynak: OECD (2018).

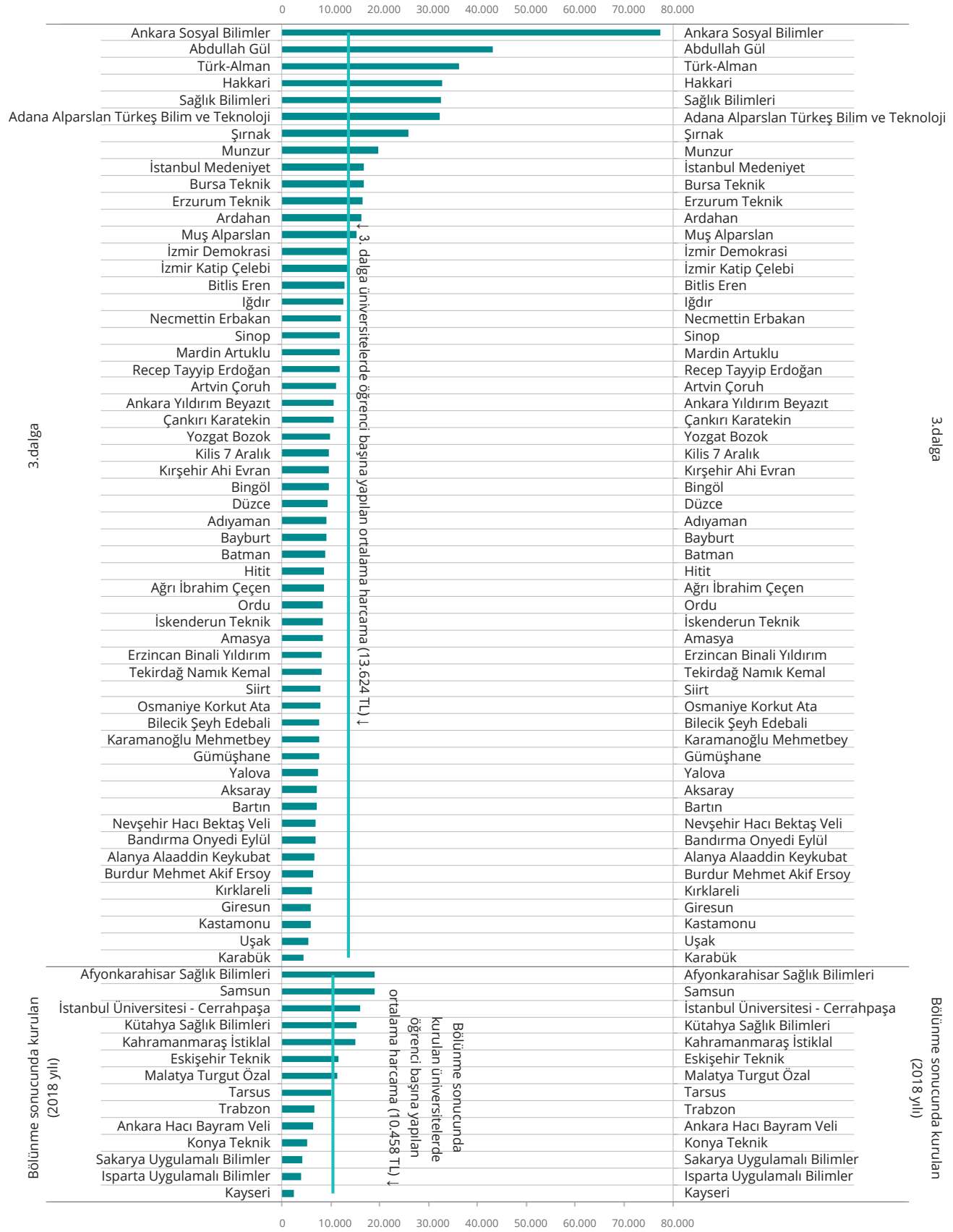
Not: Satın alma gücü paritesine göre hesaplanmıştır.

Şekil E.2.3 Birinci ve ikinci dalgada kurulan üniversitelere göre öğrenci başına yapılan harcama (₺) (2018)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi ve BÜMKO verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil E.2.4 Üçüncü dalгада ve bölünme sonucunda kurulan üniversitelere göre öğrenci başına yapılan harcama (₺) (2018)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi ve BÜMKO verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Türkiye’de yükseköğretim kurumlarının yurt dışında yaygınlaşmasında üç önemli dalgadan söz edilebilir (Gür vd., 2017). Şekil E.2.3’te birinci ve ikinci dalgada kurulan üniversitelere göre öğrenci başına yapılan harcama; Şekil E.2.4’te üçüncü dalgada ve bölünme sonucunda kurulan üniversitelerde öğrenci başına yapılan harcama gösterilmiştir. Buna göre, öğrenci başına yapılan en yüksek ortalama harcama üçüncü dalgada (13.624 TL), daha sonra birinci dalgada kurulan üniversitelerdedir (12.466 TL). Bölünme sonrası kurulan üniversitelerde öğrenci başına ortalama 10.458 TL, ikinci dalgada kurulan üniversitelerde ise 8.546 TL harcama yapılmıştır. Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi için 77 bin TL, Abdullah Gül Üniversitesi için 43 bin TL, Türk-Alman Üniversitesi, Hakkâri Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi ile Adana Alpaslan Türkeş Bilim ve Teknoloji üniversiteleri için 30 bin TL’den fazla kaynak ayrılmıştır. Söz konusu kurumlar, öğrenci başına en yüksek harcamanın yapıldığı kurumlardır. Özellikle Hakkâri Üniversitesi on yıldan fazla, Ankara Sosyal Bilimler, Abdullah Gül ile Türk-Alman üniversiteleri beş yıldan uzun süredir kurulmuş olmalarına rağmen büyümeyi sağlayamamaları ve üniversitelerin tam kapasite ile çalışamamalarından dolayı da öğrenci sayısı oldukça azdır. Buna ilaveten halen bu üniversitelerin altyapı harcamalarının yüksek olması, hesaplamalarda öğrenci başına yapılan harcamaların da yüksek çıkmasına neden olmaktadır. Üçüncü dalgada kurulan üniversiteler arasında Karabük, Uşak, Kastamonu ve Giresun gibi üniversitelerde öğrenci başına 5 bin TL civarında harcama yapılmıştır. Birinci dalgada kurulan Hacettepe, Gazi ve Anadolu üniversitelerinde öğrenci başına 20 bin

TL harcama yapılırken, Sivas, Cumhuriyet, Akdeniz, Trakya, Selçuk, Marmara, Gaziantep, Bursa Teknik ve Uludağ üniversitelerinde ise öğrenci başına 10 bin TL’den az harcama yapılmıştır. İzmir YTE, Galatasaray ve Gebze Teknik üniversitelerinde öğrenci başına 20 bin TL’den fazla harcama yapılırken Kütahya Dumlupınar Üniversitesinde 5 bin TL civarında harcama yapılmıştır. Bölünme sonrası kurulan üniversitelerde öğrenci başına yapılan harcama miktarının düşük olması dikkat çekicidir. Afyonkarahisar Sağlık Bilimleri ve Samsun üniversitelerinde öğrenci başına 20 bin TL civarı harcama yapılırken Kayseri, Isparta Uygulamalı Bilimler, Sakarya Uygulamalı Bilimler, Konya Teknik üniversiteleri için öğrenci başına 5 bin TL’den daha düşük harcama yapılmıştır. Bu üniversitelerin 2018 yılı ortalarında kurulması ve bölündükleri üniversiteden gelen öğrenci sayısının büyüklüğü gibi hususlar öğrenci başına yapılan harcama miktarını doğrudan etkilemektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye’de üniversitelere göre öğrenci başına yapılan harcama miktarları, aynı dalgada kurulan üniversiteler arasında bile önemli ölçüde farklılaşmaktadır.

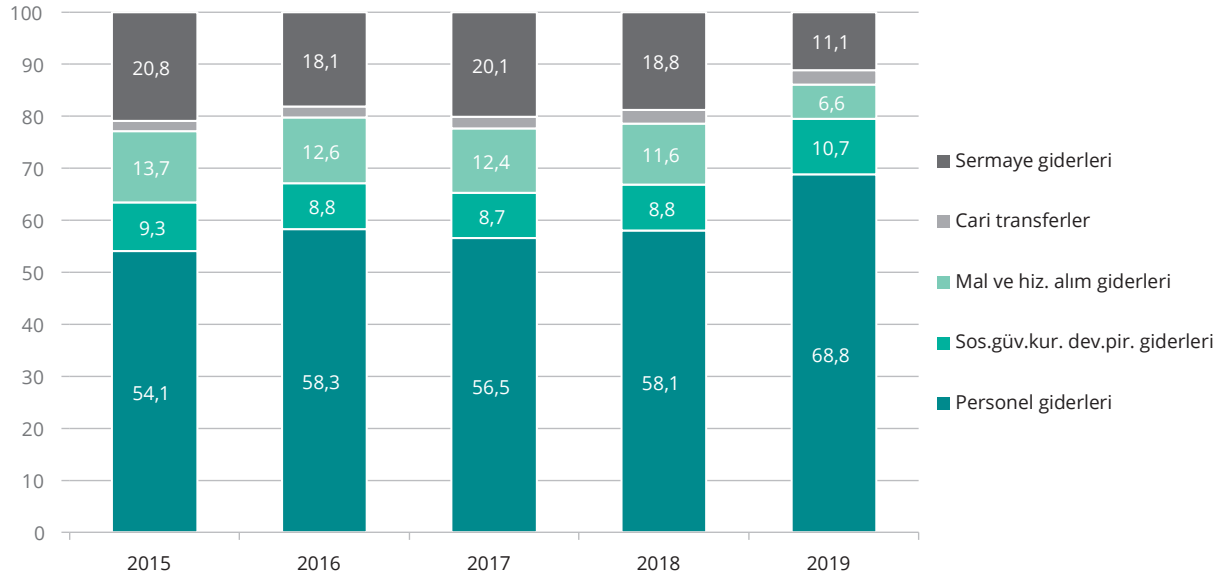
Bu göstergedeki veriler genel olarak değerlendirildiğinde, öğrenci başına yapılan harcamalarda 2018 yılında önemli bir azalma olduğu görülmektedir. Dahası, Türkiye OECD ülkeleri arasında öğrenci başına en düşük miktarda harcama yapan ülkelerden biridir. Daha önemlisi ise öğrenci başına yapılan harcamalar üniversitelere göre ciddi ölçüde farklılaşmaktadır. Bir tarafta öğrenci başına 5 bin TL’den az harcama yapılan üniversiteler varken diğer tarafta 20 bin TL’den fazla harcama yapılan üniversiteler vardır.

EKONOMİK SINIFLANDIRMAYA GÖRE YÜKSEKÖĞRETİM VE AR-GE BÜTÇE DAĞILIMI NASILDIR?

Bu göstergede, yükseköğretim bütçesinin ekonomik sınıflandırmaya göre nasıl dağıldığı OECD verileri ile karşılaştırılarak incelenmiştir.

Benzer şekilde, Türkiye’de AR-GE harcamalarının sektörel dağılımları da incelenecektir.

Şekil E.3.1 Yükseköğretim bütçesinin ekonomik sınıflandırmaya göre dağılımında yaşanan değişim (%) (2015-2019)

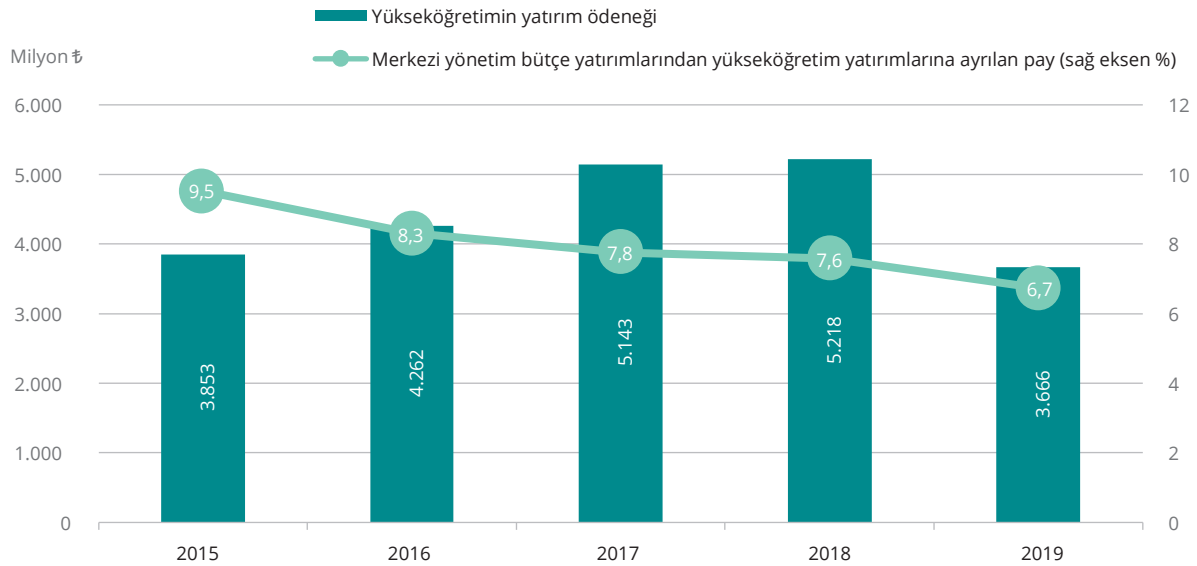

Kaynak: Muhtelif yıllarda yayınlanan MEB istatistikleri ve BÜMKO verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

2015-2019 yılları arasında yükseköğretim bütçesinin ekonomik sınıflandırmaya göre dağılımında yaşanan değişim, Şekil E.3.1’de gösterilmiştir. Buna göre 2019 yılında mal ve hizmet alım giderleri ile sermaye giderlerinin yükseköğretim bütçesi içerisindeki oranı önemli oranda azalmıştır. Öte yandan, personel giderlerinin

yükseköğretim bütçesi içerisindeki oranı geçmiş yıllara göre ciddi bir şekilde artmış ve %68,8 olmuştur. Bu veri, 2019 yılında yükseköğretimde yatırım için öngörülen bütçelerin kısıtlandığını ve bu çerçevede yapılacak harcamaların geçmiş yıllara göre oldukça az olacağını göstermektedir.

Şekil E.3.2 Yükseköğretim yatırım ödeneğinde ve merkezi bütçe yatırımlarından yükseköğretim yatırımlarına ayrılan payda yaşanan değişim (2015-2019)

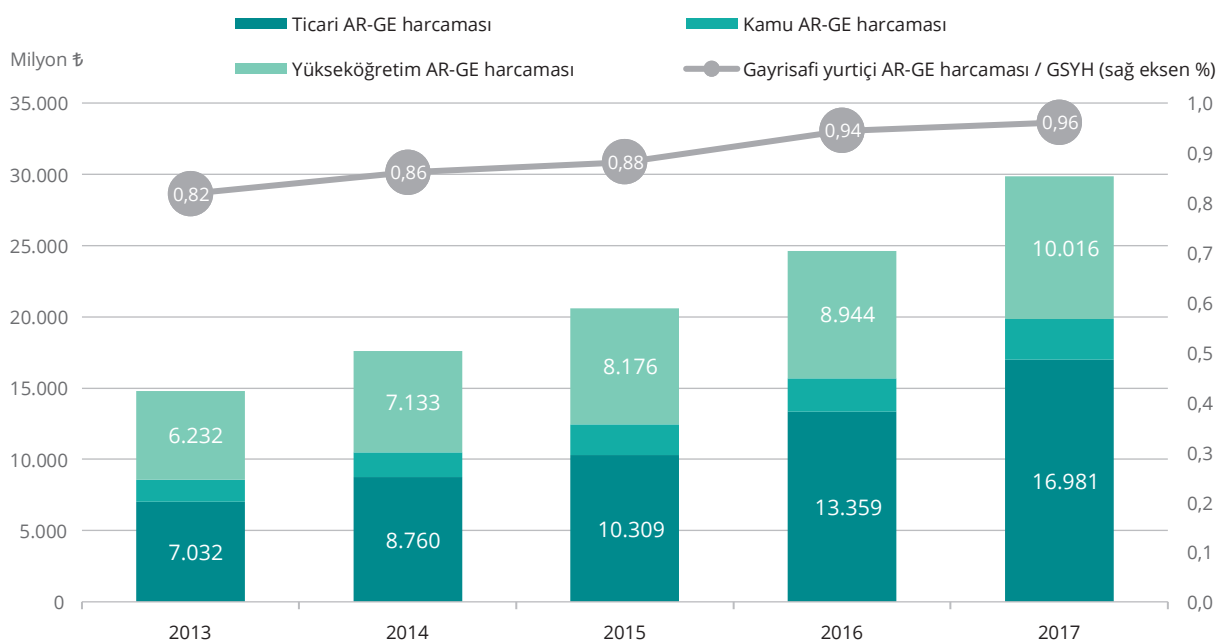

Kaynak: Muhtelif yıllarda yayınlanan MEB istatistikleri ve BÜMKO verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

2015-2019 yılları arasında yükseköğretim yatırım ödeneğinden ve merkezi bütçe yatırımlarından yükseköğretim yatırımlarına ayrılan payda yaşanan değişim, Şekil E.3.2'de gösterilmiştir. Bu şekilde herhangi bir fiyat sabitlenmesi yapılmamış, doğrudan nominal değerler sunulmuştur. Şekle göre, yükseköğretim yatırım ödeneğine ayrılan bütçe son beş yılın gerçekleşen en düşük mik-

tarıdır. Dahası bir önceki yıl ile kıyaslandığında üçte bir oranında azaldığı görülmektedir. Merkezi yönetim bütçe yatırımlarından yükseköğretim yatırımlarına ayrılan paya bakıldığında ise son beş yılda bu oranın %9,5'ten %6,7'ye azaldığı görülmektedir. Bu veriler, yükseköğretimde yatırıma yönelik ayrılan bütçede oldukça önemli bir düşüşün olduğunu göstermektedir.

Şekil E.3.3 Sektöre göre gayrisafi yurtiçi AR-GE harcaması ve GSYH'ye oranında yaşanan değişim (2013-2017)

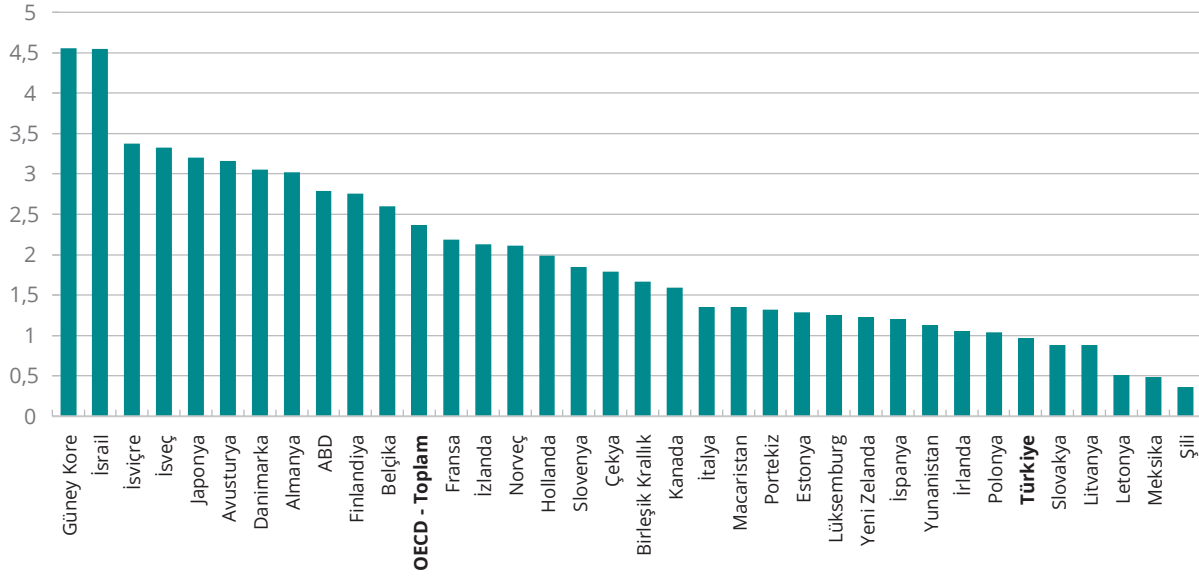

Kaynak: TÜİK Araştırma-Geliştirme Faaliyetleri Araştırması verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

2013-2017 yılları arasında sektöre göre gayrisafi yurtiçi AR-GE harcaması ve GSYH'ye oranında yaşanan değişim, Şekil E.3.3'te gösterilmiştir. Buna göre 2013-2017 yılları arasında AR-GE harcamalarının GSYH'ye oranı 0,82'den 0,96'ya; toplam AR-GE harcaması ise yaklaşık iki kat bü-

yüerek 15 milyar TL'den 30 milyar TL'ye yükselmiştir. Bu süreçte ticari (özel) AR-GE harcamaları kamu ve yükseköğretim AR-GE harcamalarından daha hızlı büyümüş, ticarinin payı %45'lerden %57'lere yükselirken, yükseköğretimin payı %44'lerden %34'lere gerilemiştir.

Şekil E.3.4 OECD ülkelerinde GSYH içinde AR-GE harcamalarına ayrılan pay (%) (2017)

Kaynak: OECD veri tabanı kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

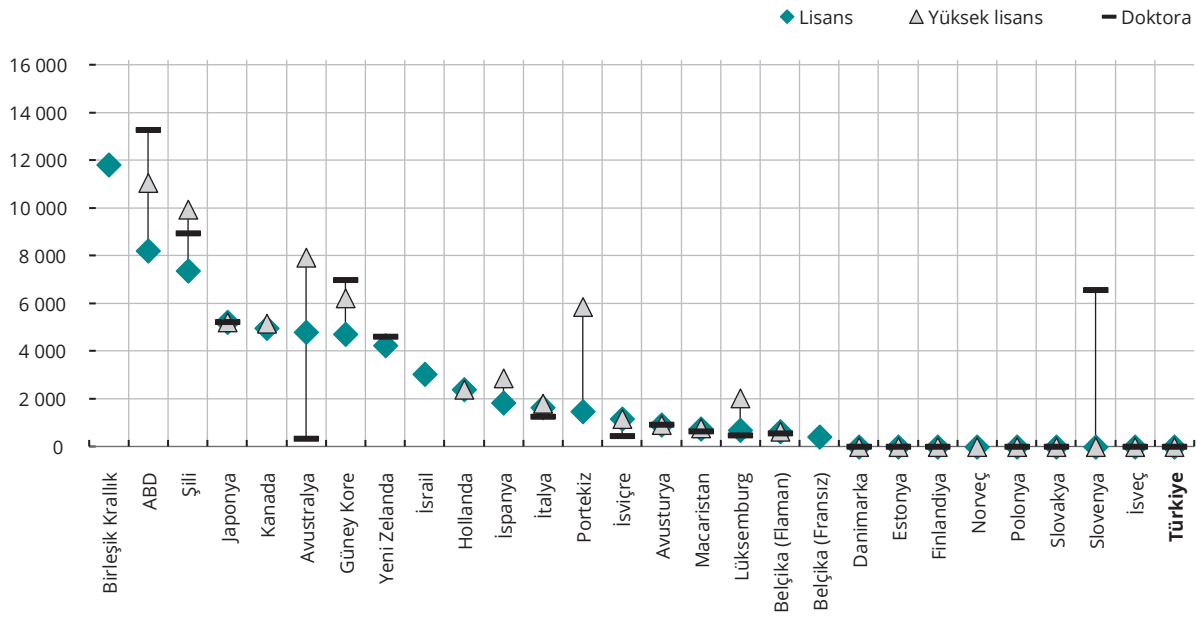
2017 yılı verilerine göre OECD ülkelerinde GSYH içinde AR-GE harcamalarına ayrılan pay, Şekil E.3.4'te gösterilmiştir. Bu hesaplamada OECD ortalaması değil, OECD toplamı kullanılmıştır. OECD toplamı, verilerin mevcut olduğu tüm OECD ülkelerinin veri değerlerinin ağırlıklı ortalaması alınarak hesaplanır. OECD alanı bir bütün olarak ele alınır ve göstergenin değeri sunulur (OECD, 2018). Şekil incelendiğinde GSYH içinde AR-GE harcamalarına ayrılan payın OECD toplamı %2,37'dir. Güney Kore (%4,55) ve İsrail (%4,54) GSYH içinde AR-GE harcamalarına en yüksek pay ayıran ülkelerdir. Türkiye ise OECD ülkeleri arasında Letonya, Litvanya, Slovakya ile birlikte

GSYH içinde AR-GE harcamalarına en az pay ayıran ülkedir. GSYH içinde AR-GE'ye yüksek pay ayıran ülkelerin küresel ekonomide katma değeri oldukça yüksek ürünler üreten ülkeler olduğunu not etmekte fayda vardır. Türkiye ise AR-GE harcamalarına ayrılan pay açısından, küresel çapta rekabet edebilmekten uzakta görünmektedir. Bu göstergedeki veriler genel olarak değerlendirildiğinde, yükseköğretim bütçesi içerisindeki yatırım bütçesinde azalma yaşandığı görülmektedir. Ayrıca, AR-GE harcamalarını artırmasına rağmen OECD ülkeleri arasında halen AR-GE'ye en düşük oranda kaynak ayıran ülkelerden biri, Türkiye'dir.

Bu gösterge altında OECD ülkelerinde üniversitelerdeki öğrencilerin öğrenim ücretleri, öğrenim düzeyine göre incelen-

miştir. Buna ilaveten Kredi ve Yurtlar Kurumu (KYK) aracılığıyla öğrenim kredisi ve burs alan öğrenci sayılarına değinilmiştir.

Şekil E.4.1 Bazı OECD ülkelerinde ulusal öğrencilerin kamu üniversitelerinde lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyindeki harç miktarları (\$) (2015)

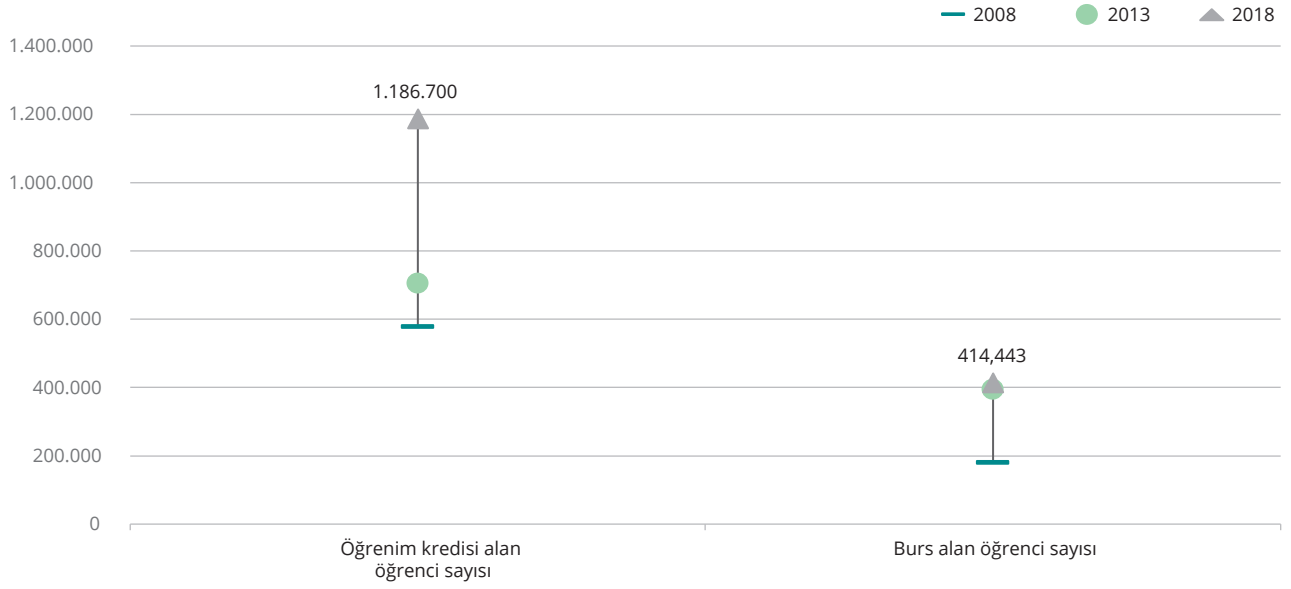
Kaynak: OECD (2018).

Not: Satın alma gücü paritesine göre hesaplanmıştır.

2015-2016 öğretim yılında bazı OECD ülkelerinde ulusal öğrencilerin kamu üniversitelerinde lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyindeki harç miktarları, Şekil E.4.1'de gösterilmiştir. Buna göre, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Norveç, Polonya, Slovakya, Slovenya (doktora düzeyi hariç), İsveç ve Türkiye'de ulusal öğrenciler için lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde öğrenim harcı yok-

tur. Avusturya, Macaristan, Lüksemburg ve Belçika gibi ülkelerde ise oldukça düşük düzeyde (1.000\$'dan az) öğrenim harcı uygulanmaktadır. Kısacası, Avrupa ülkelerinin birçoğunda yükseköğretimde öğrenim harcı ya yok ya da oldukça düşüktür. Diğer taraftan, ABD, Birleşik Krallık, Şili ve Japonya gibi ülkelerde ise kamu üniversiteleri için harç miktarları yüksek düzeydedir.

Şekil E.4.2 KYK'dan öğrenim kredisi ve burs alan öğrenci sayılarında yaşanan değişim (2008, 2013 ve 2018)

Kaynak: Muhtelif yıllarda yayınlanan MEB İstatistikleri ve KYK Faaliyet Raporları ve KYK tarafından paylaşılan veriler (Mart 2019) kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil E.4.2'de KYK'dan öğrenim kredisi ve burs alan öğrenci sayılarında yaşanan değişim gösterilmiştir. Buna göre, 2008 yılında KYK'dan öğrenim kredisi alan 578.009 kişi iken bu sayı, 2018 yılında 1.187.000 kişiye yükselmiştir. Burs alan öğrenci sayılarına bakıldığında ise 2008 yılında 181.490 bin kişi olan bu sayı 2018 yılında 414.443 kişiye yükselmiştir. Lisans öğrencilerine 500 TL, yüksek lisans öğrencilerine 1000 TL, doktora öğrencilerine ise 1.500 TL aylık burs ya da kredi verilmektedir.

Bu göstergedeki veriler genel olarak değerlendirildiğinde, birçok Avrupa ülkesi gibi Türkiye'nin yükseköğretim için öğrenim ücreti almadığı görülmektedir. Buna ilave-ten, yükseköğretim öğrencilerinin en önemli ihtiyaçlarından biri de burs ya da kredi desteğinin sağlanmasıdır. Türkiye'de son yıllarda burs ve kredi alan öğrenci sayısı artmıştır. Büyüyen bir yükseköğretim sistemi için burs ve kredi desteklerinin artırılması önem arz etmektedir.

- Yükseköğretime ayrılan bütçede son yılda önemli bir azalma olduğu görülmektedir. **Türkiye yükseköğretim sisteminin büyüme eğiliminde olduğu dikkate alındığında, yükseköğretime ayrılan bütçenin artırılması gerekmektedir. Bu çerçevede, hem eski üniversitelerin hem de yeni kurulan üniversitelerin yatırım ihtiyaçları dikkate alınarak yatırım bütçeleri artırılmalıdır.**
- Türkiye’de üniversitelere göre öğrenci başına yapılan harcama dikkate alındığında oldukça ciddi bir eşitsizliğin olduğu görülmektedir. Bir yanda öğrenci başına 20 bin TL’den fazla harcama yapan üniversiteler var iken diğer tarafta öğrenci başına 5 bin TL’den az harcama yapan üniversiteler bulunmaktadır. **Üniversitelerin misyon bazlı farklılaşmasından kaynaklı olarak AR-GE bütçelerinde ve gelirlerinde bir farklılaşmaya gidilmesi normaldir. Ancak, üniversitelere göre öğrenci başına yapılan harcamada daha eşitlikçi bir bütçe sistemi kurulmalıdır.**
- AR-GE harcamalarında Türkiye son yıllarda artış sağlamasına rağmen halen OECD ülkeleri ortalamasından düşük düzeyde kaynak ayıran ülkelerden biridir. **Türkiye’nin ekonomik bir atılım yapması ve yüksek nitelikli ürünler üretebilmesi için AR-GE harcamalarını önemli oranda artırması gerekmektedir.**

- Gür, B. S., Çelik, Z., Kurt, T., & Yurdakul, S. (2017). *Yükseköğretime bakış 2017: İzleme ve değerlendirme raporu*. Ankara: Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Kurt, T., & Gümüş, S. (2015). Dünyada yükseköğretimin finansmanına ilişkin eğilimler ve Türkiye için öneriler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 5(1), 14-26.
- OECD. (2018). *Education at a glance 2018: OECD indicators*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
- TÜİK. (2018). *Eğitim harcamaları istatistikleri, 2017* (Haber Bülteni Sy 27600). Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.

BÖLÜM

ÜNİVERSİTELERİN AKADEMİK ve YENİLİKÇİLİK PERFORMANSI

GÖSTERGE F1	Türkiye'nin uluslararası akademik yayın performansı nasıldır?
GÖSTERGE F2	Türkiye adresli bilimsel dergilerin uluslararası sıralaması ne durumdadır?
GÖSTERGE F3	Türkiye'nin dünya üniversiteleri sıralamalarındaki durumu nasıldır?
GÖSTERGE F4	Türkiye'nin AR-GE insan kaynağı ne durumdadır?
GÖSTERGE F5	Türkiye'nin patent performansı ne durumdadır?
BÖLÜM F	Sonuç ve öneriler

Bu bölümde ilk önce Türkiye'nin akademik yayın performansına ilişkin veriler sunulacaktır. Ardından, Türkiye adresli bilimsel dergilerin uluslararası durumları incelenecektir. Daha sonra Türkiye'deki üniversitelerin dünya üniversite sıralamalarındaki durumları ele alınacaktır. Ardından, Türkiye'nin Araştırma ve Geliştirme (AR-GE) insan kaynağının durumu ortaya konacaktır. Son olarak, Türkiye'nin patent başvuru durumu değerlendirilecektir.

Bu göstergede, Türkiye'nin uluslararası yayın performansını ortaya koymak üzere uluslararası akademik dergileri endeksleyen Scopus ve Web of Science veritabanlarından elde edilen veriler kullanılmıştır.

Tablo F.1.1'de Scopus verilerine göre 2008-2017 yılları arasında Türkiye adresli uluslararası yayın sayıları veril-

miştir. Buna göre, Türkiye'nin yayın sayıları önceki yıllarda hep artış eğilimindeyken, ilk defa 2017 yılında toplam yayın sayılarında bir düşüş görülmektedir. 2016 yılına göre 2017 yılında Türkiye adresli uluslararası yayın sayıları azalmış, buna bağlı olarak dünya içerisindeki payı da 1,58'den 1,44'e düşmüştür.

Tablo F.1.1 Scopus verilerine göre Türkiye adresli uluslararası yayın sayıları (2008-2017)

Yıl	Doküman sayısı	Atıf sayısı	Öz atıf	Doküman başına atıf	Uluslararası işbirliği payı (%)	Dünya payı (%)
2008	26.021	291.038	82.095	11,18	18,16	1,18
2009	30.487	296.506	85.514	9,73	16,75	1,31
2010	32.939	252.831	79.297	7,68	16,80	1,34
2011	34.667	234.111	74.173	6,75	17,20	1,33
2012	36.303	224.849	66.667	6,19	19,28	1,33
2013	39.798	186.735	60.619	4,69	19,48	1,40
2014	40.759	154.338	48.486	3,79	19,69	1,41
2015	43.780	117.332	34.123	2,68	20,37	1,54
2016	45.595	61.106	19.391	1,34	21,73	1,58
2017	42.405	11.102	4.140	0,26	23,21	1,44

Kaynak: SCIMAGO (2019).

Web of Science verilerine göre 2008-2017 yılları arasında Türkiye adresli uluslararası yayın sayıları Tablo F.1.2'de verilmiştir. Scopus verilerine benzer şekilde, Web of Science verilerine göre de, Türkiye adresli uluslararası yayın sayısı

önceki yıllarda artış eğilimindeyken, ilk defa 2017 yılında bir düşüş yaşamıştır. Buna göre, 2016'dan 2017'ye Türkiye adresli uluslararası doküman sayısı 43 binden 39 bine, makale sayısı ise 30 binden 28 bine düşmüştür.

Tablo F.1.2 Web of Science verilerine göre Türkiye adresli uluslararası yayın sayıları (2008-2017)

Yıl	Doküman sayısı	Makale sayısı
2008	25.340	19.171
2009	28.833	21.481
2010	30.256	22.603
2011	31.028	23.394
2012	33.744	25.060
2013	36.782	26.295
2014	37.954	26.928
2015	40.986	28.326
2016	43.186	30.367
2017	38.513	28.327

Kaynak: Nisan 2018 tarihli CABİM verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Tablo F.1.3'te Scopus verilerine göre ülkelerin 2016 ve 2017 yılı toplam yayın sayıları sıralamaları verilmiştir. Buna göre, 2016'dan 2017'ye Türkiye ve Tayvan hariç tüm ülkelerin ya-

yın sayılarını artırdıkları görülmektedir. Buna bağlı olarak, 2016 yılında dünyada toplam yayın sayısı itibarıyla 17. olan Türkiye, 2017 yılında 19. sıraya gerilemiştir.

Tablo F.1.3 Scopus verilerine göre ülkelerin toplam yayın sayıları sıralamaları (2016, 2017)

2016			2017		
Sıra	Ülke	Doküman sayısı	Sıra	Ülke	Doküman sayısı
1	ABD	601.990	1	ABD	626.403
2	Çin	471.472	2	Çin	508.654
3	Birleşik Krallık	182.849	3	Birleşik Krallık	191.830
4	Almanya	164.242	4	Almanya	170.114
5	Hindistan	138.986	5	Hindistan	147.537
6	Japonya	121.262	6	Japonya	123.043
7	Fransa	112.796	7	Fransa	115.747
8	İtalya	105.847	8	İtalya	110.402
9	Kanada	96.928	9	Kanada	100.810
10	Avustralya	89.767	10	Avustralya	94.065
11	İspanya	85.560	11	İspanya	90.082
12	Güney Kore	78.660	12	Rusya	83.358
13	Rusya	73.207	13	Güney Kore	80.743
14	Brezilya	68.908	14	Brezilya	73.697
15	Hollanda	55.520	15	Hollanda	57.503
16	İran	49.572	16	İran	54.388
17	Türkiye	44.173	17	İsviçre	45.532
18	İsviçre	43.031	18	Polonya	44.692
19	Polonya	42.555	19	Türkiye	42.405
20	İsveç	38.702	20	İsveç	39.976
21	Tayvan	36.036	21	Tayvan	35.185
22	Belçika	31.307	22	Belçika	32.181
23	Malezya	28.546	23	Malezya	31.043
24	Danimarka	25.610	24	Danimarka	27.010
25	Avusturya	23.639	25	Avusturya	24.826
26	Portekiz	23.019	26	Portekiz	24.188
27	Çekya	22.830	27	Çekya	24.059
28	Meksika	21.005	28	Meksika	22.954
29	Norveç	20.646	29	Güney Afrika	22.501
30	Güney Afrika	20.249	30	Norveç	22.078

Kaynak: SCImago (2019).

Buraya kadar sunulan veriler toplu olarak değerlendirildiğinde, Türkiye'nin uluslararası yayın performansının 2016 yılına göre 2017 yılında gerilediği net olarak görülmektedir. Türkiye adresli uluslararası yayın sayısı

azalmış ve buna bağlı olarak Türkiye'nin dünya içerisindeki uluslararası yayın payı düşmüştür. Böylece, Türkiye, uluslararası yayın sayıları sıralamasında dünyada 17. sıradan 19. sıraya gerilemiştir.

Bu göstergede, Türkiye adresli bilimsel dergilerin durumu incelenecektir. Bu çerçevede, Web of Science ve Scopus verileri kullanılarak Türkiye adresli bilimsel dergilere ilişkin uluslararası kıyaslamalar yapılacaktır.

Nisan 2019 itibarıyla Web of Science atıf endekslerinde (SCI, SSCI ve AHCI) yer alan Türkiye adresli bilimsel dergilerin yayın ve atıf sayıları ile etki ortalamaları Tablo F.2.1'de verilmiştir. Buna göre, toplam 65 Türkiye adresli bilimsel dergi Web of Science kapsamında taranmaktadır. Bu dergilerin bazılarının atıf sayısı ve etki değeri ortalamasının oldukça düşük olduğu görünmektedir. Bu durum, akademik yayınların kalitesinin daha da artırıl-

ması gerektiğinin bir işaretidir. Zaten, Scopus verileri de Türkiye adresli bilimsel dergilerin dünya sıralamalarının düşük olduğunu göstermektedir (bk. Tablo F.2.2).

Tablo F.2.2'de Scopus veri tabanı 2017 verilerine göre Türkiye adresli bilimsel dergilere ait veriler ve dünya sıralamaları verilmiştir. Buna göre, Türkiye adresli bilimsel dergilerin dünya sıralamasına esas SJR puanlarının genelde düşük olduğu ve dolayısıyla dünya sıralamalarının düşük olduğu görülmektedir. En iyi sıralamadaki Türkiye adresli bilimsel dergi, dünyada 3881. sıradadır. Bu durum, Türkiye adresli bilimsel dergilerin küresel akademik yayın piyasasında ağırlıklarının az olduğunu göstermektedir.

Tablo F.2.1 Yayın ve atıf sayıları ile etki ortalamasına göre Web of Science atıf endekslerinde (SCI, SSCI ve AHCI) yer alan Türkiye adresli bilimsel dergiler (2019)

Sıra	Dergi adı	Yayın sayısı	Atıf sayısı	Etki değeri ortalaması
1	Journal of Sports Science and Medicine	1.469	17.203	11,71
2	Turkish Journal of Earth Sciences	480	5.262	10,96
3	Turkish Journal of Chemistry	1.929	15.587	8,08
4	Diagnostic and Interventional Radiology	905	6.982	7,71
5	Atmospheric Pollution Research	863	6.125	7,10
6	Turkish Journal of Agriculture and Forestry	873	5.497	6,30
7	Türk Psikoloji Dergisi	300	1.746	5,82
8	Türk Psikiyatri Dergisi	591	3.387	5,73
9	Records of Natural Products	660	3.624	5,49
10	Turkish Journal of Biology	906	4.867	5,37
11	Journal of Clinical Research in Pediatric Endocrinology	470	2.336	4,97
12	Turkish Journal of Botany	708	3.282	4,64
13	Turkish Journal of Veterinary & Animal Sciences	2.717	11.335	4,17
14	Turkish Journal of Pediatrics	2.948	12.121	4,11
15	Turkish Neurosurgery	1.641	6.155	3,75
16	Mikrobiyoloji Bülteni	937	3.385	3,61
17	Acta Orthopaedica et Traumatologica Turcica	1.113	4.000	3,59
18	Turkish Journal of Field Crops	354	1.240	3,50
19	Ulusal Travma ve Acil Cerrahi Dergisi-Turkish Journal of Trauma & Emergency Surgery	1.231	3.908	3,17
20	Eklemler Hastalıkları ve Cerrahisi-Joint Diseases and Related Surgery	440	1.354	3,08
21	Turkish Journal of Zoology	1.116	3.334	2,99
22	Experimental and Clinical Transplantation	1.562	4.344	2,78
23	Turkish Journal of Gastroenterology	1.710	4.751	2,78
24	Eğitim ve Bilim-Education and Science	1.051	2.756	2,62
25	Hacettepe Journal of Mathematics and Statistics	928	2.429	2,62
26	Turkish Journal of Fisheries and Aquatic Sciences	930	2.292	2,46
27	Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi	1.953	4.326	2,22
28	Turkish Journal of Electrical Engineering and Computer Sciences	1.895	4.108	2,17
29	Anatolian Journal of Cardiology	1.605	3.378	2,10
30	NeuroQuantology	837	1.662	1,99
31	Türkiye Entomoloji Dergisi-Turkish Journal of Entomology	410	788	1,92
32	Journal of the Entomological Research Society	340	648	1,91
33	Journal of the Faculty of Engineering and Architecture of Gazi University	1.109	2.112	1,90
34	New Perspectives on Turkey	310	590	1,90
35	Tarım Bilimleri Dergisi-Journal of Agricultural Sciences	585	1.104	1,89
36	Balkan Medical Journal	862	1.622	1,88
37	Isı Bilimi ve Tekniği Dergisi-Journal of Thermal Science and Technology	303	545	1,80
38	Tekstil ve Konfeksiyon	631	1.072	1,70
39	Turkish Journal of Mathematics	792	1.254	1,58
40	Anadolu Psikiyatri Dergisi-Anatolian Journal of Psychiatry	842	1.299	1,54
41	Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi	644	958	1,49
42	Turkish Journal of Hematology	918	1.359	1,48
43	Ekoloji	1.191	1.753	1,47
44	Turkish Journal of Biochemistry-Türk Biyokimya Dergisi	814	1.186	1,46
45	Nöropsikiyatri Arşivi-Archives of Neuropsychiatry	760	1.026	1,35
46	Journal of International Advanced Otolaryngology	765	922	1,21
47	METU Journal of the Faculty of Architecture	365	437	1,20
48	Adalya	237	244	1,03
49	Turkish Journal of Medical Sciences	2.253	2.253	1,00
50	UHOD-Uluslararası Hematoloji-Onkoloji Dergisi	478	438	0,92
51	Turkish Journal of Geriatrics-Türk Geriatri Dergisi	601	548	0,91
52	Teknik Dergi	268	219	0,82
53	Türk Göğüs Kalp Damar Cerrahisi Dergisi	1.545	1.091	0,71
54	OLBA	160	109	0,68
55	Educational Sciences-Theory & Practice	637	432	0,68
56	Archives of Rheumatology	368	208	0,57
57	Uluslararası İlişkiler-International Relations	369	204	0,55
58	Amme İdaresi Dergisi	310	168	0,54
59	Bilgi	567	239	0,42
60	Milli Folklor	850	309	0,36
61	Osmanlı Araştırmaları-The Journal of Ottoman Studies	310	94	0,30
62	Psychiatry and Clinical Psychopharmacology	182	55	0,30
63	Turkish Journal of Physical Medicine and Rehabilitation	101	24	0,24
64	Belleten	358	70	0,20
65	Neurological Sciences and Neurophysiology	46	0	0,00

Kaynak: CABİM verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Not: Nisan 2019 itibari ile Thomson Reuters Web of Science'da endekslenen Türkiye adresli dergi listesidir.

Tablo F.2.2 Scopus veri tabanına göre Türkiye adresli bilimsel dergilere ait veriler ve dünya sıralamaları (2017)

Sıra	Dergi adı	SJR	h endeksi	Doküman sayısı (2017)	Doküman sayısı (3 yıl)	Atıf sayısı (3 yıllık)	Atıf yapılan doküman (3 yıllık)	Doküman başına atıf (2 yıllık)
3881	Journal of Sports Science and Medicine	1,091	45	80	344	796	325	1,97
6289	European Journal of Dentistry	0,749	18	97	295	477	295	1,51
7346	Diagnostic and Interventional Radiology	0,645	34	85	261	466	248	1,71
7446	Türk Tarım ve Ormancılık Dergisi	0,636	32	48	279	469	279	1,72
8033	Borsa İstanbul Review	0,589	7	24	65	105	64	1,53
9021	Records of Natural Products	0,517	23	84	239	340	238	1,42
9440	JCRPE Journal of Clinical Research in Pediatric Endocrinology	0,488	25	64	236	228	199	1,02
9803	International Journal of Energy Economics and Policy	0,465	18	211	275	345	275	1,01
10015	Doğa, Turkish Journal of Botany	0,451	30	60	281	330	279	1,03
10521	Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education	0,424	23	534	349	480	344	1,44
10632	Turkish Journal of Mathematics	0,418	20	140	293	172	292	0,58
10865	Eklemler Hastalıkları ve Cerrahisi	0,406	11	40	110	112	102	1,34
11326	Turkish Journal of Field Crops	0,381	12	33	115	80	115	0,79
11423	Turkish Journal of Earth Sciences	0,377	33	24	105	114	104	1,12
11715	Turkish Neurosurgery	0,364	20	154	538	403	507	0,75
11743	Eğitim ve Bilim	0,363	13	84	396	196	378	0,45
11756	Hacettepe Journal of Mathematics and Statistics	0,363	17	79	358	201	356	0,52
11940	Journal of International Advanced Otolaryngology	0,355	6	98	197	113	186	0,7
12339	Turkish Journal of Zoology	0,339	23	132	379	291	378	0,61
12425	Acta Orthopaedica et Traumatologica Turcica	0,335	22	99	405	257	377	0,63
12460	Turkish Journal of Gastroenterology	0,334	23	131	555	322	374	0,91
12926	Journal of the Turkish German Gynecology Association	0,316	10	43	175	113	145	0,75
12959	Balkan Medical Journal	0,315	9	110	307	242	260	0,82
13053	Türkiye Entomoloji Dergisi	0,311	8	20	111	51	111	0,42
13240	Bulletin of the Mineral Research and Exploration	0,305	3	30	75	46	74	0,71
13292	Experimental and Clinical Transplantation	0,303	21	204	550	321	522	0,62
13500	Mikrobiyoloji Bülteni	0,296	17	44	206	118	199	0,55
13680	Ulusal Travma ve Acil Cerrahi Dergisi	0,290	18	95	286	205	286	0,55
13732	Turkish Journal of Biology	0,288	29	95	326	283	324	0,72
13804	Türk Patoloji Dergisi	0,286	9	41	143	106	131	0,94
13819	Journal of Intercultural Ethnopharmacology	0,285	4	57	65	58	62	0,94
13857	Journal of Turkish Science Education	0,284	9	33	90	77	87	1,04
13906	Turkish Journal of Medical Sciences	0,283	21	284	705	502	675	0,71
13932	Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri	0,282	10	91	299	164	298	0,51
13949	Turkish Journal of Chemistry	0,282	41	80	298	386	297	1,3
13959	Eurasian Journal of Medicine	0,281	7	58	145	117	130	0,99
14139	Turkish Journal of Fisheries and Aquatic Sciences	0,277	20	140	321	219	321	0,5
14204	International Electronic Journal of Elementary Education	0,275	11	64	120	58	117	0,53
14513	Proceedings of ISSI 2015 İstanbul: 15th International Society of Scientometrics and Informetrics Conference	0,266	5	0	203	64	201	0,32
14688	International Journal of Renewable Energy Research	0,262	18	227	461	783	461	1,93
14743	Türk Üroloji Dergisi	0,260	7	41	167	103	152	0,7
14853	Journal of Thermal Engineering	0,258	5	44	113	68	113	0,6
15009	Turkish Journal of Veterinary and Animal Sciences	0,253	29	113	323	201	321	0,55
15196	Anatolian Journal of Cardiology	0,248	22	257	1242	404	546	0,8
15213	Turkish Journal of Surgery	0,247	5	84	202	114	187	0,66
15446	Organic Communications	0,242	11	34	42	40	42	0,84
15535	Türkiye Parazitoloji Dergisi / Türkiye Parazitoloji Derneği	0,239	16	24	180	98	179	0,46
15601	Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi	0,238	14	150	460	232	449	0,5
15753	TUBA-AR	0,234	5	13	9	3	8	0
15843	International Journal of Applied Thermodynamics	0,233	26	14	87	56	87	0,63

Kaynak: SCIMAGO (2019).

Not: Veri tabanında yer alan 204 dergiden ilk 50'si tabloda gösterilmiştir.

Web of Science ve Scopus verileri birlikte değerlendirildiğinde, Türkiye'deki nitelikli dergi sayısının sınırlı olduğu, bu dergilere yönelik atıfların oldukça düşük olduğu gö-

rülmektedir. Bu veriler, Türkiye'de akademik yayıncılığın kalitesinin oldukça sorunlu olduğunu göstermektedir.

TÜRKİYE'NİN DÜNYA ÜNİVERSİTELERİ SİRALAMALARINDAKİ DURUMU NASILDIR?

Dünyada birçok kuruluş, üniversiteleri çeşitli kriterlere göre sıralamaktadır. Bu kriterler genellikle; uluslararası yayın sayısı, yayınlara yapılan atıf sayısı, öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayısı, kadın/erkek öğrenci oranı, uluslararası öğrenci oranı, proje sayısı ve sanayi gelirleri gibi hususlardır. Bu gösterge altında Times Higher Education (THE) tarafından yapılan Dünya Üni-

versiteleri Sıralaması, Shanghai Sıralama Danışmanlığı tarafından yapılan Dünya Üniversiteleri Akademik Sıralaması (Academic Ranking of World Universities, ARWU) ile ODTÜ Enformatik Enstitüsü University Ranking by Academic Performance (URAP) Laboratuvarı tarafından yapılan Dünya Üniversiteleri Sıralamasına yer verilmiştir.

Tablo F.3.1 Times Higher Education dünya üniversiteleri sıralaması (2019)

Sıra 2019	Sıra 2018	İsim	Öğrenci sayısı	Öğrenci: öğretim elemanı	Uluslararası öğrenci oranı (%)	Kadın: erkek	Öğretim	Araştırma	Atıflar	Sanayi geliri	Uluslararası görünüm	Toplam Puan
1	1	Oxford Üniversitesi (İngiltere)	20.298	11	40	46:54	91,8	99,5	99,1	67	96,3	96
2	2	Cambridge Üniversitesi (İngiltere)	18.749	10,9	37	46:54	92,1	98,8	97,1	52,9	94,3	94,8
3	3	Stanford Üniversitesi (ABD)	15.878	7,4	23	43:57	93,6	96,8	99,9	64,6	79,3	94,7
4	5	Massachusetts Teknoloji Enstitüsü (ABD)	11.231	8,7	34	38:62	91,9	92,7	99,9	87,6	89	94,2
5	3	Kaliforniya Teknoloji Enstitüsü (ABD)	2.255	6,5	29	33:67	94,5	97,2	99,2	88,2	62,3	94,1
6	6	Harvard Üniversitesi (ABD)	20.595	9,1	26	48:52	90,1	98,4	99,6	48,7	79,7	93,6
7	7	Princeton Üniversitesi (ABD)	7.996	8,2	24	45:55	89,9	93,6	99,4	57,3	80,1	92,3
8	12	Yale Üniversitesi (ABD)	12.318	5,2	20	50:50	91,6	93,5	97,8	51,5	68,3	91,3
9	8	Imperial College London (İngiltere)	16.425	11,7	56	38:62	85,8	87,7	97,8	67,3	97,1	90,3
10	9	Chicago Üniversitesi (ABD)	13.562	6,1	25	44:56	90,2	90,1	99	41,4	70,9	90,2
351-400	385	Sabancı Üniversitesi	3.632	22	10	38:62	27,3	35,6	56,3	95,5	48,4	41,7-43,9
401-500	324	Koç Üniversitesi	5.378	15,7	8	52:48	25,6	32,8	55,1	79,4	53,8	37,1-41,6
501-600	405	Bilkent Üniversitesi	10.659	15	7	46:54	22,2	21,7	59,4	39,5	61,0	33,5-37,0
501-600	407	Boğaziçi Üniversitesi	12.374	25,4	7	49:51	21,8	22,5	56,1	60,3	46,0	33,5-37,0
501-600	601-800	Hacettepe Üniversitesi	42.827	19,9	4	57:43	32,6	11,4	58,8	35,8	24,4	33,5-37,0
601-800	601-800	İTÜ	34.594	22,8	4	34:66	23,6	27,1	32,9	100,0	26,1	26,0-33,4
601-800	601-800	ODTÜ	27.294	32,2	6	44:56	26,4	21,0	28,3	66,4	29,9	26,0-33,4
801-1000	1001+	Anadolu Üniversitesi	1.413.003	865,8	1	44:56	11,6	23,9	17,5	100,0	16,4	19,0-25,9
801-1000	601-800	Atılım Üniversitesi	7.624	13,7	7	40:60	14,3	9,3	38,7	35,6	33,0	19,0-25,9
801-1000	801-1.000	Erciyes Üniversitesi	38.308	26,7	3	47:53	16,4	14,7	22,1	85,8	21,7	19,0-25,9
801-1000	601-800	Gebze Teknoloji Üniversitesi	6.620	25,4	2	34:66	24,1	11,9	26,8	35,8	28,1	19,0-25,9
801-1000	801-1.000	İstanbul Üniversitesi	93.109	44,7	8	48:52	22,1	16,6	19,1	51,3	27,3	19,0-25,9

Kaynak: Times Higher Education World University Rankings 2019 verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Not: Toplam 1.258 üniversite üzerinden sıralama yapılmakta olup Türkiye'den 23 üniversite bu sıralamada yer almaktadır.

Tablo F.3.1'de THE dünya üniversiteleri sıralaması 2019 verilmiştir. THE dünya üniversiteleri sıralaması, öğretim, araştırma, bilgi transferi (sanayi geliri) ve uluslararası görünüm gibi hususlardaki performansları dikkate almaktadır. THE dünya üniversiteleri sıralaması 2019'a göre, Türkiye'den hiçbir üniversite ilk 350'ye girememiştir. 350-500 arasında ise Türkiye'den sadece 2 üniversite yer almaktadır. THE sıralamasının başını çeken ilk 10 üniversiteye bakıldığında, bu Amerikan ve İngiliz üniversitelerinin araştırma ve öğretim performanslarının yanında uluslararası öğrenci oranlarının yüksek olduğu görülmektedir. Öte yandan, Türkiye'deki üniversitelerin öğretim, araştırma ve atıf performanslarının nispeten düşük olduğu, sanayi gelirlerinin ise nispeten iyi olduğu görülmektedir.

ARWU dünya üniversiteleri sıralaması 2018, Tablo F.3.2'de verilmiştir. ARWU dünya üniversiteleri ilk 500 sıralamasına Türkiye'den sadece İstanbul Üniversitesi girebilmiştir. Tablo F.3.3'te ise 2018-2019 için URAP dünya üniversiteleri sıralaması verilmiştir. URAP dünya üniversiteleri ilk 500 sıralamasına Türkiye'den hiçbir üniversite girememiştir.

Tablo F.3.2 ARWU dünya üniversiteleri sıralaması (2018)

Sıra	Üniversite	Puan
1	Harvard Üniversitesi	100,0
2	Stanford Üniversitesi	75,6
3	Cambridge Üniversitesi	71,8
4	Massachusetts Teknoloji Enstitüsü	69,9
5	Kaliforniya Üniversitesi, Berkeley	68,3
6	Princeton Üniversitesi	61,0
7	Oxford Üniversitesi	60,0
8	Columbia Üniversitesi	58,2
9	Kaliforniya Teknoloji Enstitüsü	57,4
10	Chicago Üniversitesi	55,5
401-500	İstanbul Üniversitesi	34,7

Kaynak: Academic Ranking of World Universities 2018 verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Tablo F.3.3 URAP dünya üniversiteleri sıralaması (2018, 2019)

2018-2019 Sırası	2017-2018 Sırası	Üniversite	Puan
1	1	Harvard Üniversitesi (ABD)	600,00
2	2	Toronto Üniversitesi (Kanada)	583,47
3	3	Oxford Üniversitesi (İngiltere)	575,28
4	5	Stanford Üniversitesi (ABD)	573,97
5	6	University College London (İngiltere)	569,99
6	8	Johns Hopkins Üniversitesi (ABD)	561,32
7	9	Cambridge Üniversitesi (İngiltere)	560,03
8	7	Massachusetts Teknoloji Enstitüsü (ABD)	556,57
9	11	Michigan Üniversitesi (ABD)	554,95
10	12	Washington Üniversitesi (ABD)	548,74
11	16	Imperial College London (İngiltere)	542,46
12	10	Kaliforniya Üniversitesi, Berkeley (ABD)	542,08
13	13	Kaliforniya Üniversitesi, Los Angeles (ABD)	540,70
14	15	Columbia Üniversitesi (ABD)	538,27
15	14	Pennsylvania Üniversitesi (ABD)	538,03
527	543	Hacettepe Üniversitesi	299,34
579	540	İstanbul Üniversitesi	287,31
619	559	İTÜ	278,46
620	532	ODTÜ	277,95
687	652	Ankara Üniversitesi	264,50
746	653	Ege Üniversitesi	252,76
776	669	Gazi Üniversitesi	248,22
809	699	Boğaziçi Üniversitesi	242,43
852	840	İ.D. Bilkent Üniversitesi	233,60
868	923	Yıldız Teknik Üniversitesi	229,63
946	943	Marmara Üniversitesi	217,23
948	878	Erciyes Üniversitesi	217,19
962	921	Dokuz Eylül Üniversitesi	215,11
1016	947	Atatürk Üniversitesi	207,32
1047	1069	Çukurova Üniversitesi	203,42

Kaynak: URAP 2018-2019 Dünya Sıralaması verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

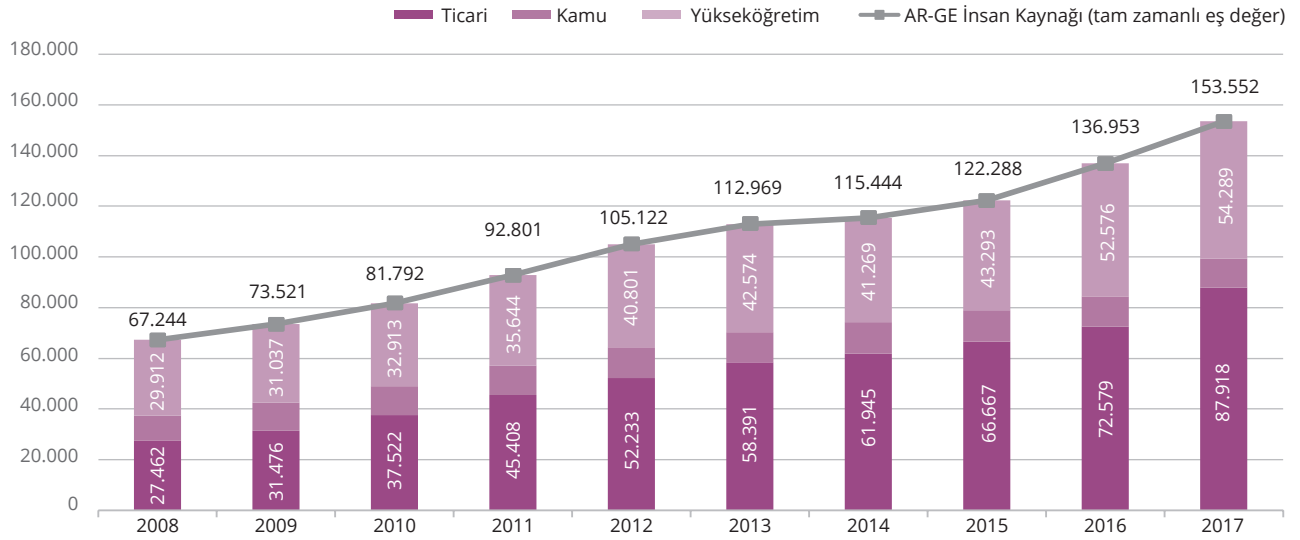
Bu göstergede yer alan tüm veriler toplu olarak değerlendirildiğinde, Türkiye üniversitelerinin belli başlı dünya üniversiteleri sıralamalarında ön sıralarda yer alamadıkları görülmektedir. Türkiye üniversiteleri, daha ziyade 400-1.000 aralığında varlık gösterebilmektedirler. Bu, Türkiye üniversitelerinin araştırma performanslarının dünyayla rekabet edebilecek düzeyde olmamasının bir sonucu olarak görünmektedir. Rekabet gücünü artırabilmesi için Türkiye'deki üniversitelerin başta uluslararası yayın ve AR-GE proje sayısı olmak üzere araştırma performanslarını artıracak adımları atması gerekmektedir. Ayrıca, aşağıda gösterileceği üzere Türkiye'nin tam zamanlı AR-GE personel sayısını artırmasına ihtiyaç vardır (bk. Gösterge F.4).

AR-GE faaliyetlerine ayrılan insan kaynağı, ülkelerin rekabet edebilirliğini ve araştırma performanslarını etkileyen hususlardandır. Bu bölümde, Türkiye'nin AR-GE personeli sayısı açısından durumu uluslararası kıyaslamalar yapılarak ortaya konmuştur.

Şekil F.4.1'de 2008-2017 yılları arasında Türkiye'de sektöre göre AR-GE personeli sayılarında yaşanan değişim verilmiştir. Türkiye 2008-2017 yılları arasında AR-GE per-

soneli sayısını %128 artırmıştır. 2017 yılı itibarıyla toplam 154 bin AR-GE personelinin 88 bini ticari kuruluşlarda, 54 bini yükseköğretim kurumlarında, geriye kalan 11 bini ise kamu kurumlarında çalışmaktadır. Her ne kadar Türkiye'nin AR-GE personel sayısı artış eğiliminde olsa da, Türkiye'nin nüfusu dikkate alınarak yapılan uluslararası kıyaslamalar, Türkiye'deki AR-GE personel sayısının düşük olduğunu göstermektedir (bk. Şekil F.4.2).

Şekil F.4.1 Türkiye'de sektöre göre AR-GE personeli sayılarında yaşanan değişim (2008-2017)

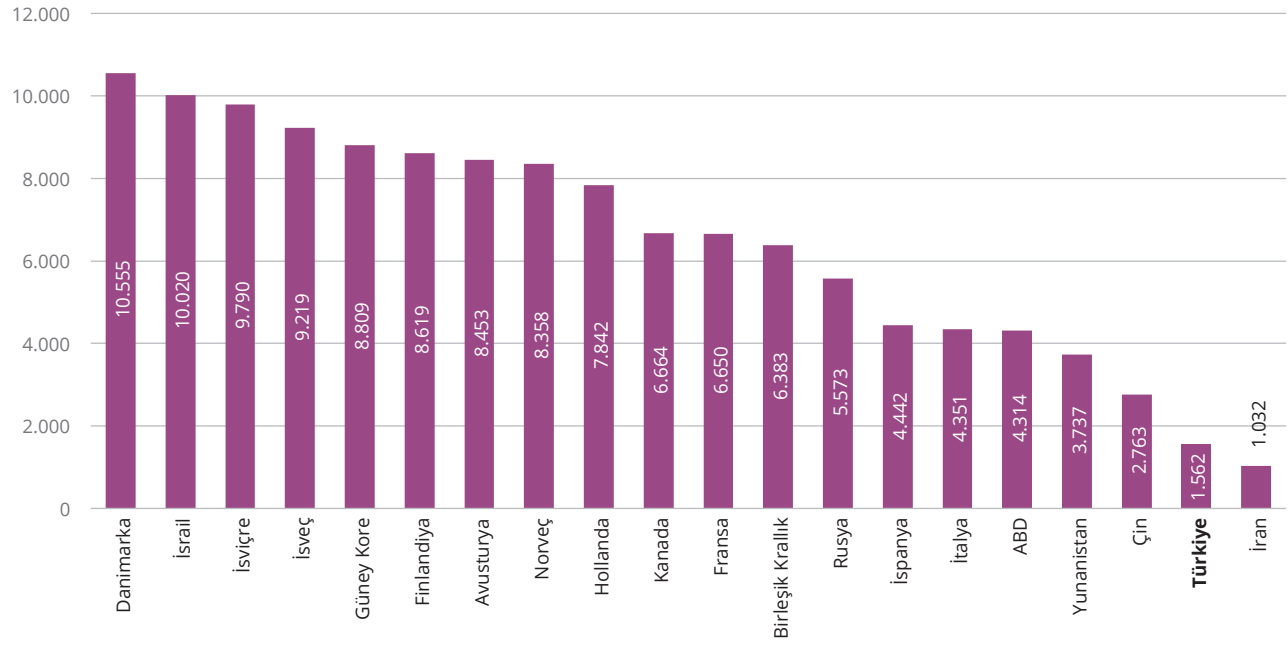
Kaynak: TÜİK Araştırma-Geliştirme Faaliyetleri Araştırması verileri kullanılarak hazırlanan ve *Yükseköğretime Bakış 2018*'de yer alan şekil tarafımızca güncellenmiştir.

Not: AR-GE personel verileri, tam zamanlı eşdeğeri (TZE) cinsinden hesaplanmıştır.

Şekil F.4.2'de 2016 verilerine göre seçilmiş bazı ülkelerde milyon kişi başına düşen AR-GE personeli sayısı verilmiştir. AR-GE personeli sayısı yerine milyon kişi başına düşen AR-GE personeli sayısını kullanmanın avantajı, ülkelerin nüfus avantaj/dezavantajının geri planda tutulabilmesidir. Bu çerçeveden bakıldığı zaman Danimarka, İsrail, İsviçre, İsveç ve Güney Kore gibi ülkeler AR-GE faa-

liyetlerinin yoğun olduğu ülkeler olarak ön plana çıkmaktadır. Amerika Birleşik Devleti (ABD) ve Çin Halk Cumhuriyeti gibi nüfus olarak çok büyük ülkelerdeki milyon kişi başına düşen AR-GE personeli sayısı, Türkiye'nin milyon kişi başına düşen AR-GE personeli sayısından yüksektir. Bütün bu veriler, Türkiye'deki istihdam içerisinde AR-GE faaliyet oranının düşük olduğunu göstermektedir.

Şekil F.4.2 Seçilmiş bazı ülkelerde milyon kişi başına düşen AR-GE personeli sayısı (2016)

Kaynak: UNESCO UIS ve Dünya Bankası verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Not: 2016 verilerinin olmadığı ülkeler için mevcut en güncel veri kullanılmıştır.

Bu gösterge altında patent başvuru sayıları açısından Türkiye'nin durumu incelenmiştir. Bu çerçevede, Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarının yenilik performansı ele alınmıştır. Patent başvuru sayılarının bilimsel performansı tam olarak yansıttığı söylenemez. Ancak, patentli buluşların bir kısmının piyasada ürüne dönüştüğü ve yüksek ekonomik getiri sağladığı dikkate alındığında, bir ülkenin ve yükseköğretim kurumlarının yenilik performansını anlamak için patent sayılarına bakmakta fayda vardır.

Tablo F.5.1'de 2016 ve 2017 yılı toplam patent başvuru sayısına göre ülke sıralamaları verilmiştir. 2017 yılında en çok patent başvurusunu sırasıyla Çin, ABD, Japonya, Güney Kore ve Almanya yapmıştır. 2016 yılında toplam 6.548 patent başvurusu yapan Türkiye, 2017 yılında 8.196 patent başvurusu yapmıştır. Türkiye patent başvurusu sayısı itibarıyla 14. sırada yer almıştır.

Tablo F.5.1 Toplam patent başvuru sayısına göre ülke sıralamaları (2016 ve 2017)

Sıra	Ülke	Patent başvurusu (doğrudan) 2016	Patent başvurusu (doğrudan) 2017
1	Çin	1.257.448	1.301.293
2	ABD	458.704	452.553
3	Japonya	258.488	256.152
4	Güney Kore	171.737	167.527
5	Almanya	61.574	61.474
6	Rusya	29.949	26.045
7	Hindistan	19.161	20.209
8	Birleşik Krallık	19.524	19.199
9	İran	15.050	16.259
10	Fransa	16.218	16.247
11	Hong Kong	14.092	13.299
12	İtalya	9.821	9.674
13	Avustralya	9.019	9.008
14	Türkiye	6.548	8.196
15	Kanada	7.724	7.672
16	Brezilya	8.153	7.390
17	Meksika	4.529	4.520
18	Polonya	4.351	3.998
19	Singapur	3.940	3.667
20	Arjantin	3.809	3.443

Kaynak: WIPO İstatistik Veri Tabanı kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (Mart 2019).

Not: PCT ulusal faz girişleri hariçtir.

Tablo F.5.2'de ise 2017 ve 2018 yılı için menşesine göre PCT uluslararası patent başvuru sayıları verilmiştir. Türkiye üniversitelerinin yenilik performanslarını anlamak için patent ve Patent İşbirliği Antlaşması (PCT: Patent Cooperation Treaty) başvuru sayıları bir veri olarak kullanılabilir. PCT, buluş sahibinin buluşunu başka ülke veya ülkelerde koruma altına almasına imkân sağlayan bir düzenlemedir (TÜRK PATENT, 2019). Buluş sahibi, PCT sayesinde üye ülkelerin tamamında geçerli olan ve patent başvurularında istenen bir araştırma raporu düzenleme imkanına sa-

hiptir. Bu sayede, daha hızlı ve ekonomik olarak buluşun istenilen üye ülkelerde koruma (patent) altına alınması mümkündür. Tablo F.5.2'ye göre, 2018 yılında en çok PCT başvurusu, sırasıyla ABD, Çin ve Japonya menşelidir. Öte yandan, 2017-2018 arasında PCT başvurusu sayısını ABD azaltırken, Çin ve Japonya artırmıştır. Türkiye menşeli PCT başvurusu da 2017-2018 arasında 1.251'den 1.578'e yükselmiştir. Ancak, bu sayıyla Türkiye, kendisinden daha küçük olan İsviçre, İsveç, Hollanda, Kanada ve Finlandiya gibi ülkelerin gerisindedir.

Tablo F.5.2 Menşesine göre PCT uluslararası patent başvuru sayıları (2017 ve 2018)

Menşei	2017	2018
ABD	56.676	56.142
Çin	48.905	53.345
Japonya	48.205	49.702
Almanya	18.951	19.883
Güney Kore	15.751	17.014
Fransa	8.014	7.914
Birleşik Krallık	5.568	5.641
İsviçre	4.488	4.568
İsveç	3.975	4.162
Hollanda	4.430	4.138
İtalya	3.225	3.337
Kanada	2.400	2.422
Hindistan	1.583	2.013
Finlandiya	1.601	1.836
Avustralya	1.852	1.825
Türkiye	1.251	1.578
Avusturya	1.397	1.475
Danimarka	1.430	1.443
İspanya	1.418	1.409
Belçika	1.354	1.295
Diğer ülkeler	73.166	73.725
Toplam	243.511	253.000

Kaynak: WIPO İstatistik Veri Tabanı kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (Mart 2019).

Tablo F.5.3'te 2017 ve 2018 yılları için PCT uluslararası patent başvuru sayısına göre kurumların dünya sıralamaları verilmiştir. En çok PCT başvurusunun Çin, Japonya, Güney Kore, İsveç ve Alman menşeli iletişim, elektrik ve elektronik firmaları tarafından yapıldığı görülmektedir. Yükseköğretim kurumları açısından bakıldığında ise 2018 yılında en fazla PCT başvurusunun Kaliforniya

Üniversitesi (ABD), MIT (ABD) ve Shenzhen Üniversitesi (Çin) tarafından yapıldığı görülmektedir. Türkiye'deki üniversitelerinin 2017 ve 2018 durumlarına bakıldığında, 2017'de sadece iki üniversitenin, 2018'de ise sadece bir üniversitenin 10 ve üzerine PCT başvurusu yaptığı görülmektedir. Böylece, Türkiye'deki üniversitelerin PCT başvuru sayılarının oldukça düşük olduğu görülmektedir.

Tablo F.5.3 PCT uluslararası patent başvuru sayısına göre kurumların dünya sıralaması (2017 ve 2018)

Sıra (2018)	Başvuran kurum	Ülke	PCT başvurusu (2017)	PCT başvurusu (2018)
1	Huawei	Çin	4.024	5.405
2	Mitsubishi	Japonya	2.521	2.812
3	İntel	ABD	2.637	2.499
4	Qualcomm	ABD	2.163	2.404
5	ZTE	Çin	2.965	2.080
6	Samsung	Güney Kore	1.757	1.997
7	BOE	Çin	1.818	1.813
8	LG	Güney Kore	1.945	1.697
9	Ericsson	İsveç	1.564	1.645
10	Bosch	Almanya	1.354	1.524
38	Kaliforniya Üniversitesi	ABD	482	501
108	Massachusetts Teknoloji Enstitüsü	ABD	278	216
119	Shenzhen Üniversitesi	Çin	108	201
145	Güney Çin Teknoloji Üniversitesi	Çin	70	170
147	Harvard Üniversitesi	ABD	179	169
158	Texas Üniversitesi	ABD	161	158
181	Seoul National Üniversitesi	Güney Kore	119	137
181	Tsinghua Üniversitesi	Çin	90	137
211	Stanford Üniversitesi	ABD	113	121
219	Çin Madencilik ve Teknoloji Üniversitesi	Çin	99	114
1156	İstanbul Teknik Üniversitesi	Türkiye	-	22
-	TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi	Türkiye	12	-
-	Gebze Teknik Üniversitesi	Türkiye	11	-

Kaynak: WIPO İstatistik Veri Tabanı kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (Mart 2019).

Not: Tabloda sadece 10 ve üzeri başvuruya yer verilmiştir.

Tablo F.5.4'te 2012-2016 yılları arası üçlü (*triadic*) patent ailesi kayıt sayılarına göre Türkiye'nin G-7 ülkeleriyle karşılaştırılması yer almaktadır. Üçlü patent ailesi, bir buluş için ABD, Avrupa ve Japonya patent ofislerine birlikte başvurulması anlamına gelmektedir. Üçlü patent başvurusu tek bir patent başvurusuna göre daha zahmetli ve masraflı olmaktadır. Bununla birlikte, üçlü patentli buluşlarının kalitesinin ve piyasada ürüne dönüşme ihti-

malinin genellikle daha yüksek olduğu değerlendirilmekte ve ülkelerin yenilik performanslarının karşılaştırılmasında kullanılmaktadır (ör. The Task Force on American Innovation, 2019). Türkiye kökenli buluşçuların kayıtlı üçlü patent ailesi sayıları, G-7 ülkelerinin oldukça gerisindedir. Daha önemlisi, Türkiye'nin 2012-2016 arasındaki değişime bakıldığında kayda değer bir artış eğilimi görünmemektedir.

Tablo F.5.4 Üçlü patent ailesi kayıt sayısına göre Türkiye'nin G-7 ülkeleriyle karşılaştırılması (2012-2016)

Ülke	2012	2013	2014	2015	2016
Japonya	18.655	17.645	17.363	17.277	17.391
ABD	13.741	14.791	14.307	14.392	14.221
Almanya	4.593	4.910	4.620	4.545	4.520
Fransa	2.439	2.423	2.417	2.464	2.450
Birleşik Krallık	1.705	1.825	1.674	1.686	1.694
İtalya	725	770	794	822	846
Kanada	527	620	581	553	536
Türkiye	31	42	32	35	38

Kaynak: OECD Veri Tabanı kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (Mayıs 2019).

Yayın sayılarına benzer şekilde, Türkiye'nin patent sayıları da gelişmiş ekonomilerle rekabet edebilecek seviyelerden uzaktadır. Bu durum, dünyada geliştirilen birçok

teknolojik ürün için Türkiye'nin dışarıya bağımlı olmaya devam edeceği anlamına gelmektedir.

- **Yükseköğretim ve AR-GE'ye yapılan yatırımların ekonomik büyüme, refah ve güvenlik üzerinde doğrudan etkileri olduğu dikkate alındığında, hükümetin yükseköğretim ve AR-GE'ye ayırdığı bütçeyi artırması önem arz etmektedir (bk. Bölüm E).**
- 2016 yılına göre 2017 yılında Türkiye'nin toplam uluslararası yayın sayısı azalmıştır. Ülke bazlı yayın sıralamasında ise 17. sıradan 19. sıraya düşmüştür. **Türkiye'nin yayın sayısını artırmak için TÜBİTAK teşvikleri yeniden kurgulanmalıdır. Ayrıca, üniversitelerin akademik atama ve yükseltme ölçütlerinde uluslararası yayınların ve bu yayınlara yapılan atıfların rolü yeniden değerlendirilmelidir.** Ek olarak, özellikle mühendislik gibi uygulamalı alanlarda, patent sayısı ve patente dayalı lisanslı ürün gibi ölçütler akademik yükseltmelerde daha çok dikkate alınmalıdır.
- **Ülkelerin AR-GE kapasitelerinin, iyi yetişmiş insan kaynağıyla artırılacağı dikkate alındığında, Türkiye'nin araştırmacı sayısını artırmaya yönelik desteklerini geliştirmesi gerekmektedir. Bu çerçevede, özellikle doktoralı araştırmacı ve akademisyen sayıları artırılmalıdır. Ayrıca, kaliteli uluslararası araştırmacı ve akademisyenlerin Türkiye'ye çekilebilmesi için çalışma koşulları cazip hale getirilmelidir.**

SCImago. (2019). Scimago journal & country rank. <http://www.scimagojr.com/>

The Task Force on American Innovation. (2019). *Second place America? Increasing challenges to U.S. scientific leadership*. The Task Force on American Innovation.

TÜRKPATENT. (2019). Türk Patent ve Marka Kurumu. <http://www.turkpatent.gov.tr>

Yükseköğretime Bakış 2019

İZLEME VE DEĞERLENDİRME RAPORU

Eğitim-Bir-Sen Genel Merkezi
Zübeyde Hanım Mahallesi Sebze Bahçeleri Caddesi No:86 Altındağ/ANKARA
Tel: (0312) 231 23 06 - Faks: (0312) 230 65 28

www.ebs.org.tr

facebook.com/egitimbirsen

twitter.com/egitimbirsen